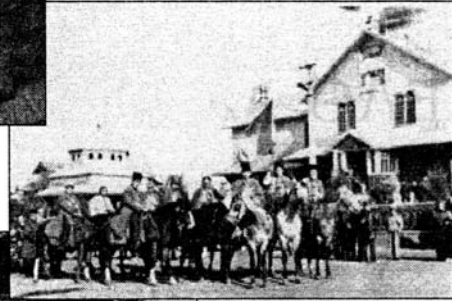

СЕЛО МОЄ ТОПОРІВЦІ

Серія
“Літопис краю”

Ī ðeñâÿ÷ó° ðüñÿ
 ĩ ĩĵ ĩ ààðüèàĭ –
 Āàñèèèĭ³ òà 2ààĭ ĩ â³
 ĩ ĩōĭ ðóèàĭ

Кожне село повинно знати свою історію, своє минуле, свій розвиток, часи його розквіту та занепаду, які були помилки та чи можливо було їх уникнути. Бо хто не знає минулого, той не вартий майбутнього.

Д-р Юрій ФЕДОРІВ

Дмитро МОХОРУК

СЕЛО МОЄ ТОПОРІВЦІ

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ
ТА ЕТНОГРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК

СТАНОВЛЕННЯ СЕЛА

Книга перша

СНЯТИН
ВИДАВНИЧО-ДРУКАРСЬКА ФІРМА
"ПРУТПРИНТ" 2005

УДК 908 (4778)
ББК 63.3 (4УКР-ІВА)
М 86

У першій книзі на підставі відомих і маловідомих фактів, архівних документів, свідчень старожилів, інших історичних джерел детально висвітлюється складна і маловивчена історія покутського села Топорівці, яке колись було центром одного із королівських маєтків.

Перші три розділи знайомлять читачів з історією створення першого, другого і третього поселень на тлі розвитку подій у тодішній Галицько-Волинській державі, а пізніше — Галичині до 1939 року. Четвертий розділ присвячений економічному та культурному розвитку села до 1980 року.

Для вчителів історії, учнів шкіл і студентів, краєзнавців, особливо односельчан, і всіх, хто поглиблює свої знання з історії рідного краю.

Рецензенти:

Володимир Великочий,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історіографії і джерелознавства
Прикарпатського національного
університету ім. Василя Стефаника

Ганна Скорейко,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України Чернівецького
національного університету ім. Юрія Федьковича

ISBN 966-8209-05-2

© Д. І. Мохорук, 2005
© ЗАТ Видавничо-друкарська
фірма "ПрутПринт",
підготовка видання, 2005

Від автора

Час неблаганно спливає... Спливають роки, забираючи із собою події, які стаються в нашому житті і все те, чим жили і чим живемо сьогодні. Нам здається, що ми все пам'ятаємо, все знаємо. Але мине якихось десять-двадцять років — починаємо пригадувати, як то було, а вже так просто пригадати не можемо. Людська пам'ять не безмежна. Одні події витісняють інші.

Є люди, яким минуло 60-70 років, і вони мало що пам'ятають, що з ними було в дитинстві. А є, як ми їх називаємо, старожили, які пам'ятають не тільки про своє дитинство, а ще й про те, що їхні батьки розповідали. Дуже цікаво слухати такого співбесідника. Але тоді рідко кому спадає на думку все те записати для нащадків.

А то все — історія. Наша історія!

Розповіді і згадки — цінна інформація для написання історій. Проте ця інформація буває не завжди точна. А от архівні документи — це вперта річ. Хоч і там вкрадаються неточності. Тому гарантувати точність усіх подій, напевно, не може ніхто. Навіть серед історій визначних науковців трапляються різні трактування окремих подій, є неточності в датах.

Сьогодні стало доступним писати історії про свій край, свій район, свою місцевість. Моєю метою було описати широко історію рідного села на підставі розповідей старожилів, архівних документів, досліджень. Бо село і його жителі цього варті.

У центральному державному історичному архіві України у Львові є багато документів про село Топорівці. З ними, правда, важко працювати, бо написані вони переважно німецькою, (а деякі — німецькою готикою), польською мовами. Це ускладнює не лише переклад, але й саме дослідження.

Відомо, що багато документів польської доби (до 1772 року) знаходяться в Краківському державному архіві, але вони для нас недоступні. Ще залишилось чимало неопрацьованого матеріалу для наступних дослідників. Історія нашого села дуже багата. Це очевидно із зібраного матеріалу.

Перша книга складається із чотирьох розділів. У першому розділі подається історія становлення села в Україні: конкретні цифри, факти, навіть (через відсутність деяких архівних документів) припущення і гіпотези, які відкриті для дискусій. Було б некоректно висвітлювати події становлення села без державотворчих процесів, які в деякій мірі впливали на його розвиток.

До свого теперішнього стану Топорівці пройшли складний шлях свого розвитку. Його історія — історія крові і сліз. Три рази

село засновувалося після спустошення різними загарбниками, але вистояло. А скільки є сіл знищених, які так і не відродились...

Завдяки королівському маєтку наше село стало центром і матір'ю інших навколишніх сіл, були спроби набути статусу міста. Через об'єктивні причини втратило таку можливість. Втратила топорівська королівська земля і одне село — Козинець.

У другому розділі висвітлено роль духовності, яка допомогала топорівчанам вистояти у нерівній боротьбі. Важко сьогодні сказати, скільки було відбудовано зруйнованих татарами церков — центрів духовності, бо вони служили в давній час не тільки нашому селу, а й усім навколишнім селам. І церква разом із селом вистояла. В цьому велика заслуга людей і духовних пастирів виноградника Христового.

У третьому розділі зроблено спробу розкрити освітній і просвітницький розвій села. Наскільки це автору вдалося, думаю, скажуть мої односельчани — найголовніші читачі.

У четвертому розділі показано історію створення королівського маєтку і розкрито деякі економічні аспекти розвитку села, виходячи з оцінки Йосифінської метрики. З великими труднощами вдалося перекласти цей документ. У ньому, як для мене, є багато цікавого матеріалу, і не лише про село Топорівці.

Перші три розділи висвітлюють становлення села в Україні від заснування до 1939 року. Четвертий розділ розкриває події до 1880 року.

У другій книзі планується розкрити культурне життя та історію села від 1880-1939 рр., зокрема, в період Першої світової війни, за часів Західно-Української Народної республіки, польської окупації.

У третій книзі будуть висвітлені події від 1939 року і до кінця ХХ ст.

У четвертій книзі планується висвітлити, життя і діяльність визначних людей села, які були безпосередніми творцями його славної історії.

І в останній, п'ятій книзі, історико-краєзнавчого та етнографічного збірника, буде висвітлено етнографію села: мову, одяг, їжу, житло, народні звичаї, традиції, подано давні стрілецькі, повстанські пісні, колядки, коломийки, які записані в селі в різний час, дані про вшанування і святкування релігійних свят тощо.

Хотілось би зазначити, що без допомоги друзів, близьких мені людей, ентузіастів цієї справи я б не зміг зібрати стільки матеріалу про Топорівці. Ще і ще раз висловлюю їм щиру вдячність, засвідчую свою шану і повагу!

*Криниця при дорозі край села
І журавель похилений над нею,
Хоч би куди дорога завела,
Думки мої із рідною землею.
Бо тут мій дім і тут моя рідня,
І тут священні предківські могили,
Душа моя не прожила б і дня
Без тих країв, які мене зростили...*

Микола ЛУКІВ

Топорівці в Україні

(в датах, фактах і гіпотезах)

Заселення Городенщини

 олись наша західноукраїнська земля була залита Галицько-Бессарабським морем. Воно часто міняло свої береги: то розширювалося, то звужувалося. І тільки приблизно 50 мільйонів років тому відступило в басейн теперішнього Чорного моря.

Дністер — то головна ріка Західної України, що своїми могутніми потоками творить північний кордон Городенщини, який тоді ще не існував. Тільки багато років пізніше, під кінець так званої дилувіальної, або льодової доби, коли при зміні температури на теплішу обидва карпатські льодовики почали танути, тоді води з них, зливаючись в одно, спливали вздовж південно-західної сторони Волинсько-Подільської височини у бік Чорного моря й утворили теперішнє русло Дністра.

Утворена в такий спосіб велика ріка, 1410 км завдовжки, стала важливим чинником у житті найпершого населення сьогоденних західних українських земель — як найкращий на ті часи комунікаційний шлях і зв'язок з великим світом, його культурними та цивілізаційними досягненнями.

Майже аналогічно утворилася з південної сторони від нашої місцевості річка Прут, що впадає в річку Дунай. Отже, ми знаходимося на прудо-дністровському плато.

Перше заселення на цьому терені виявлено на Городенщині в селі Городниця. Згідно з проведеними розкопками, вчені доводять, що перші поселенці вели мисливський спосіб життя. На нашій території в той час було багато лісів, а Дністер був багатий на рибу.

Усе це свідчить про те, що ці поселенці вели кочівничий спосіб життя в старшій кам'яній /палеолітичній/ добі приблизно 40000-25000 років тому, прийшовши з подільських земель. Згідно з науковими даними, була це друга міжльодовикова доба.

Клімат був тоді тепліший, у лісах росли вже винятково сучасні родини шпилькових і листяних дерев, між ними бродили дикі звірі.

Проведеними розкопками виявлено знаряддя і з молодшої, кам'яної (неолітичної) доби (5000-2500 років до н.е.). Населення, як і в палеоліті, переважно далі трималося рік Дністра і, напевно, Пруту.

Ці племена були представниками з поширеної по всій Правобережній Україні так званої трипільської культури. Вони вже почали будувати хати-ліплянки та займалися хліборобством і скотарством, вели торгівлю.

Були місця, де знайдено чергові пам'ятки на Городенщині, які походять з бронзової доби (1800-800 років до н.е.), коли племена стали займатися виготовленням металевих знарядь із бронзи. З появою бронзових виробів змінилася зброя, а заодно і міжплеменні взаємини. Все те разом викликало потребу фізично сильної людини у проводі роду та спричинило важливу соціальну зміну, а саме переходу матриархату у патріархат.

Інші знахідки на терені Городенщини вказують на те, що в залізній добі (800 років до н.е.) тамошнє хліборобсько-скотарське населення, нащадки давніх трипільських племен, з деякою домішкою нових прибульців із Заходу та Півдня, все ще трималося на землях поблизу Дністра. А найбільшим його поселенням є Городниця.

У всіх часах найбільше поселення Городенщини, її столиця, було на місці сьгоднішньої Городниці. За римських часів там знаходився важливий торговельний осередок на Дністрі, а пізніше — осідок одного з тиверських князів. Завданням ряду історичних досліджень, які проводилися в цьому плані, було виявити, в який час статус придністровської столиці перейняв нинішній райцентр — місто Городенка. Хоча автор даних рядків з цього приводу висуває власну версію...

Коли в наших краях панували римляни, тоді уже ними прокладено торговельний шлях через теперішні Буковину і Галичину до Європи. Цей шлях проходив через теперішній Снятин і Гвіздець. У всі часи свого існування галицька земля притягала до себе завойовників, особливо — купців, своїми покладами кухонної солі. Оскільки цей шлях лише обживався, то значно раніше велике значення мав торговельний шлях по річці Дністер, де судна пливли навіть до Галича. У Городниці був порт. Тут товари із суден вивантажувалися і завантажувалися. Вивантажений крам укладали на підводи і везли в напрямку нинішньої Городенки, бо дороги колись пролягали тільки по суходолу. Там на перехресті дороги розходились: одна повертала в напрямку Снятина, де тоді відбувався великий ярмарок, друга — в напрямку Гвіздця. Одні їхали в Коломию

міняти товари на сіль, інші звертали на торговельний шлях. Були й такі, що на перехресті звертали праворуч, зразу на Галич через Товмач, Тисменицю. Так виникло перехрестя, біля якого почалася забудова. Ця забудова, напевно, з часом перетворилася у городище.

На початку XII століття набуває розквіту місто Василів на березі Дністра, що на Буковині, його заснував теребовлянський князь Василько. Там був великий порт. Судна причалювали у Василеві. Так Городниця як торговельний центр почала занепадати. Але в цей час зростає роль городища як центру культурних і торговельних зв'язків. Торговельний шлях з Василева пролягав і через теперішні Стефанешти на Серафінці, на городище, яке вже в той час дістало назву Городенка. Тож і перша письмова згадка про Городенку, як місто, згадується у "Повному Збірнику Руських літописів" (Літопис за Воскресенським списком, СПб 1856, том 7, ст.78): "...в 6673р. прибув із Царгорода брат візантійських царів Комнен Андроник до Ярослава Осьмомисла в Галич. І Ярослав з великою любов'ю дав своєму зятю кілька городів для утіхи: Снятин, Городенку і Коломию". "Про це ж пише снятинчанин Михайло Бажанський у книзі "Вічно житимуть..." (1984р. — Детройт, с.13): "...братанок царгородського цісаря Андроник в році 6673 (1165р.) прибіг з Царгорода до Ярослава в Галич". Тут М. Бажанський ще раз посилається на повідомлення візантійських істориків XII ст. Кіннама і Микити Конята. Він пише: "У 6673 р. Галицький князь Ярослав передав Андронікови кілька міст: Коломию, Городенку і Снятин".

Після поселення Городниці почали засновуватися поселення вверх по Дністру. Вглиб території Городенщини поселення засновувалися, у першу чергу, впродовж торговельних шляхів.

Одне із відгалужень торговельного шляху із Василева пролягало на теперішні Шишківці Кіцманського району, Стецеву, Підвисоке, Топорівці і виходило на великий торговельний шлях в Ганьківцях Снятинського району. Зауважемо, що цей великий торговельний шлях мав різні назви в різні періоди. На проміжку цих торговельних шляхів знову ж таки засновувалися людські поселення.

Історичні передумови заснування села Тополі

рабатьківщиною слов'ян є північні схили Карпат, долина річки Вісла та басейн Прип'яті.

VI ст. Із спільної мови слов'ян сформувалися три підгрупи: західнослов'янська, з якої виникли польська, чеська, словацька; південнослов'янська — болгарська, македонська, сербохорватська; східнослов'янська — українська, російська, білоруська мови.

VII ст. Слов'яни почали розселятися: на північному Сході заглибилися в землі угро-фінів до Оки та верхньої течії Волги; на Заході їхні поселення сягали до річки Ельби у Північній Німеччині. Та найбільший потік переселення поплив на Балкани, куди слов'ян, наче потужним магнітом, притягували родючі землі, багаті міста й тепліший клімат.

Східна Галичина до Дністра і за Дністром була заселена слов'янами-тиверцями. За Дністром тиверці межували з уличами, північніше — з деревлянами, на півночі — з дреговичами, на заході — з хорватами.

Уличів і тиверців завоював собі дакійський цар Децебал, і тому вони належали до Дакії (пізніше Молдавія і Румунія, або Молдо-Волощина).

Римський імператор Траян (101-107 рр. н.е.) завоював Дакію, а з нею й інші українські племена тиверців та уличів.

У 271 році н.е. кінчилося римське панування над цими племенами. Через деякий час створилася могутня Великоморавська держава зі столицею Велеградом, куди ввійшло все Прикарпаття, тобто всі тиверці. Територія, де пізніше заснувалося село Тополі і Топорівці, теж входила сюди.

905 р. Монгольське плем'я угри, або мадяри, з Азії пройшовши нашими степами і побувавши під Києвом, прибули у Великоморавську державу, зруйнували великі міста, побили багато народу й осіли на полудень від Морави в Угорській долині, де заснували Угорську державу. Великоморавська держава від цих ударів занепадала.

992 р. Нестор-літописець у «Повісті минулих літ» пише, що Київський князь Володимир Великий пішов походом на Галичину і завоював тиверців і хорватів. Так Галичина, в тому числі і вся тодішня територія теперішньої Городенщини, ввійшла до складу Київської Русі.

995 р. За князювання Володимира Великого Київська держава на півночі сягала до території нинішньої Фінляндії, на півдні межувала

із Грецією, на заході кордони прилягали до Карпат, на сході — до Волги.

1085 р. Почався розпад Київської Русі. Першою відділилася Галичина під владою Ростиславичів, внуків Володимирових: Рюрик — Західна Галичина з Перемишлем; Володар — Середня Галичина зі Звенигородом; Василько — Південна Галичина з Тербовлею; Володимир — Східна Галичина з Галичем.

1144 р. Князь Володимир I, або Володимирко Володарович, переніс свою столицю із Перемишля в Галич. З того часу ця земля почала називатись Галицькою, або Галичиною. До складу галицького князівства входила і Буковина. Галицьке князівство простягнулося від р.Сян і р. Вислока аж до р. Дунай.

1153р. Після смерті Володимирка князем став його син Ярослав, якого пізніше народ назвав Осьмомислом. Він розширив своє князівство. Галицьку землю почали називати Червоною Руссю, яка простягалася від Карпатських гір по річках Дністер, Сян і Прут — аж до дунайських гірл. Сюди входили Бессарабія і чорноморський берег. Біля Дніпрового лиману Галицьке князівство мало свій порт, що звався Олешів (тепер Алешки коло Херсону).

1163 р. Перша письмова згадка про заснування Снятина, Коломиї, Городенки.

1199 р. На Галицький престол сів Волинський князь Роман Мстиславович і об'єднав ці землі, назвавши їх Галицько-Волинським князівством. Князь Роман дуже зміцнив це князівство. Літописець назвав його «однодержавцем» усієї Руської землі.

1228 р. Князем Галицької землі став Данило Романович. Пізніше народ назве його Данилом Галицьким

1239 р. Данило Галицький об'єднав Галицьке і Київське князівства. Це була спроба об'єднання Русі. У Києві він постановив свого намісника — воєводу Дмитра. Це був чоловік розумний, розпорядливий і хоробрий.

Так за князювання Данила Галицького Галицько-Волинська Русь зробилася найбільшою державою у Європі. Вона межувала з Угорщиною — Карпатами; з Польщею: від р. Ропи межа пролягала через р. Вислок, а далі через р. Сян аж до р. Норева; з Литвою — верхів'ям р. Німан, на сході — р. Дніпром аж до Чорного моря, із півдня — р. Дунаєм — до Карпат.

1240 р. Монголо-татарська навала на Київську Русь. Монголо-татари сплюндрували всю Київську Русь, Галицько-Волинську Русь, Польщу, Угорщину, Сербію, Болгарію. До цього часу вони завоювали Індію, Китай, Іран, Середню Азію і Кавказ.

Монголів тюркські племена називали «татань», тобто татари. Армія Батия становила 140 тисяч воїнів. Таку армію в той час ніхто другий не міг би зібрати. Після такого смертельного смерчу Київська Русь і Галицько-Волинська Русь стали пустинями. Голі степи позаростали бур'янами і травою. У містах і селах валялися купи людських і кінських скелетів. Ті люди, які мали можливість врятуватися, ховалися де могли: в печерах, лісах, на болотистих місцевостях.

Місцевість, яку займає нині село Топорівці, у давнину була лісним масивом. В основному тут росли тополі. Тополинний ліс простягався аж до урочища Щербунчина і навіть сягав задубрівських горбів. Ліси простягалися в сторону Торговиці, до Глушкова, Ясенева Пільного. Можливо, і далі. Лише на заході тополині ліси частково переходили в дубові бори (урочище Кадубо).

Урочища Зброди, Панське, Попова, Ксьондзька, Осоки, Кут — все це було єдиною болотистою місцевістю, а Ставище — залите водою. Річок тоді ще не було. Зі сторони Торговиці і Вікна вода проникала в це болото і великий став, а зі сторони Красноставців ця вода витікала. Болота були непроходимі, дуже зарослі очеретом. У тих лісах часто бували буреломи та зливи, дощі — і всі ті дерева й сушняк поступово зносилися у болота. В лісах тоді водилося багато дичини. Свідченням цього є наші торфовища. Очерети, знесені водою дерева, мертві звірі — все це роками накопичувалось і при відповідних умовах перегнивало. Так утворилися торф'яні шари в землі. Зверху вони покриті землею. Це свідчить про те, що коли лісів ставало все менше і менше, вода зносила з горбів землю — і все це покривалося десятки, сотні років. Коли уже в наші часи заготовляли торф, то в окремих місцях викопували рештки дерев, кістяків. Отож, не все перегнило, процеси ще тривали, в результаті чого виділявся газ (а газ наші діди називали духом, звідси й місцева назва торфу Духовина, Доховина). В наші часи були випадки, коли окремі газди вискакували із ям, бо не було чим дихати, від тих газів можна було навіть утратити свідомість.

Уціліла жменька людей-утікачів від монголо-татарів опинилася в тополинному лісі, в районі трьох водяних джерел (дзюркачів). Непрохідний ліс (за теперішнім потоком болота Осоки, де стоїть млин, за дорогою аж до Прорізу, було залито водою.

Такі умови сприяли тому, щоб ці люди тут осіли. Так заснувалося перше поселення. Деревя корчували, будували житла, а землю обробляли. Коли зустрічали цих поселенців і питали, звідки вони, ті

відповідали: «А звідти, де високі тополі!» Тому й така ймовірність, що те поселення назвали Тополі.

Село розвивалося, розбудовувалося. Тому тут почали осідати біженці з інших місцевостей. У селі побудували невелику церкву. Свідченням цього був цвинтар на Колопнищах. Там донедавна ще стояв хрест, і старожили ще його пам'ятають.

Чим жили тоді села, хто були ті люди? Історія не залишила нам ніяких слідів.

Друге відродження села Тополі

аному періоду передували такі події.

1240 р. У цьому році на річці Угорка князь Данило Галицький у короткий час заснував і побудував місто Холм та переніс туди свою столицю із зруйнованого Галича.

1241 р. Монголо-татари відступили на свої землі. Князь Данило і деякі наступні князі Галицькі поступово відбудовували своє князівство від того страшного спустошення, але регулярно платили монголам данину, тобто були монголо-татарськими васалами.

1250 р. Данило Галицький заснував місто Львів, на честь свого рідного сина Лева.

1264 р. Данило Галицький помер і був похований в соборі у м.Холм. (тепер місто Хелм, Польща). Його тлінні останки зберігаються там до цього часу.

1340 р. Проїшло сто років від часу монголо-татарського спустошення. Багато чого відбулося за цей час у Галицько-Волинському князівстві. Раптово помер тодішній Галицький князь Юрій II Тройденевич. Цим князем завершується рід Романовичів у Галичині. Близко 150 років правив цей рід.

1349 р. Польський король Казимир завоював Галицько-Волинське князівство. В цьому ж році Угорщина завоювала Буковину. В такий спосіб перестала існувати колись могутня Галицько-Волинська держава. Всі галицькі землі стали зватися «Королівськими», за виключенням тих, які були власністю галицьких бояр і вельмож. Село Тополі, як і інші населені пункти, стали королівською власністю.

1350 р. Волинь відвоювали від польського короля угорські війська і так галицький князь Любарт правив Волинню. Почалися

війни між Польщею й Угорщиною за право володіти українськими землями. То одні, то другі кликали на поміч монголо-татарські орди, які плундрували наші землі. Руські землі знову стікали кров'ю.

До того часу відноситься одна з легенд.

Одного разу великий загін монголо-татарів усе-таки знайшов розбудоване село Тополі і вночі напав на нього. Село оточили і підпалили всі будівлі. Була суха погода — все горіло. Видно було, як удень. Люди спросоння вибігали надвір, тут на них чекали вороги. Старих і дітей вбивали на місці. Молодих чоловіків і хлопців тут же в'язали, а молодих жінок і дівчат збирали окремо. Лише одиницям вдалося втекти і сховатися на болотищах, в очеретах. Кілька монголів кинулися в болото і вже не вернулися. Болото їх поглинуло. До ранку все стихло. Коли зійшло сонце, на болотищах почав ворухитись очерет — то там, то тут. Звідти повиходили ті, хто залишився живим. Плакали всі зі страху, обіймалися, цілувалися і сміялися з радості, що залишилися живі, а після стихли і з плачем кинулись до згарищ. Почали знаходити своїх рідних і ще дужче плакали. За одну ніч залишилися без рідних, без житла і без того всього, що було нажито роками. Наплакавшись, почали зносити трупи в одне місце, викопали велику яму і поховали.

Посиділи і знову почали плакати. Нарешті кинулись збирати обгорілі рештки домашнього вжитку. Склали все це в одне місце і знову розплакались. Як жити далі? Сонце підбилося вже височенько, а за їду ніхто не згадував. Худобу, коні, вівці монголи забрали. Свині і птиця погоріли. Навіть усі вози забрали.

Хтось нарешті промовив: «А що далі робити? Як далі жити?» Поговорили і вирішили: місце поселення треба змінити. Монголи вже це місце знають і можуть через деякий час знову сюди прийти. Все одно треба починати майже все спочатку. Довго радились і вирішили поселитись за болотом (через болото монголи так просто не перейдуть) на території нинішнього урочища Сливкова — з південної сторони, і також у лісі. Старе місце, де прожили більше ста років залишили.

Поселення Тополі стало знову відроджуватися. Розпочалася нова розбудова села.

1370 р. Двадцять років відбудовувалося село Тополі на новому місці. Була побудована церква. Дуже важко приходилось поселенцям усе робити заново. Вони мали великі проблеми, власні болі, і до державних справ їм було байдуже.

У цей час помер польський король Казимир Великий. Оскільки він був бездітним, то владу перебрав угорський король Людовик,

який був одружений із сестрою Казимира. Людовик не планував передавати корону своїм дітям, а мав намір утримати Галичину при Угорщині. Для цього передав Галичину, вже як угорську провінцію, Володиславу — князю Опольському. Князь Володислав правив Галичиною, в т.ч. Покуттям, шість років, як останній Галицький князь під зверхністю угорського короля.

1370-1387 рр. Галичина перебувала під зверхністю Угорщини. Тополі в той час належали до Угорщини.

1382 р. Угорський король Людовик раптово помирає. Польські пани правдами і неправдами домагаються обрати королевою Польщі молодшу доньку Людовика — Ядвігу.

1387 р. За допомогою Ядвіги Галичину прилучено до Польщі. Тополі знову під зверхністю Польщі.

У цей час на території сучасної Чернівецької області утворюється Шипинська республіка /Шипинська земля/, зі столицею — містечком Шипинці. За Снятином устанавлюється кордон між Шипинською республікою і Польщею.

1387 р. Королева на вимогу польської шляхти приймає закон про переселення поляків у Галичину з метою освоєння лісових масивів під орні землі. Європа потребувала зерна. Одночасно приймається закон про збільшення збору повинностей із селян.

Згідно з прийнятим законом, шляхта, міська біднота, селяни з Жешувського, Краківського й особливо Люблінського воєводств, почали масово переселятися на багаті прикарпатські землі. Навряд чи було хоч одне село в Галичині, щоб у ньому не проживали поляки. Проживали поляки і в Тополях. Пізніше священники у своїх звітах називали їх «латинниками».

1397 р. Шипинську республіку завойовує Молдова. За Снятином устанавлюється кордон між Польщею і Молдовою, яка почала претендувати на українські землі. Починаються війни між Молдовою і Польщею.

Одна із легенд побутує і до цього часу.

Одного дня село Тополі, як і ряд інших сіл Покуття, піддалися нападу молдован. Люди виявили нападників задалегідь і встигли схватись у болотах. Молдовани, розлючені тим, що від них втекли і встигли схватися, помстилися на оселях, спаливши їх дотла. Село на той час було велике, тому що за цей період поселилося багато людей з інших сіл. Окремі вулиці досягали урочища Тополівка; село перекинулось і за річку Тополівку, на території теперішнього красноставського і задубрівського полів.

Після небезпеки зібралися на віче і вирішили відбудувати село. Але на той час уже діяли великі феодалні повинності, які регулярно треба було сплачувати. Крім того, польські магнати почали збільшувати вирощування пшениці і відправляти її в Західну Європу. Почався великий попит на зерно. Польська влада була зацікавлена у зростанні кількості поселень. Для цього виділялися лісові угіддя, куди окремі сім'ї, їхні родини поселялися. Вони тут корчували дерева, кущі, будували оселі, засновували нові села й освоювали звільнені від лісів площі. Крім того, новоселів звільняли від феодалних повинностей на 10-15 років.

Влада, напевно, поставила людей з Тополів у таке становище, що відбудувати село і платити феодалну повинність стало не вигідно.

В автора така думка, що частина людей поселилася таки в селі Топорівці, яке на той час уже існувало, а частина людей — західніше, за дубовою дібровою і рівцем Тополівка, заснувавши село Задубрівці. Інша частина поселилася за красними ставами, заснувавши село Красноставці; а ще одна замешкала під високою горою, заснувавши село Підвисоке. Розселилися люди ще далі від красних ставів і, напевно, від імені одного з поселенців Рус або Урус пішла назва — село Урусів (з 1717 р. — Русів). Частина людей заснувала село Козинець (Знищене татарами в 1661 р.).

Чому висуваємо таку версію?

По-перше: у цих п'ятьох селах існують майже однакова ноша, діалектна мова, побут і звичаї. По-друге: тут багато спільних прізвищ — Угрини, Марковські, Пішаки, Радомські, Мельничуки, Куфлики, Грищуки, Тофани, Данильчуки. По-третє: перша письмова згадка свідчить про те, що ці села заснувалися майже одночасно: Задубрівці (1469 р.), Красноставці (1416 р.), Підвисоке (1443 р.), Русів (1443 р.), Топорівці (1412 р.).

Крім того, тоді уже відбувся остаточний поділ суспільства на багатих і бідних. Були так звані «тяглові», або «плужні» селянські господарства, «напівтяглові», або «напівплужні», «нетяглові», або «неплужні».

«Тяглові» або «плужні» селянські господарства мали по чотири і більше волів у господарстві; «напівтяглові», або «напівплужні» — по два-три волів; «нетяглові», або «неплужні» — не мали зовсім волів, або мали по одному воліві.

Частина заможних «тяглових», або «плужних» селян із знищеного села Тополі поселилася таки в Топорівцях. Їх прийняли в громаду з

душею. Хоча вони худоби і не мали, проте мали поле. Оскільки вони прийшли в село пішки, то їх прозвали «пішаками». Поселенці осіли в південній частині від сільського цвинтаря. Ця вулиця по сьогодні називається Пішаковою.

1396 р. На той час територія Городенщини і Снятинщини входила як складова частина до Коломийського повіту. Пізніше був утворений Снятинський повіт, куди входила і Городенка. У Снятині знаходилося староство.

Заснування села Топорівців

Одне із відгалужень торгового шляху із порту Василів до Берладського шляху проходило через теперішні Шишківці Кіцманського району, Стецеву, Підвисоке, Топорівці та Ганьківці.

Є всі підстави вважати, що на території теперішнього села, в районі вулиць: від церкви на Красноставці, де вулиця Кобилянських, і вздовж попри цвинтар, у так званому трикутнику, колись була розміщена ярмаркова площа, на якій сотні років вирував ярмарок.

Ці дві умови і спричинили (приблизно в 1370-х роках), навпроти теперішньої церкви, забудову осель. Почали селитись люди, які супроводжували купців і каравани. Поселення також назвали Тополями, від назви села, яке було розміщене поряд, від тополиного лісу і річки Тополівка.

Приблизно в 1387-1390 рр. від теперішньої церкви і до р. Вікнянка було вибране місце під будівництво королівського маєтку.

Від першого поселення в районі трьох дзюркачів пройшло близько 130 років. За цей час відбулися великі зміни на даній території. На місці першого поселення все поросло новими деревами. Знову ж таки тополями...

«Стягувалася» вода з боліт. Між болотами і підвищеними місцевостями по рельєфу, почали вижолобуватись невеликі потічки-рівці, якими сходила вода із болотистих низовин. Стекла вода із Кута і верхньої невеликої частини Ставища. Вижолобилися кілька рівців у болотах, в урочищах Кут, Ставище, Осоки. Городом покійного Гузіїка Дмитра тік рівець-потічок із Ставища, попри обійстя покійного Никифорука

Андрія, обійстя Маколовичів на Осоки і там, з'єднавшись з рівцем, який протікав долиною з урочища Перед селом, впадав у річку Тополівку, приблизно там, де тепер обійстя Грищука Олексія.

На цьому руслі, розповідають старожили, в кінці теперішнього городу Сливчука Дмитра Івановича, в свій час працював млин Грищуків. Спуск води від млина впадав у р. Тополівку, біля обійстя покійного Федора Гнидки.

З часом рівці вижолобилися ще дужче. Стекла вода і зі Ставища. Створилися відповідні русла і перетворилися у потічки, осушивши болота. Той потічок, що тік зі Ставища на Осоки висох і згодом перестав існувати.

Потічок у сьогоднішньому вигляді вижолобився, поглибився, зробився повноводнішим і дістав назву Тополівка, не зважаючи на те, що тече він зі сторони Торговиці. Все-таки назву потічкові дав тополиний ліс. Таку назву має потічок, що протікає в урочищі Щербунчина і впадає у Тополівку на межі полів між Топорівцями і Задубрівцями. Свою назву теж дістав від топиного лісу, який простягався аж на задубрівські горби. Цей потічок у спеку часто пересихає.

Ще один потічок-рівець вижолобився з урочища Зброди. Там він також мав два русла. На одному з них донедавна працював в урочищі Підвисоцьке млин. Другий рівець, розділяючи урочища Панське від Попової і Ксьондзької, в районі теперішньої ферми, знову створив два русла, одне із них в урочищі Ставище зливається з рівцем Тополівка, і в такий спосіб вони утворюють річку Тополівку (Белелуйку). Друге русло від цього потічка простягнулося попри осередок села і в урочищі Осоки впадає в річку Тополівку. На цьому руслі ще кілька років тому працював водяний млин. Рівець-потічок, що тече з урочища Зброди, називається Вікнянка, бо свій початок бере недалеко від села Вікно.

Рівці, рівці, рівці... Один із рівців колись з'єднавав, як стекла вода з Кута і Ставища, болота урочища Торгівське з урочищем Ставище, а це було так давно, що від нього залишилось лише два береги. Дно цього рівця багато вище стоїть від теперішньої річки Тополівка, яка своє русло за багато років вижолобила на кілька метрів нижче. Ще є один рівець, який з'єднавав колись Вікнянку і Тополівку на Ставищу. Згідно усіма даними він викопаний вручну за вказівкою сільського пана. Ще є рівці: один розділяє пасовище урочища Кут, другий тече від трьох водяних джерел

«дзюркачів». Деякі з них висохли повністю, про них тут не згадано. Інші висихають у спеку, треті дзюркотять круглорічно. Внаслідок природних катаклізмів відбулося осушення боліт і водяного плеса Кута і Ставища природним способом. Рівці «стягнули» води з боліт. Від цих рівців і дістало другу половину слова назви нашого села. Тополиний ліс, потічок Тополівка (назва Тополівка вперше згадано у «Словнику Географічному Королівства Польського». — м.Варшава. — 1892. — том 12. — С.400), дали селу першу половину назви села, «рівці» — друга половина назви села. Автор вважає, що перший раз село носило назву Тополі, Тополівка, а вже з XIII ст. — Тополі й Рівці. Десь з кінця XIII ст. почало називатися Топорівці.

Щодо назви річки Белелуїка, то є різні версії. Одна з них та, що тут були бої з татарами. В одному з них загинув татарський ватажок Луї.

Проте, щось подібне є в історії, але відноситься до назви села Белелуя. У 1622 році татарський ватажок Бен Алуї, повертаючись узимку саньми зі своїм військом і здобиччю, награваною в Галичі, заломився в недалеких мочарах і потонув. Інша версія: ватажка Бен Алуя справді вбито в бою у районі села Белелуя, назва якого походить від «вбили Луя».

Автор міркує, що назву річці Белелуїка дали жителі села Устя, де річка впадає в Прут. Поряд тече Прут — велика ріка, а це річечка: «Звідки тече ця річечка?» — «Як звідки? — відповідали. — Та же з Белелуї.» — «А-а, з Белелуї... З Белелуї». Так і виникла назва: Белелуя, Белелуїка. Хоча в Красноставцях річечку називають Савиця. У Топорівцях — Потік, в історичних джерелах — Тополівка, ліва притока річки Прут.

Коли проходило становлення села, за його межами відбувались такі події.

1400 р. Польський адміністративний поділ. Галичина стала називатися Руським воєводством.

1411 р. Польський король Ягайло видав грамоту молдавському королю Александру, який заклав 1000 рублів у заставу за аренду Снятина, Коломиї і Городенки. Сюди ввійшла і територія села Топорівці.

1412 р. Перша письмова згадка про село Топорівці.

1415 р. У Снятині побував король Польщі Ягайло (Володислав II). У цей час до Снятина прибули послы від грецького імператора і патріарха, які просили хліба для Константинополя, котрий був у

облозі турків. По всіх селах почався збір зерна. Дали свою частку і жителі Топорівців. Вдячні покутяни надали велику допомогу грекам.

1431 р. Галицькі бояри прийняли віру польської шляхти, в результаті чого отримали рівний з поляками статус. Отже, всі вільні до цього часу королівські землі були остаточно передані і закріплені за панами в оренду. Почалося ще більше закріпачення селян.

Селянина було приковано до того панського маєтку, де він народився, і позбавлено права вільного переходу. Не тільки селянин-господар, але й діти його не мали права піти від свого поміщика без його дозволу, хіба що крадькома. Але за ним ганялися і розшукували як дикого звіра, як раба-утікача давніх часів.

Пан мав повне право розпоряджатися долею своїх кріпаків, їхнім життям і дворами, карати їх і за це ні перед ким не відповідати. Сам король не мав права втручатися у відносини між паном-орендарем та його підданими. Селяни королівських земель хоча і мали право скаржитись до королівського суду, однак вирок цього суду був дуже важкий. Треба було вдаватися до суду аж у столицю — Варшаву. Судили там такі ж пани-поміщики, а як рішення й випадало на користь селян, то пан, звичайно, не виконував його. І тому селяни дуже мало користали з того суду.

XV ст. Коли українська людність засновувала свої села, влада робила своє. Крім закріпачення селян, влада розпочала ліквідацію так званого «Руського права».

Починаючи з Княжої доби (а це вже пройшло біля 90 років), жителі села користувалися «руським правом» (українським). Управителями села були українці. Функціонували навіть свої суди.

Однак, з приходом Польщі головне «Руське право» почало насильно замінюватись польським, а потім німецьким. Королівські і сеймові постанови значно урізали українському люду «Руське право». З цього приводу Іван Франко писав: «... Де в чому було корисне для людності, бо давало громаді (вічу) значну самоуправу; вона сама собі вибирала голову, сама розподіляла землю і ліси між поодинокими членами громади; сама... розсуджувала сварки між своїми членами і разом відповідала за кожного свого члена перед посторонніми панами та властями, того руська (українська) людність не хотіла покидати «Руського права».

Поки польські феодали розміщувалися в наданих їм в оренду маєтках, обладнували двори, будували замки в поневоленому Галицькому краї, доти ще терпіли це старовинне право. Але,

закріпившись економічно і політично, вони поставили питання про його юридичну ліквідацію.

1435 р. У Галичині офіційно введено польське і німецьке право, у зв'язку з чим, як зазначив І. Франко: «... число осель на німецьким праві все збільшувалось, поки в кінці зовсім не пропали невеликі рештки староруського вічевого порядку по оселях і не запанували облік панцизняних тягарів, а також панське (домініальне) судівництво».

1456 р. Молдова, як васал, погодилась платити Туреччині данину.

1461 р. У “Гродських і земських актах” (Львів. — 1906. — Том 19) згадується вже вкотре село Топорівці. В звітностях воно згадується і в 1463, 1465, 1466, 1467, 1494 роках.

1475 р. Молдавський король Стефан III Великий (1457-1504 рр.) відмовився платити данину туркам. У Молдову вступили війська турецького султана.

Більше 250 років Буковина і Молдова перебували під гнітом Оттоманської імперії.

Польща почала межувати з Туреччиною. За Снятином і понині тече потічок зі Стечеви, який розділяє Галичину і Буковину. Цей потічок носить назву Татарський потік. Колись він розділяв Польщу і Туреччину.

З тих часів збереглися назви Татарський горб під Оршівцями, в Заваллі — Турецький вал.

Турецькі війська підійшли до кордону з Польщею. За Снятином кордону як такого стабільного не існувало. Та хіба перед такими людьми, як турки, кордон міг щось значити? Турки почали робити набіги на Покуття. І полилася селами народна пісня:

Там турки полон збирають,
Там турки полон женуть.

Один полон з діточками,
Другий полон з жіночками,
Третій полон з дівочками.

Там в долині вогні горять,
Там турки полон ділять.

Один полон з діточками,
Другий полон з жіночками,
Третій полон з дівочками.

Через напади турків у Топорівцях почали будувати захисні укріплення. По теперішній дорозі, яка веде від сільського млина в сторону Красноставців, почали насипати земляний вал. Землю брали із глинища, що біля млина.

Всі шляхтичі, які орендували королівський маєток, напевно, в Топорівцях не жили, участі в будівництві не брали і тому маєток залишився поза земляним валом.

Земляний вал, використовуючи рельєф, побудували до сучасного обійстя Шевчука Андрія, і звернули вниз до болота (Осоки).

У середині XIII ст. Крим був завойований монголо-татарами і увійшов до складу Золотої Орди. 1449 року ханові Хаджі Гірею вдалося відірватися від Золотої Орди і він з дозволу Литовського князя Вітовта зі своїми підлеглими осів у Криму на постійне проживання, заснувавши династію ханів Гіреїв.

1478р. Татарський хан Менглі Гірей визнав верховенство османського султана.

1478 р. Починаються напади турків і татар на українські землі з метою грабежів і захоплення невільників у ясир. На перших порах у своїх нападах татари дійшли аж до Галича.

1485 р. Снятин відвідує польський король Казимир II Ягейлончик, король Польський і Великий князь Литовський прийняв присягу вірності від короля Стефана Великого — господаря Молдавського. Після відвідин королем Снятина дуже посилюється гніт селян і городян.

1490р. Внаслідок такого посиленого гніту на Покутті вибухнуло повстання проти пригноблених. Очолив це повстання Іван (а в деяких джерелах — Дмитро) Муха. Повстання охопило все Покуття. В ньому брали участь, напевно, і жителі села Топорівців. Біля Галича та Рогатина повстанців було розбито польськими військами.

1491 р. На Покуття напав молдавський господар Стефан Великий. Він здобув Снятин, Городенку, Коломию, Галич, відновивши попередні претензії молдавських воєвод на ці землі.

1500 р. Татари напали на Покуття і пішли далі. Дійшли аж до Вісли, забравши в полон 50 тисяч невільників. Ось як описує ці події французький історик Г. Боплан в “Описі України”: “Військо татар мало вражаючий і страшний вигляд. Це військо налічувало 800-1000 рядів коней, 80 тисяч вершників мало 200 тисяч коней, які вкривали степ густіше,

ніж дерева в лісі”. З цього приводу залунали в нашому краї сумні пісні:

Зажурилась ненька Україна, що ніяк прожити,
Що витоптала орда кіньми маленькїї діти.
Ой, маленьких витоптала, великих забрала,
Руки назад пов'язала, під хана погнала.

У Топорівцях продовжували будувати укріплення. Насипаний земляний вал мав ширину 5-6 м і висоту 4 м. Зверху була ще стіна до 4 м зі стовбурів зрізаних тополь, шириною до 2-х метрів. Зверху по стіні вільно можна було ходити. В загальному така стіна мала висоту до 8-9 м.

На південному сході і на південному заході ці стіни впиралися в болота (Осоки). На північному заході берег рівця був дуже стрімкий, тому вгорі була лише побудована стіна з тополиних стовбурів. Уся глина на вал забиравалась із глинища, в результаті — берег постійно міняв свої контури, тому стіни вверху весь час перебудовувались. Так село себе в деякій мірі захистило зі сходу, півночі і заходу великою стіною, а з півдня, як уже зазначалося вище, знаходилися непрохідні болота. Крім того, все було продумано: в разі, якщо стіна не могла витримати натиску ворогів, то можна було сховатися в болотах.

Від невеликих ватаг нападників село рятувалось не один раз. Зауважемо, що в центрі (біля теперішньої церкви) були вмонтовані центральні ворота. Внизу, де тепер пошта, зліва від неї була побудована церква. За рахунком це уже третя церква в Топорівцях. На південному сході села містився цвинтар, який діяв до 1912 року.

Щоб поживавити роботу торгового шляху, жителі будують на р. Вікнянці (біля млина) міст і роблять на болоті дорогу в сторону Ганьківців. Ще будують мости: на р. Тополівка (біля Гультаїв), на р. Тополівка (біля Сливчука М. Д.).

1509 р. Влітку син Стефана Великого Богдан III Одноокий з великим військом напав на Східну Галичину, дійшовши аж до Львова. Він пограбував Снятин, Городенку, Коломию, Рогатин, Галич, забрав велику здобич і багато полонених.

Восени поляки у відплату напали на Молдову, знищуючи все населення на своєму шляху; спалили Шипинці, Хотин, Чернівці та ін.

17.01.1510 р. Богдан Одноокий підписав мирний договір з Польщею, зрікшись претензій на Покуття.

1516 р. На Покуття вчинено новий напад татар.

1521 р. За короля Жигимонта I на сеймі у м. Бидгощі і у м. Торуні польська шляхта за прикладом сусідніх Чехії й Угорщини постановили прив'язати селян до землі і накласти на них повинність: один день на тиждень робити на пана (дідича), через це й повинність та стала з того часу зватися “панщиною”.

У Топорівцях, як і скрізь по Галичині, запроваджено панщину.

1525 р. Новий напад на наш край турків і татар. Топорівці не постраждали. Тоді ж забрали у полон вродливу попівну Настю Лісовську з Рогатина, яка йшла до шлюбу з нареченим і вже стояла на порозі церкви. Про неї, Настуню Лісовську, знану в історії як Роксолана, склалися пісні:

А тая ж то Роксоляна,
Що то трясла світом.
Була наша попадянка
З Рогатина родом...

Роксолана стала дружиною турецького володаря Сулеймана II. За той час, відколи Роксолана була дружиною Оттоманської імперії, турки і татари зменшили напади на Україну.

1531 р. Покуття зайняв молдавський господар Петро Рареш (або його ще називали Петрило) і зі своєю 30 000 армією повністю знищив Покуття. Польський історик Бельський так описує трагедію Покуття: “Це було страшне знищення. Оселі зруйновані, а люди позникали. Потіхою було те, що під Обертином Петрило програв вирішальний бій. Тут дуже відзначилися кілька воїнів-ополченців. Серед тих відзначених імен героїв був Волошин, напевно, із Топорівців.

1541 р. На Топорівці налетіла саранча. Знищено всю зелень, навіть солому. В селі був великий голод.

1551 р. Перша письмова згадка про наміри підвисоцького орендатора королівських маєтків у Підвисокому і Топорівцях пана Тенчина заснувати місто в Топорівцях. Однак після його раптової смерті в 1555 році ці благі наміри залишилися на папері.

1564 р. За часів правління польського короля Жигимонта II Августа (1548-1572 рр.) був прийнятий закон про люстрацію (реєстрацію) всіх королівських маєтків на українських землях.

У “Географічному покажчику люстрованих королівських маєтків”, на сторінці 120, зареєстрований і королівський маєток у Топорівцях.

Пізніше, вже за Речі Посполитої, проводились не тільки люстрації королівських маєтків, але й інвентарні та поборові реєстри. У них фіксувалися повні дані виробничо-господарського характеру. Проте основна увага приділялась не стільки самому господарству, скільки його прибутковості.

1570 р. У селі Топорівці, як і у всьому Покутті, панувала холера, яка забрала багато життів.

1584 р. Новий напад татарів на Галичину. Історики відзначили, що в цьому поході татари чомусь більше вбивали людей, аніж брали в полон.

1589 р. У цьому ж році на Покуття вчинено жадливий напад татар і турків. У той час у Снятині відбувався великий ярмарок, на який з'їхалися угри, волохи, греки. Вони торгували воском, медом, кіньми, волами. Несподівано місто почало горіти з кількох кінців. Усіх купців забрано в полон.

Від цього нападу постраждали і Топорівці. Укріплення довкола села було знищено; село майже спалене, винищено людей: одних убито, інших полонено. Залишилось лише кілька хат і кілька родин.

Найточніше та трагедія передана у народній пісні:

Село наше запалили,
Все багатство розграбили,
Стару неньку зарубали,
А миленьку в полон взяли...

В альманасі “Ямгорів” (№7-8) автор П. Сіреджук пише: “Документи свідчать, що засновниками нових сіл Городенківщини були українці. Так, у новозаснованому селі Топорівці у 1564 році мешкали: Грицева вдова, Олекса Олійник, Семен Волошин, Іван Ватаманович, Дмитро Заєчович, Іван Чоботар, Стецько, Лука, Тимофій, Кіндрат, Ігнат Чубій, Іван Кутейко, Яцько Станич, Іван Семкович, Григор, Хведер (Федір) — отаман. У селі ще мешкало чотири родини вівчарів, але їх прізвища не вказані. Тут варто відзначити, що в документи вкралася неточність. Тому що Топорівці згадуються як село ще в 1412 році. То питається, яке це новозасноване село? Ці дані більше підходять уже до того періоду, коли село було зруйноване татарами і почало відроджуватись.

Селами споруджували оповіщувальні вежі. Це — чотири-п'яти метрові чотири тонкі балки, збиті вгорі так, що на них був установлений дощаний настил, а зверху — накриття від дощу і сонця. На одній із балок були прибиті поперечні рейки лат, по

яких можна було забратися наверх і звідти злізти. На вимощеному настилі знаходилися сухі солома, дрова, деколи навіть відро зі смолою. При наближенні ворогів кресалом вибивалася іскра, запалювалася солома, після дрова, при потребі — і смола. Дим від вогню бачили на інших вежах — і так передавався тривожний сигнал про небезпеку з одного місця в інше. Тому оборонці знали наперед про наближення ворогів. По розповідях старожилів, у нашому селі були три оповіщувальні вежі: на Груні, між Топорівцями і Підвисокою і, коли їхати на Задубрівці, в районі сучасної олійниці. Але ці оповіщувальні вежі рідко спрацьовували, бо в татарів, наприклад, добре працювала розвідка, яка ще задовго до наближення основних сил усі вежі знищувала.

Канадський підприємець українського походження Петро Яцик, об'їхавши всю Європу, писав: “Я бачив їхні старі оборонні вали і замки, я часто згадував наївність моїх предків, які, замість спорудження камінних оборонних мурів і захищатися від ворогів, будували дерев'яні оповіщувальні вежі, щоби повідомити сусідів про наближення ворогів і тікати...”

XVI ст. Незважаючи на часті напади татар і знищення міст і сіл, влада рідко вживала якихось заходів по забезпеченню охорони своїх територій і своїх підданих, а думала, як сильніше уярмити їх. Якщо до цього часу пани збирали від селян данину медом, шкірами, пряжею, худобою, вівсом то тепер настав великий попит на зерно, яке відправлялося в Європу. Пани перестали брати у селян данину, а забирали у них орні землі, засіваючи зерном. Вони заставляли селян працювати на цих полях. А оскільки панщина відроблялася від кожного господарства, то стали дробити селянські господарства, аби їх повністю розорити.

Кінець XVI ст. Топорівці як і раніше, були розміщені на королівських землях. У такому випадку селяни надалі мали право апелювати до королівського суду, не погоджуючись із вироками староств. Це було одним із їхніх привілеїв, хоча вони навряд чи його використовували.

У згаданому столітті процес заселення Прикарпаття не завершився. За податковими реєстрами, тоді в Галицькій землі налічувалось уже 36 міст і 517 сіл.

Відродження і становлення села на тлі історичного розвитку Галичини й України

1600 р. На Покуття масово почали переселяватись євреї. Євреї прибували в Україну двома шляхами: зі Сходу через хозарів, які прийняли іудаїзм, та із Заходу, коли німецький цісар Максиміліан у XV ст. вигнав євреїв з німецької землі. В той час ворота Польщі були для них відкриті, а поселенські закони стосовно іудеїв були прийнятними.

1612 р. Татари і волохи знищили дощенту Коломийський повіт.

XVI-XVII ст. На Коломийщині існували побутові повинності, запорушення яких селянська сім'я платила панові так звані "вини", або "поємщину". Про це довідуємось з люстрації Коломийського староства за 1565 рік. Це має пряме відношення і до села Топорівці, оскільки в той час село належало до Коломийського повіту. Там було записано: "Поємщина, то є, якщо котрийсь русин, але не поляк, бо від таких данин поляки є вільні. Якщо дівчина виходить заміж в тому ж старостві, то платить 6 грош, а якщо йшла у село у маєтність іншого пана, то той русин, що бере цю невісту,.. платить три злотих, з яких 3 гроша війові. Також від вдови, коли віддають до Молдавії, то дають півтора злотих, з того 3 гроша бере війт".

За розлучення, які в люстрації називають "розпустою", платили три злотих: "В тім краю русь є своєвольна. З якої-небудь причини чоловік або також жінка не хоче жити і той, хто дає причину тому, платить три злотих, з яких також війт бере третій гріш і то від непослушних і зухвалих згідно звичаю."

1620 р. Похід польського гетьмана Жолкевича проти турків через Покуття. З навколишніх сіл забрано багато чоловіків у військо. Серед них було забрано чоловіків і з Топорівців.

1621 р. Частина татарського війська, що брала участь у великій битві під Хотином, зруйнувала Покуття, особливо м. Снятин.

1624 р. Відбувся великий бій під селом Мартинове, що в Галицькому повіті. Татар було розбито. Кримський хан Кантемир із невеликою жменькою татар ледве втік з поля бою. Військо було із знатних шляхтичів і козаків. Керував військом польський коронний гетьман Конєцпольський.

1628 р. На Покуття почали селитись вірмени. Їхніми місцями поселення були переважно Снятин, Кути, Городенка, Обертин.

Коли сельджуки напали на Вірменію в 1064 році і її спустошили, багато вірмен осіло в Криму. Великою колонією поселення для вірмен став Львів у 1267 році за князювання Льва І. Другою колонією був Кам'янець. Третім місцем заселення в той час стало Покуття. У Топорівцях поселилась родина вірмен Касіянів. Це була сім'я ремісників.

У 1768 році в Снятині вже проживало 44 родини вірмен. У 1870 році в Городенці проживало 78 вірмен, які мали вже свій костел і займали ряд керівних посад.

XVII ст. Татари і турки 32 рази нападали на Покуття — зимою і літом з 1594 по 1676 роки. Особливо спустошливими для Покуття були навали: 1594, 1612, 1621, 1623, 1672, 1676 років. Село Топорівці неодноразово знищувалося від цих завоювань. Про це свідчить пісня-хроніка:

А в долині бубни б'ють,
Бо в неволю людей ведуть.
Коло шиїв аркани в'ються,
А на ногах ланци б'ються...

Необмежена деспотична влада польських панів зустрічала збройний опір жителів Покуття. Особливого кріпосницького гніту зазнали покутяни за панування Петра Потоцького.

1637 р. У жовтні спалахнуло повстання на Покутті під проводом П. Павлюка. Але невдовзі повстання було придушено.

1641 р. Нове повстання спалахнуло проти Петра Потоцького під проводом Василя Цинти, але воно не мало успіху.

1646 р. Спалахнуло повстання з більшою силою і знову під проводом Василя Цинти.

1648 р. Почалося повстання під проводом Б. Хмельницького. Повстанці спалили панські маєтки, в т.ч. і королівський маєток у Топорівцях.

1648 р. На Покутті організувався 15-тисячний загін козаків-покутян під проводом Семена Височана, який допомагав Богдану Хмельницькому в облозі Львова. Львів дав Хмельницькому викуп, щоб не руйнувати міста, і 6 жовтня гетьман вирушив на Варшаву. Через три тижні козацьке військо обклало фортецю Замостя. 200-тисячна армія застрягла біля невеликої фортеці, хоч до польської столиці було рукою подати.

Тоді у Польщі помер король. За конституцією, зі смертю короля припиняв свою діяльність уряд. Дихала на ладан армія, у розгубленості було військо і військове командування. У Польщі панували безлад і анархія.

Отже, Хмельницький мав можливість легко здобути перемогу. Замість того, щоб іти на безборонну Варшаву, він очікував виборів нового короля.

До нового короля Яна Казимира Хмельницький послав делегацію з умовами принизливого перемир'я. Він просив у короля дуже мало для українського народу.

Але польський король не зміг простити козакам їхнє повстання. Він посилав раз по раз свої війська, щоб поневолити запорожців, скасувати права козацької республіки, яка вже в той час мала свої посольства в Туреччині, Криму, Угорщині, Молдові та Московії. Польща не вгамовувалась.

1656 р. У Карпатах почав розростатися опришківський рух. У цьому ж році опришки захопили укріплений Снятин і винищили усю міську шляхту.

1658 р. Городенщина стала власністю польських магнатів Потоцьких.

1661 р. Проведено чергову люстрацію (реєстрацію) королівських маєтків. У Географічному покажчику Королівських маєтків (на С. 130) знову зареєстрований королівський маєток у селі Топорівці.

1700 р. Орендна форма стала основною в господарюванні магнатсько-шляхетської верхівки у закріпачених прикарпатських селах і містах. Тут орендарі і посесори стали головними правителями в орендованих ними королівських маєтках. Це призвело до рабського становища селян.

У цьому ж році проведено чергову інвентаризацію майна в краї. Остаточо утвердилася панщина. Селяни ходили тепер на панщину, мали відробити 52 дні впродовж року — від святого Юрія (6 травня) до святого Михайла (21 листопада). Що то була за панщина?

Хто мав чотири воли, працював на панщині три дні в тиждень. Хто мав два воли або одного коня, працював два дні в тиждень. Усі селяни виконували так звані шарваркові роботи — шість разів на місяць: ремонтували дороги, робили порядки в панському маєтку, в саду, парку; якщо були стави, то ремонтували греблі, а також виконували “підвозну” повинність на 6 миль.

Крім того, селяни платили чинш: від вола, від коня, від корови — по одному злотому; від бичка, яловиці — півзлотого; від вівці, від свині і теляти по 10 грош; хто мав бджоли — віддавав десятий вулик; хто мав 20 овець — віддавав двадцять вівцю.

На Великдень селяни повинні були давати панові одну курку, одного півня і шість яєць.

А ще селянин мав виходити один раз у тиждень на варту у двір. Усі селяни, незалежно від тяглової сили, платили данину від трьох до семи злотих на рік. Крім того, “тягловий” зобов’язаний був випрясти з панського прядива один моток пряжі на двадцять пасем. Селяни ще давали панові по три гелетки зерна, з них половину ячменю і вівса. Виконувалися різні роботи у панському лісі (якщо був такий) у зимовий період. Пан, якщо був доброї волі, то зараховував відроблений день за “денку”, а міг зарахувати й десять і двадцять днів за одну “денку”. Хто міг з паном сперечатися, тим більше судитися? Так що селяни працювали майже цілий рік на пана і завжди були йому винні. Ось так, під таким тягарем примусових робіт, різних зборів, податків селяни Топорівців працювали понад півтора століття, аж до скасування панщини 1848 року. Тож можна собі уявити, чому наші діди і прадіди кожний рік святкували день скасування панщини — 16 травня — як велике релігійне свято.

1772 р. Відбувся перший поділ Польщі. Галичина потрапила під владу австрійської імперії. Топорівці теж опинились в складі Австрії. Але влада на місцях і надалі залишилась у руках польських чиновників. Почалася колонізація західноукраїнських земель австрійською імперією.

У середині серпня зі Станіславова перші австрійські урядовці прибули до Городенки, а звідти розійшлися по селах. Прибули вони і в Топорівці, де перед церквою прилюдно зачитали цісарський патент про перехід влади в Галичині до Австрійської імперії.

30 вересня 1772 року було знову зібрано сільську громаду і зачитано універсал цісареві Марії Терезії, виданий 1 вересня 1772 року: “Усім і кожному, зокрема, кому про це треба знати або належало довідатися, ми з імператрицею Російською і королем Пруського двору з’єдналися, вчинили раду, зокрема про те, що до деяких королівських провінцій, які здавна належали по праву нам, які ми повинні повернути собі, і саме їх ми відібрали. Ми цей край, як частину нашого права, наказали нашому війську обняти...”

Край мав такі межі: правий берег Вісли від Сілезького князівства, вище Сандомира. Звідти кордон проходив через Франполе до Замостя і Рубешова, аж до ріки Буг, а потім поза Бугом біля властивих границь Червоної Русі, в напрямі на Волинь і Поділля — аж до кордону Збаража. Звідти кордон пролягав до

Збруча, а звідти — до Дністра з частиною Поділля до потоку Побоча, що впадає в Дністер і наостанок до кордону Покуття, яке відділяє цей край від Молдови.

27 грудня по всій Галичині, в тому числі і в Топорівцях, сільські жителі склали присягу на вірність цісареві Марії Терезії. Всі жителі села, після відправлення в церкві Літургії, зібралися перед церквою і повторювали слова австрійського чиновника: “Слюбуюмо і складаємо тілесну присягу Всемогучому Богові, найяснішій імператорській княжні і пані Марії Терезії, з ласки Божої цісарській Римській, як тепер найласкавішій королеві, а також слобуюмо, що кожного часу будемо вірними і послужними підданими”.

Згідно з новим адміністративним поділом, Галичина була поділена на 18 округів, з них 12 українських. Топорівці належали до Коломийського округу, пізніше — до Снятинського, а з 1811 року — до Городенського.

Крім цих змін, відбулися зміни і в королівській власності. Згідно з феодалним правом, Топорівці почали належати до Коломийської домінії, циркулу Залішки, що складало великий спадковий маєток, тобто орган, який здійснював адміністративну владу на території королівських маєтків.

Австрійська цісарева Марія Терезія зі своїм чоловіком Францом Стефаном Лотарінгським мали шістнадцятеро дітей.

Для Австрії не існувало поняття єдина держава, єдина нація, а Австрія — це володіння Габсбургів.

1772 р. Буковина звільнена від турецького поневолення російськими військами.

1771-1773 рр. На Покутті панувало тяжке інфекційне захворювання — холера. У Топорівцях померло кілька десятків людей.

1774 р. Травень. Австрійські війська перейшли кордон у Снятині і зайняли Буковину — до Новоселиці. В цьому ж році Туреччина програла війну Росії. Видано цісарський патент (указ) про будівництво в Галичині греко-католицьких церков (їх тоді ще називали народних парахіяльних церков). Почали відкриватися школи, університети. Стало легше жити.

1779 р. Згідно з патентом (указом) цісареві Марії Терезії, було проведено по всій Галичині зйомки місцевостей. У тому числі й зйомку території села Топорівці і нанесено на карту. (Додаток №1)

З ситуаційного плану добре видно, яке на той час було Ставище, що під водою, а також розміщення королівського маєтку, видно конфігурацію села, хоча від вогнів і різних пошестей часто

міняло свої межі. Добре видно як пан-шляхтич осушував болота в урочищі Осоки, ярмаркову площу.

1781 р. У Топорівцях проживало 353 особи.

1786 р. Австрійський цісар своїм указом об'єднав Буковину і Галичину в одну провінцію. В цьому ж році виданий цісарський указ, який давав право селянам піти від поміщика, але тільки з його згоди. Цим указом особиста залежність селян скасовувалася, проте економічно вони залишалися залежними від своїх панів.

1789 р. Складена Йосифінська метрика. Проведений перепис населення в митрополіях. Присвоєні всім жителям краю прізвища та закріплені законодавчими актами.

1800 р. Служба в австрійській армії для хлопців становила 14 років. Такі рекрутські набори проходили дуже важко.

1802 р. Австрійський уряд надав право поміщикам застосовувати тілесні покарання щодо селян-кріпаків.

1820 р. Проведено черговий перепис населення. Складено так звану Францисканську метрику. Протягом кількох десятків років проведено 12 систематичних переписів.

1830 р. У Топорівцях пройшов ураган, у результаті багато хат залишилося без дахів. Багато дерев повалено.

1831 р. У селі знову лютувала епідемія холери. Померло багато людей.

1844 р. Намісник Галичини видав постанову про створення при парохіях товариств тверезості.

1845 р. Посли до австрійського парламенту часто порушували питання про зміну строків служби в армії сільських рекрутів. І вони таки домоглися прийняття закону про рекрутські набори, яким передбачалася служба в армії для хлопців 4 роки.

17 квітня 1848 р. Австрійський імператор Фердинанд підписав патент про скасування в Галичині “всіх панщизняних робіт і підданських данин” — з 15 травня 1848 р., а на Буковині — з 9 серпня 1848 р.

15 травня 1848 р. Скасовано панщину в Галичині. Селяни села Топорівці разом з о. Іваном Стрийським 16 травня на Толічці встановили хрест.

Жовтень, 1848 р. У Відні зазнала поразки жовтнева революція. Імператор Фердинанд зрікся престолу.

2 грудня 1848 р. Став на престол 18-літній Франц-Йосиф I.

1849 р. Австрійський уряд в інтересах поміщиків відокремив Буковину від Галичини і проголосив її окремим коронним краєм, ввівши посаду президента коронного краю.

1849 р. Скасовано так і не введено конституцію. Розпущено парламент. У Галичині введено військовий стан, який тривав до травня 1854 року. Вся повнота політичної влади передана польській шляхті.

1850 р. Уряд скасував у Галичині примус пропонації, селяни одержали свободу купувати спиртні напої не тільки у своїх корчмах, а будь-де.

1852 р. У Топорівцях спалах холери.

1854 р. У Галичині почалася робота з упорядкування округів, повітів, доміній і циркулів. Топорівці знаходились у такому місці, що впродовж одного року входили то в один, то в другий повіт. Про це засвідчують документи.

1854 р. Село Топорівці належало до Коломийського округу Городенського повіту Станиславівського окружного суду.

В тому ж році село належало до Коломийського округу, уже Гвіздецького повіту, Станиславівського окружного суду.

1856 р. Австрійський уряд скасував викладання українською мовою. Після цього почали загострюватись польсько-українські відносини. Це дало поштовх до зростання москвофільства.

1858 р. Село Топорівці належало до Снятинської домінії, циркулу Заліщики, з 1811 р. — циркулу Коломия (Йосифінська і Францисканська метрики, С.306).

1859 р. Почалася так звана “азбучна війна” (азбучна завірюха) — боротьба українців Галичини проти намагання австрійських урядових кіл запровадити латинський шрифт для української абетки. Вперше з наміром заміни кириличної азбуки латинським шрифтом виступив у 1834 році філолог Й. Лозинський. Ця пропозиція викликала рішучий протест з боку членів “Руської трійці”. Спроби намісника Галичини і Лодомерії А. Голуховського законодавчим шляхом запровадити латинський алфавіт спричинили широкі протести українського населення в Галичині. Вимоги громадськості, підтримані відомими славістами П. Шафариком і Ф. Міклошичем, примусили австрійський уряд у 1861 р. скасувати попередні розпорядження, які стосувалися українського правопису, та відмовитися від намагань латинізувати українську писемність.

1860 р. У Топорівцях, як і в інших селах Покуття, була велика посуха. У 1860-1861 рр. в селі виник голод. Люди пухли з голоду і вмирали. В священничій плебанії о. Стрийським було налагоджено кухню, де один раз в день безплатно харчувалися діти. Всі діти вижили.

1861 р. Скасування кріпосного права у Східній Україні. Тоді там теж була посуха і панував великий голод.

1863 р. Павло Чубинський (1809-1884 рр.) написав і вперше опублікував слова українського національного гімну “Ще не вмерла Україна...” В цьому ж році український композитор Михайло Вербицький (1815-1870 рр.) написав музику до гімну.

1865-1866 рр. Побудовано залізницю “Львів-Чернівці”. Станції “Снятин” тоді не існувало, а була станція “Залуче”.

1866 р. Почалась австро-пруська війна. У Топорівцях проведена мобілізація до війська. Не всі односельчани повернулися додому.

28 лютого 1867 р. Австрійський уряд продовжував реорганізацію державної служби на українських землях. Розпорядженням відомства внутрішніх справ Австрії були створені повітові староства – найвищі адміністративно-політичні органи у повіті, які підлягали Галицькому намісництву. Староство, в тому числі і Городенське відало: державним призовом у армію; віросповіданням; наглядом за торгівлею, сільським господарством; контролем за діяльністю партій, організацій, спілок, товариств, преси.

На чолі староства був повітовий староста, якого призначав міністр внутрішніх справ.

1867 р. Утворена Австро-Угорська імперія. Франц Йосиф I був коронований у Пешті королем Угорщини.

1868 р. Нова австрійська конституція зрівняла євреїв у правах з іншими верствами населення. Вони з цього часу стали обиратися послами до Віденського парламенту.

1868 р. У Львові засноване громадське культурно-просвітницьке товариство “Просвіта”, яке пізніше відіграло величезну роль у поширенні культури й освіти в Топорівцях.

1870 р. У Топорівцях знову спалахнула холера. Появилися й окремі захворювання чумою.

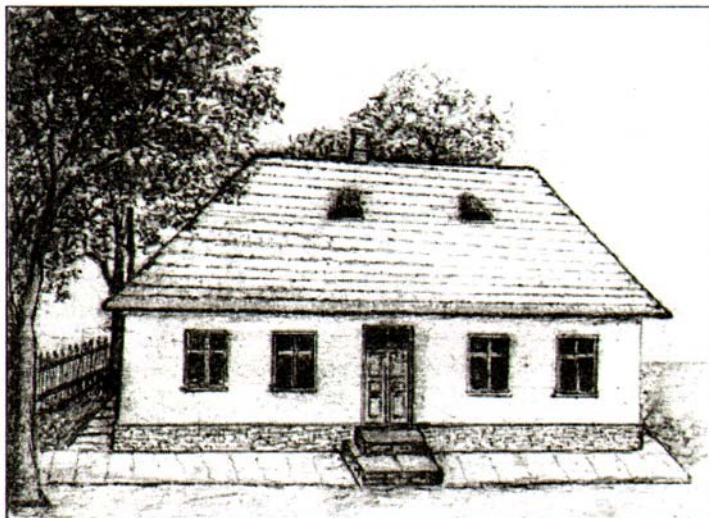
1875 р. У Чернівцях патентом австрійського цісаря відкрито університет з викладанням німецькою мовою.

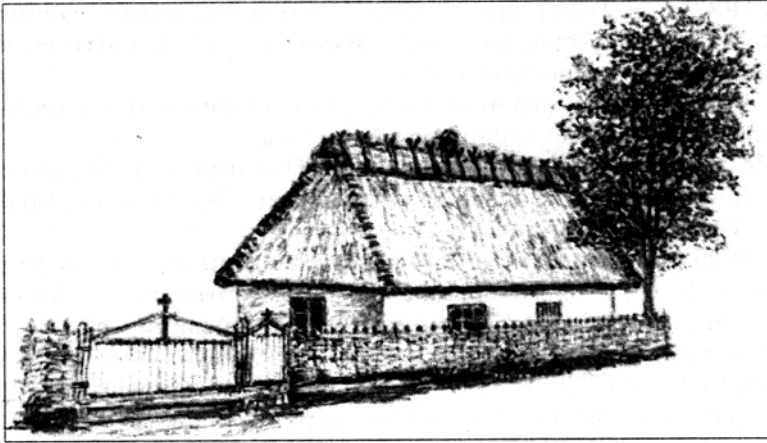
Галицький сейм змушений був прийняти закон проти пияцтва, згідно з яким п'яниць, затриманих у громадських місцях, карали штрафом до 5 золотих ринських, або арештом на 3-4 дні. За продаж горілки п'яним і підліткам до 16 років шинкарів очікувала кара до 15 золотих ринських.

1875 р. Австрія проводила вибори до парламенту. Спершу вибори проходили по селах, де обирали від одного до п'яти делегатів у повіт. Опісля делегати прибували до Городенки з усіх сіл повіту і вибирали посла до Віденського парламенту. Послом

до Австрійського парламенту обрали уродженця села Тишківці селянина Василя Цалковського.

1879 р. За допомогою Василя Цалковського в Топорівцях побудовано школу і гмінну канцелярію (див. малюнки).

Оселя Василика, в другій половині якої розміщувались читальні — просвітительського, т-ва ім. М. Качковського і т-ва «Народна Спілка»

1880 р. У Коломиї, Городенці, Тишківцях, Снятині побував цісар Австро-Угорської імперії Франц-Йосиф І.

31 грудня цього ж року в Австро-Угорській імперії проведено перепис населення:

всього населення — 39.386 934 особи;

територія — 622 269 кв. км;

існувало 13 міст із населенням зверх 50 тис. людей. З них п'ять міст мали більше 100 тис. жителів: Відень — 1.103 857, Будапешт — 360 551, Прага — 293 823, Трієст — 144 844, Лемберг (Львів) — 109 726 осіб.

В імперії нараховувалось: коней — 3.541 810 голів, ослів і лошаків — 83 364; ВРХ — 13 893 455; свиней — 6 881 668; овець — 13 679 473; кіз — 1 339 809 голів.

30 травня 1880 р. При канонічному огляді греко-католицької парохії в Топорівцях перебував Львівський єпископ і Галицький митрополит Йосип Сембратович.

1883 р. Молоді адвокати Теофіл Окуневський, Ілярій Герасимович, Северин Данилович, Кирило Трильовський скликали перше віче в історії Галичини з часів Галицько-Волинського князівства в гуцульській столиці — Жаб'єму.

Потім відбулися віча у всій Косівщині, на Покутті, Коломиїщині. За ці віча молодих адвокатів стали називати “коломиїськими радикалами”.

1884 р. У Станиславові створено перше “Товариство Руських женщин” під керівництвом Наталії Кобринської, уродженки села Белелуя. До перших організаторів цього товариства належала і Ганна Кирилівна Гаморак, пізніше — Данилович, дочка Ольги Стрийської-Гаморак.

1887 р. У Топорівцях існувала державна школа, заснована 1872 року. Дітей шкільного віку було 167. Усі діти майже греко-католицького віросповідання.

1889 р. Виготовлення та продаж алкогольних напоїв у Галичині стали державною монополією.

4 жовтня 1890 р. У Львові М. Павликом, І. Франком, С. Даниловичем проведено установчий з'їзд Русько-Української радикальної партії.

1895-1897 рр. Бадені — президент-міністр Австро-Угорщини. У 1897 р. Бадені під час парламентських виборів у Галичині розгорнув збройний антиукраїнський терор (так звані криваві “баденівські вибори”), в результаті якого загинуло 10 осіб, 29 поранено і кілька сот заарештовано. Із 63 депутатів від Галичини було обрано лише трьох українців.

1895 р. Снятинський поміщик вірменин Давид Абрагамович, спольщений дідич у 1897 році у Відні, як президент палати послів закликав до парламенту поліцію, щоб втихомирювала опозицію проти Казимира Бадені. Тією опозицією були послы-українці.

1892 р. У Чернівецькому університеті навчалося 308 студентів, з них 40 українців. Плата за навчання за рік — 30 гульденів.

10.09.1897 р. У Городенці відбулося велике передвиборне віче за участю селян із Товмача, Заліщиків, Снятина і Городенського повітів. Віче відкрив Микола Радуляк з Глушкова. Виступали: Теофіл Окуневський, Левко Бачинський, Михайло Крикливець зі Снятина, С. Вітик зі Львова і Бородайкевич.

1897 р. Відбулися вибори до Австрійського парламенту. Виборці села Топорівці віддали свої голоси за Теофіла Окуневського — повітового провідника і просвітителя.

До державної австрійської ради (парламент) існували так звані “курії меншої посілості”, куди входили повіти: Городенка, Коломия, Снятин, Косів і Надвірна. Це був Коломийський виборчий округ, який обирав одного посла.

“Курії більшої посілості” — також називався Коломийський виборчий округ, але сюди входили ще Заліщики і Борщів — вибирали ще одного посла. До Віденського парламенту завжди обирали посла і його заступника, щоб не робити повторних виборів. У разі вибуття посла до присяги приймався його заступник.

До Галицького (Львівського) сейму вибирала “курія більшої посілості” враз з усіма повітами, що становили Коломийський виборчий округ. З округу вибирали двох послів, а сільські громади двох судових повітів — Городенки й Обертину ще одного посла.

1900 р. У селі створено другу клітину Галицької “Січі”, — “Січ у Топорівцях”. На установчих зборах були присутні і виступили: д-р Кирило Трильовський, д-р Теофіл Окуневський, Лесь Мартович, Василь Стефаник. Були ще присутні: посол до Галицького сейму Іван Радуляк з Глушкова і о. Кирило Гаморак зі своїми синами. Кошовим “Січі” обрали Андрія Мохорука.

1901 р. На Покутті була дуже дощова весна.

1901 р. Шематизм королівства Галіції й Лодомерії подає про склад уряду в м. Городенці:

Бургомістр	Немає
Заступник	Боклашук Петро
Секретар	Свіклінський Северин
Канцелярія	Офінвердер Зігмунт
Касир	Германський Гомош
Інспектор поліції	Муравський Олександр
Акусатор	Сербінська Людвіка

1902 р. У Коломиї відбулося перше “Січове свято”. У Городенському повіті на той час була лиш “Січ у Топорівцях”. З Топорівців у святі взяли участь уся старшина, одна чета січовиків і одна чета січовичок.

1903 р. У Коломиї відбулося друге “Січове свято”. У Городенському повіті “Січі” були створені: в 1902 році в Городенці, в 1903 р. — у Торговиці, Вербівцях, Глушкові, Серафинцях. На святі в Коломиї свою делегацію представляв Городенський повіт. З Топорівців у святі брали участь січова старшина і чета кіннотчиків.

1904 р. Відбулося третє “Січове свято” у Станиславові. З Топорівців була присутня лише січова старшина.

1906 р. Відбулося четверте “Січове свято” у Коломиї. З Топорівців були присутні вся старшина, чета кіннотчиків і чета січовичок.

1907 р. Під керівництвом о. Юліана Войнаровського в селі відновило свою діяльність товариство “Боротьба з алкоголем”. Клятву на Євангелії дали всі чоловіки.

1908 р. Відбулися вибори до Австрійського парламенту. По “курії більшої посілості” серед інших кандидатів балотувалися Володимир Охримович на посла і Василь Стефаник на заступника

— як кандидати від радикальної партії. Вибори виграв Володимир Охримович. Але у зв'язку з переїздом на Львівщину на постійне місце проживання він від послужання відмовився на користь Василя Стефаніка. Так Василь Стефанік був обраний послом до Австрійського парламенту і був ним до кінця існування Австро-Угорської імперії.

1909 р. У Коломиї відбулося “Січове свято” в честь славної пам’яті гетьмана Івана Мазепи і 200-х роковин битви під Полтавою. З Топорівців була теж делегація.

1910 р. У Задубрівцях відбулось велике віче з участю селян з навколишніх сіл — Красноставців, Топорівців, Ганьківців. Було присутніх більше тисячі селян.

Із звітом про свою діяльність, як посла Австрійського парламенту, виступив Василь Стефанік. У своїй промові він засудив політику австро-угорського уряду щодо українського населення в Галичині.

Віче засудило вчинок польських шовіністів за вбивство студента Адама Коцка і прийняло рішення про відкриття у Львові українського університету.

28 червня 1910 р. Андрей Шептицький на одинадцятому засіданні 22-ї сесії Палати Панів у Відні, куди входив як митрополит, підняв питання про утворення українського університету у Львові. Промова була настільки аргументована, що цісар в 1913 році видав декрет про відкриття українського університету у Львові з 1 вересня 1916 року. Проти цього рішуче виступили польські правлячі кола і російський посол у Відні, який у своїй ноті-протесті заявив, що це є ворожим актом щодо Росії. Всі ці плани перервала Перша світова війна.

1910 р. У Городенці 13 грудня була, нарешті, вибрана і зареєстрована повітова “Січ”: кошовий — Іван Радуляк, писар — Михайло Білик, осавул — Мирон Кондрат, скарбник — Василь Курганович, обозний — Никола Шлемкевич, четарі — Гриць Марунчак, Іван Мулярчук, Олекса Липчук та Ілько Рибчук.

1911 р. Відбулося п’яте “Січове свято” у Станиславові. З Топорівців була вся старшина на чолі з новим кошовим Григорієм Василюком.

У цей же рік у Городенці відбулося свято з нагоди 100-річчя з дня народження просвітителя Галицької землі Маркіяна Шашкевича.

13 січня 1912 р. У Городенці відбулося політичне віче, на якому були і топорівські жителі, з вимогою до уряду в Відні: “Признати

русинам 33 відсотки усіх виборчих мандатів і не допустити до дальшого кривдження нашого поневоленого народу”.

Справа в тому, що виборча система, яка діяла в Галичині з 1877 року, надавала українцям лише 10 відсотків виборчих мандатів. Президенту-міністрів у Відні графу Штірку була з цього приводу післана відповідна резолюція — телеграма віча.

20 лютого 1912 р. У Городенці відбулося друге політичне віче, на якому розглядалися питання: “Про політичне положення українського народу”, “Скасування торгів, які проводяться в руські свята”.

На вічу виступив Теофіл Окуневський — посол до Австрійського парламенту. У його виступі прозвучали такі слова: “... нарід не вдоволяється цісарями і королями, але сам собою хоче рядити і бути своїм паном. І нині русини підносять голови”. На вічу йшла мова про посла Лева Бачинського, який промовляв у Віденському парламенті без перерви понад 13 годин на захист українських шкіл і перевід на навчання українською мовою у Львівському університеті.

У липні 1912р. Відбулося шосте «Січове свято» у Снятині. З Топорівців була велика делегація на чолі з кошовим Григорієм Василюком.

30 листопада 1912 р. Польський політик Юзеф Пілсудський виголосив промову у Львові в “Повітовій Січі” — “Про боротьбу поляків за незалежну Польщу”.

1913 р. У Львові в залі “Повітової Січі” відбулися Установчі збори військового товариства “Українські січові стрільці”. Кошовим обрали д-ра Володимира Старосольського.

1914 р. На початку 1914 року в Станиславові організована політична акція студентства і військовиків на чолі з Дмитром Вітовським проти єпископа Хомишина, який спільно з урядовцями виступив проти вшанування 100-річного ювілею Т. Г. Шевченка.

27 червня 1914 р. У Львові відбувся величезний здвиг “Січей” та “Соколів” з нагоди сотих роковин з дня народження Т. Г. Шевченка.

1914 р. У липні розпочалася Перша світова війна. У Львові створили Бойову Управу “Українських Січових Стрільців” (УСС).

На початку серпня Бойова Управа і Головна Українська Рада звернулися до українського народу зі зверненням про формування легіону “Українських Січових Стрільців”.

Передцими подіями у Львові ще створили Загальну Українську Раду на чолі з Костем Левицьким, на якій звучало таке: “Перемога

Австро-Угорської монархії буде й нашою перемогою і чим більше поразки зазнає Росія, тим ближче буде година визволення українців”. Поки проходили ці заклики, мільйони українців були кинуті у криваву бойню війни. На російському фронті було задіяно 3,5 мільйони українців-воjakів, на австро-угорському – 250 тисяч українців-воjakів. Розпочалася цинічна братовбивча війна.

У Топорівцях провели мобілізацію хлопців і чоловіків віком від 19 до 42 років.

Кінець серпня 1914 р. У село ввійшли кінні роз'їзди козаків. Перше, що вони зробили, спалили корчму аби солдати не напивалися.

Генерал-губернатором Буковини призначили графа Георгія Бобринського, який відразу почав наступ на український демократичний рух або як називали чиновники, “мазепинство”. Покуття належало до Буковинського генерального губернаторства.

У всіх школах було введено російську мову. Царський міністр закордонних справ Сергій Сазонов заявив: “Тепер настав слушний момент, щоб раз і назавжди позбутися українського руху.”

20 лютого 1915 р. Росіяни почали відступати. В село вступили передові загони австрійської армії.

1 травня 1915 р. Відступ австрійських військ. Перед цим була проведена ще одна мобілізація чоловіків. З австрійськими військами відступили вїт села і його заступник. Через кілька днів у село знову вступили російські війська.

4 червня 1916 р. Розпочався так званий “Брусилівський наступ” російської армії.

8 червня 1916 р. Городенський повіт був зайнятий російською кавалерією.

Здавалося, що росіяни прийшли надовго. Спочатку Городенщина належала до Тернопільського генерал-губернаторства. В Городенці був створений уїзд (повіт), який підпорядковувався Заліщицькому уїзному управлінню.

На початку серпня створюється Чернівецьке генерал-губернаторство, куди ввійшли уїзди: Городенка, Коломия, Снятин, Косів, Печеніжин, Вашківці, Вижниця, Сторожинець, Кіцмань, Чернівці, Серет і Сучава. Генерал-губернатором був призначений генерал-ад'ютант Трепов.

У Топорівцях у церкві росіяни організували відділ 443-го піхотного пересувного військового госпіталю, який діяв до великих морозів. Церковні відправи проводили у stodолі Івана Угриня.

У Городенському шпиталі працювала медсестрою донька російського імператора Миколи II. Крім основної роботи, вона

регулярно відвідувала всі військові госпіталі на теренах повіту. Можна судити, що такої “честі” удостоювався не один раз і топорівський госпіталь.

1917 р. У Росії почалася буржуазно-демократична революція. До Києва приїхала делегація з Петрограда на чолі з Олександром Керенським для переговорів з питань автономії України. В цей час прийшло повідомлення про катастрофічний провал наступу російської армії. Керенський залишив переговори і виїхав на Галицько-російський фронт.

У липні в Городенці побував і відвідав стаціонарні полки той же Керенський, закликаючи солдат до продовження війни — аж до остаточної перемоги. Проте, російська армія була здеморалізована.

20 липня Покуття повністю звільнили від російських військ. Росіян відкинули за Збруч.

1918 р. 9 лютого в Бресті підписано Мирний договір, у якому визначним було: усі центральні держави Європи визнають суверенність України!

У лютому в Городенці проведено велику маніфестацію “Свято Миру” з нагоди появи на карті Європи Української держави.

З усіх сіл повіту були представлені делегації, в т. ч. делегація з Топорівців.

У жовтні останній австрійський цісар Карл видав маніфест до народів Австро-Угорщини, в якому заповів план перебудови імперії на основі союзу коронних країн. Українці пов’язували з цим маніфестом великі надії, адже були впевнені, що на теренах Прикарпатської Русі буде утворений Український автономний коронний край.

Проте австрійський уряд зволікав з вирішенням питання і щодо з статусом Галичини і водночас вів таємні переговори з поляками про передачу Галичини їм.

1 листопада 1918 р. відбувся листопадовий зрив, в результаті якого оголошено про утворення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР).

Після обіду спалахнули вуличні бої у Львові між поляками й українцями. Так несподівано розпочалась польсько-українська війна. До 4 листопада Головнокомандувачем Української Галицької армії (УГА) був полковник Дмитро Вітовський. Після він очолив Секретаріат військових справ. З 4 по 9 листопада Головнокомандувачем УГА був Григорій Коссак.

З 9 листопада Начальним командантом, Головнокомандувачем УГА і оборонцем м. Львова призначили нашого земляка,

уродженця села Топорівці — Гната Стефаніва. В момент призначення Національна Рада присвоїла Гнату Стефаніву звання полковника. На той час Гнату йшов 33-й рік.

1919 р. У Києві, на Софіївській площі, проголошено Акт Злуки Західно-Української Народної Республіки і Української Народної Республіки.

24-25 травня Покуття окупували румунські війська під командуванням генерала Петаля, які відтіснили Галицьку армію за Дністер.

25 серпня 1919 р. Покуття зайняли польські війська під командуванням генерала Александровича.

Після поразки ЗУНР, за звітом Міжнародного Червоного Хреста, поляки заарештували та заслали до таборів більше 100 тисяч військовополонених, у тому числі тисячу греко-католицьких священників.

1920 р. У серпні через село проїхали червоні козаки під проводом Примакова, які попутно займалися грабунком і насильством.

Місяць по тому через Городенку пройшли деякі частини Української Галицької армії на Чехословаччину під проводом генерала Кравса. В цих військових частинах перебував і полковник Гнат Стефанів. Жителі Городенки дуже щиро і тепло зустріли своїх вояків. За теплий прийом стрільці УГА провели парад своїх військ. Це був останній парад галицьких військ.

1920 р. Польський уряд заборонив вживати терміни “Західна Україна” і “українці”. Натомість запровадили назви “малопольська всходня” (Східна Малопольща) і русини (руські, русинські). навчання в школах проводилося лише польською мовою.

Одночасно запровадили нові гроші — польські марки замість старих австрійських корон.

1921 р. У Топорівцях налічувалося 375 будинків. Населення — 1795 осіб.

1921 р. У Львові відбувся перший Жіночий конгрес, який об’єднав усі жіночі гуртки й організації у “Союз Українок”.

Польська влада провела перепис населення в Галичині. Його в той час звали конскрипцією. Українське населення цей перепис бойкотувало через те, що не визнавало польську владу. Всі дані перепису були сфальсифіковані.

Тогочасний політичний провід — Міжпартійна Рада — підтримувала повністю уряд Західно-Української Народної Республіки під проводом д-ра Євгена Петрушевича, який перебував в еміграції.

1921 р. У Львові створюється Львівський (таємний) Український університет з такими факультетами: філософський, юридичний і медичний — на зразок західноєвропейських університетів. На першому році навчання діяло 54 кафедри з 1260-ма студентами. А в 1922-1923 рр. працювало 65 кафедр і навчалось 1500 студентів. У 1925 році польська влада закрила цей навчальний заклад. Після цього його було перенесено до Праги в Чехословаччині, а в 1946 році — до Мюнхена в Німеччині, де він існує до сьогодні.

Третьою високою українською школою була сільсько-господарська академія в Падебродах біля Праги, де випускали інженерів і агрономів, почесним доктором економічних наук якої був бувший топорівський священник о. Тит Войнаровський.

1922 р. У м. Ризі підписано мирну угоду між урядом Радянської Росії (від імені України, за спиною українського народу) та Польщі. До Польщі відійшли не лише Східна Галичина, а й Західна Волинь, Полісся, Холмщина і Підляшшя.

В цьому ж році відбулося створення Української Визвольної Організації (УВО). Її очолив полковник Євген Коновалець. Своїм завданням УВО поставила: спрямувати боротьбу українського народу проти поневолювачів. Тоді ж почали створюватися нелегальні молодіжні націоналістичні організації, серед них — “Група української націоналістичної молоді для боротьби з поневолювачами”.

1922 р. Поляки задумали провести вибори аби показати всьому світові, що Східна Галичина повністю підтримує Польщу. Уряд в екзилі наказав бойкотувати ці вибори. Вибори провалилися, наочно довівши, що українці не визнають польську окупацію, а заодно — і владу.

15 березня 1923 р. Рада Амбасадорів в Парижі прийняла рішення про віддачу Галичини Польщі з різними застереженнями, які Польща ніколи не виконувала.

24 червня 1923 р. Відновляє свою роботу читальня товариства “Просвіта”. Першим головою сільської організації “Просвіта” обрали Івана Угриня.

Травень 1924 р. До сільської гміни надійшло повітове розпорядження, щоби священник у церкві відправив молебень за визнання Галичини за Польщею.

1924 р. У Городенці відбулося політичне віче за участю волинських послів: пана Бориса Козубського і пана Сергія Козицького. З Топорівців у цьому вічі взяли участь понад десять представників.

Польща поновила закон про відновлення роботи культурно-освітніх установ і організацій.

У Польщі введено нові гроші — злоті. До того часу тут “ходили” марки, введені у 1920 р. Марки “курсували” тільки в Галичині. Вони з самого початку знецінились і використовувалися великими номіналами. Тепер їх замінили на злоті у співвідношенні 1:1 800 000. На один злотий треба було весь день сапати, підгортати, косити.

Вартість товарів у нових грошах була такою:

1 кг цукру	—	1 зл.;
1 ц пшениці	—	18-20 зл.;
1 ц кукурудзи	—	15-16 зл.;
1 ц картоплі	—	5-6 зл.;
1 морг поля	—	3500 зл. або 400 дол.;
Корова	—	150 зл.;
Кінь	—	150 зл.;
Порося	—	10-12 зл.;
Чоботи ялові	—	6-8 зл.;
Матерія-ситець (1 м)	—	1-3 зл.;
Матерія-шерсть (1 м)	—	16-20 зл.

1925 р. За кордоном створено “Легію Українських Націоналістів” (ЛУН).

1926 р. На Покутті було дуже дощове літо.

Польська влада мала на меті утвердити на українських землях своє життя і сполонізувати “кресни всходне”. Але українці на рідній землі засвідчили своє право на існування великою організованістю в усіх ділянках життя.

У кінці року польська влада провела другі вибори до Варшавського сейму. Топорівці входили до виборчого округу №53. До цього округу входили: Станіславів, Тлумач, Богородчани, Надвірна, Коломия, Городенка, Снятин, Косів, Печеніжин (повіти). По виборчому округу №53 вибрали дев’ять послів. Серед них — п’ять українців: д-ра Льва Бачинського, уродженця нашого села Клима Стефаніва, Петра Шекерика-Доника, Михайла Ганушевського, Дмитра Паліва. Вибрали ще трьох поляків: Генрика Міановського, Валерія Нідцвієцькі, Генрика Розмаріна і одного єврея Теодора Зейдлера.

1927 р. У Берліні відбулась I конференція українських націоналістів з питань об’єднання, але цього не відбулося через розбіжність організаційних принципів.

1926-1928 рр. Прикордонні комісії Польщі та Румунії нарешті проклали кордон між Покуттям та Буковиною, тобто між двома

державами — Польщею і Румунією.

1928 р. Кілька політичних партій провели в Городенці політичне віче. На вічі виступили: д-р Іван Макух — заступник голови Української радикальної партії та послі від цієї партії: Петро Шекерик-Доник і Клим Стефанів. На вічі з Топорівців були присутні майже всі, хто входив в осередок радикальної партії: Федорук В. І., Мурмилик М. С., Сливчук В. Р., Грищук О. Т., Угрин І. В., Угрин І. П., Касіян А. С., Волошин П. М. та інші. Всього брало участь більше десяти людей.

1928 р. У м. Брно відбулося об'єднання усіх націоналістичних організацій в “Союз українських націоналістів”.

У Празі відбулася II конференція українських націоналістів. Прийнято рішення про скликання Конгресу українських націоналістів.

1929 р. У Відні відбувся I-й Конгрес українських націоналістів (КУН). На Конгресі обраний Провід українських націоналістів (ПУН) на чолі з Євгеном Коновальцем.

1930 р. До Городенки прибув відділ каральної польської поліції в кількості 50 поліцаїв під командою комісара Йосипа Збоженя. Поліція прибула в Городенку для “присмирення” свідомих українців. У народі такі відділи поліції назвали “карною експозицією”, а їхні дії “паціфікацією”.

Загони польської “мундурованої” поліції нищили по селах і містах, нібито шукаючи захованої зброї. Вони навмисне, свавільно нищили українські інституції і народні доми, майно свідомих українців. Де вони побували, там лишали за собою страшне спустошення, руїни, а деколи — до крові побитих людей. Свою чорну роботу вони провели в Серафинцях, Вербівцях, Вікні, Тишківцях, Поточищі, Колінках, Корневі, Городенці, Стрільчі, Петріві, Семенівці, Незвиську та Ісакові.

1931 р. У Топорівцях налічувалося 414 будинків. Населення — 1862 особи.

1931 р. У Львові засновано Крайовий Союз Української Поступової Молоді ім. М. Драгоманова — “Каменярі”.

1934 р. У Польщі відбувся замах на міністра внутрішніх справ Броніслава Перацького. Вбивство здійснили молоді націоналісти на чолі зі Степаном Бандерою. Міністр своїми діями жорстоко принижував права українських громадян.

1937 р. Почав виходити тижневик “Народна справа”. Вона інформувала читачів про події у світі та про становлення селян. Щоб цей тижневик мав успіх серед малозаможного

селянства, львівський редактор Іван Тиктор виплачував своїм передплатникам (на випадок падіжу худобини) 120 злотих відшкодування. З часом це видання іронічно називали: “коров’яча газета”.

“Центросоюз” організував у Городенці сільськогосподарську виставку. Однієї неділі проводилася виставка коней. Із Топорівців учасником виставки був селянин Андрій Сопотик, який приїхав парою коней, запряжених у гарно помальований віз. На конях сяяла нова упряж. Сопотик так хвацько проїхався перед комісією кілька разів, що зайняв перше місце. Йому вручили позолочену дерев’яну кінську голову і 50 злотих премії.

Наступної неділі організували виставку худоби і свиней. З Топорівців представляв на виставці свого бичка Михайло Сопотик. Він ще вдосвіта вийшов з дому, ведучи на прив’язі гарного породистого бичка вагою від 380-400 кг. Бичок мав племінне свідоцтво.

Сопотик Михайло теж, як і його брат минулої неділі з кіньми, здобув перше місце і отримав 50 злотих премії.

Вересень 1939 р. У Топорівцях, як і у всій Західній Україні, настала Радянська влада.

Географія і топоніміка Топорівців

 Село Топорівці, розташоване в південних широтах помірного поясу, зазнає впливу повітряних мас, що приходять з північного заходу. Це переважно північно-західні вітри, менше їх східного та південно-східного напрямків. Абсолютний максимум температури $+35^{\circ}\text{C}$, абсолютний мінімум -28°C . Середня тривалість морозного повітря (періоду) 160-165 днів, вегетаційного 210-220 днів. Найпізніші приморозки можуть спостерігатися в третій декаді травня. Перші приморозки настають у другій декаді вересня. Середньорічна кількість опадів 710-720 мм.

Знаходиться село на віддалі від Городенки, районного центру, за 12 км, від Снятина — за 20 км. Воно розташоване переважно в долині. Південно-східна і північно-західна частини села — розташовані на вищій, горбистій місцевості.

Топорівці межують: на півночі — із Глушковом, на північному заході — Торговицею, на південному заході — Задубрівцями, на

півдні — Красноставцями, на південному сході — Підвисокою (всі три останні села Снятинського району), на північному сході — із Ясеновом-Пільним.

Головна вулиця через село прямує зі сходу — з села Підвисоке і на захід — у село Торговицю. При в'їзді в Топорівці зі сходу — направо відгалужується дорога в урочище Козинець, де з'єднується із дорогою Снятин—Городенка. У центрі села відгалужується дорога на південь, яка веде в село Красноставці. Далі дорога спадає вниз і перетинає річку-потічок Вікнянку, яка тепер осушена. Зразу за мостом, на північ, відгалужується дорога на Глушків, на Городенку. Це колись була головна дорога до повітового центру.

На південному заході відгалужується ця дорога від центральної дороги села на Задубрівці, хоча у XIII-XV століттях вона була головним шляхом на Ганьківці; а пізніше від гостинця відгалужилася дорога на Торговицю. Але часи помінялись і дорога на Торговицю стала однією із центральних.

У населений пункт впадають дві невеличкі річки-рівці — Тополівка і Вікнянка. В північній частині села зливаються і утворюють річку Тополівку (Белелуйку), яка пливе через Топорівці, Красноставці, Белелую, Устя і в кінці села Устя впадає у річку Прут. У селі є ще кілька потічків-рівців, які своїми водами підтримують рівень води в Тополівці. Ці потічки майже ніколи не висихають.

Село потопає у зелені садів, добротних ланів, маєві квітів. як колись, так і тепер, Топорівці є одним із наймальовничіших сіл Городенківщини.

Вони багаті рослинністю. На городах, подвір'ях, крім плодкових дерев, багато росте верб, білих акацій (у селі говорять “лакації”), ясенів, лип, беріз, берестів, тополь, дубів, каштанів та інших дерев.

Колись в урочищах Щербунчині, Кадубі, Софіїній долині, На торгівському, Збродах, Поповій, Лупанці, Ілевій, Осоках простягалися вербові луги. Луги давали лозу (пруття) різних розмірів: з тонкої лози в'язали кошики, робили віники. З грубої лози або пруття городили плоти, а з найгрубшої виготовляли кілки для огорож.

Особливе місце в селі займають пасовища, які утворилися на колишніх заболочених місцевостях. У давніші часи пасовища були розпарцельовані між селянськими господарствами. Пасовища водорозділені річечками Тополівкою і Вікнянкою. Урочища Кут

і Ставище, як правило, були закріплені за простими селянами, а урочища Панське, Ксьондзьське і Попова говорять самі за себе. Хто не мав своєї парцелії на Куті або Ставищу, той брав в аренду парцелію у церкви на Ксьондзьській або Поповій.

Усі господарі на своїх парцеліях косили траву на сіно. Худобу, як правило, пасли в руках на стежках, які розмежовували ці парцелії. На сіно використовували лише перший укіс, потім — як пасовище. В урочищі Осоки косили траву на сіно два рази в рік. Збирали сіно й отаву.

В урочищах Ставище, Панське, Ксьондзьське, Попова, Зброди були торфовища. І хто з жителів мав там парцелію, той при потребі копав торф, яким опалювалися оселі; а хто мав більше торфу від потреб, то лишки продавав своїм родичам. Були й такі, що за торф відробляли різними роботами на полі.

За радянських часів урочища Кут, Ставище, Панське, Ксьондзьське і Попова стали загальними пасовищами. Лише на Куті випасала західна половина села; на Ставищу і Торгівському випасала південно-східна частина. На Панському, Ксьондзьському і Поповій випасалася колгоспна худоба. Зброди відійшли до глушківського сільгоспгосподарства.

Сільська худоба групується у череди. Кожна череда має пастуха, якого навесні обирають власники худоби. На кожен день пастух має 2-3 помічники (підпасичі) з числа власників худоби, які допомагають пастухам по черзі. Худобу випасають від св. Юрія до св. Дмитрія.

На пасовищах і сінокосах росте багато лікарських рослин: ромашка, звіробій, пустирник, череда, водяний перець, білокопитник, душиця-материнка, чистотіл, мати-й-мачуха, хвощ, спориш, чебрець, тмін, айр-дев'ясил (татарське зілля), петрів батіг, деревій та багато інших.

У річечках колись було багато риби, раків. У Тополівці переважно водились ковблики, карасі (плотиці), раки. У Вікнянці — ще й клени та шуки. У Тополівці на Шербунчині, — переважно шуки. Коли почали на полях застосовувати мінеральні добрива, препарати ДДТ, гербіциди, це негативно вплинуло на хімічну структуру води. Тож і риба, і раки зчезли.

У селі є великі підземні запаси прісної води. Де б хто не копав криницю, переважно попадає на підземне джерело із доброю водою.

Раніше вже було згадано за три водяні джерела або як їх називають “дзюркачі” в урочищі Краніки, з них тече дуже добра питна вода, яка має ще й цілющі властивості. Є джерело-

криничка перед селом. А джерело-криничка Шевчукова, що знаходиться на полі, колись належало сім'ї Шевчуків. Ця вода теж має цілющі властивості. Ще й тепер ті, кого болять очі, до схід сонця вмиваються цією джерелицею. Кажуть, що дуже помагає. Жебонить джерело-криничка в урочищі Торгівське. Є велике джерело в урочищі Груня. Це джерело повністю забезпечувало колгоспну худобу в 50-60-х роках минулого століття водою.

Чорнобильська радіаційна забрудненість менш-більш обминула село і його поля.

Найбільше багатство, яким володіють топорівчани, — це городи і поля, бо земля їх годує. Але щоб матінка-земля дала віддачу, високі врожаї, як відомо, треба докласти чимало зусиль і вміння. Земля дає віддачу, але, на превеликий жаль, доводиться важко працювати. Однак топорівчанам не треба в когось десь позичати завзяття. Вони вміють виорати, посіяти, внести добрива, доглянути за рослинами, словом, люблять свою землю.

Польові лани поділені на урочища:

Велика і мала. Назва походить від великого і малого горбів.

Верх рипи. Поле знаходиться угорі перед селом, паралельно вулиці Рипа.

Груня. Одна з найвищих точок в селі. Це — горб, а далі йде поле. Воно колись було панським. Слово “груня” має походження від поняття “моє поле”. Напевно, хтось з власників висловлювався “не моє поле”, а моя “груня”. Так від цього і пішла назва Груня. До речі, на Груні в часи татарських набігів стояла сторожева вишка.

За могилами. Поле знаходиться за великими могилами, де поховання зроблене на місці нерівного бою з ординцями. В тій стороні колись було село Козинець. Перша писемна згадка про нього датується 1646 р. За легендою і переказами, у 1661 р. усе село, від малого і до старого, стали на захист своєї землі від орди. Але сили були нерівні. На тому місці старожили пам'ятають ще великі могили. На одній з них стояв хрест.

За цвинтарем. Поле знаходиться за теперішнім сільським цвинтарем. Колись це була панська земля.

Задні гони. Поле знаходиться за селом у південно-східній частині.

Зброди. То були сінокоси, їх часто витоптували (зброджували) коні і худоба. Сінокоси прилягали до сусідніх глушківських орних земель. За радянських часів сінокоси волевим розпорядженням прилучено до села Глушкова.

Лева. Болотиста місцевість. Колись належала господарю на

ім'я Ілля. Це єдине болото, в якому росте татарське зілля, що має дуже лікувальні властивості, а нижня частина рослини дуже приємно пахне. Тому колись перед Зеленими святами хлопці змикали це зілля і вночі, з суботи на неділю, до осель дівчат стелили доріжку цим зіллям — від воріт до хатнього порогу. Тож для дівчат встелена доріжка була великою радістю і гордістю. Особливо для батьків, адже вони знали, що їх дочка вже має судженого. Тож можна уявити настрої дівчат і батьків: ранком усі встають, а доріжка зіллям устелена або не встелена. Урочище Лева розміщене на межуванні територій трьох сіл: Топорівці, Підвисоке і Красноставці.

Кадуба. Українська енциклопедія роз'яснює, що кадуба, кадуб — велика дубова бочка. Цим сказано все. Значить у тій частині поля росли дуби, і з них наші предки видобували корита, робили бочки.

Козинець. Перша письмова згадка про село Козинець належить до 1646 року. Гостинець, козинець — це одна назва, яка вказує на дорогу, шлях. Напевно, це село заснувалося десь недалеко при дорозі Городенка-Снятин. У 1661 році повністю знищене, спалене татарами, і вже не відродилось. Дорога, яка веде з Топорівців на Козинець, — це та дорога, яка вела колись у село Козинець. Пізніше дорога з'єдналась із трасою. Назва колишнього села залишилась за урочищем.

Ксьондзське. Назва засвідчує, що це поле було церковним. Кожна церква мала своє поле, здавала його в оренду і за рахунок цього покривала власні витрати і платила податки. Топорівська парохія мала в прилученні церкву села Підвисоке. Там також було церковне поле. Всього парохія користувалася 105 моргами поля (орної землі) і кількома десятками моргів пасовиськ і сінокосів. Це була одна із найбагатших парохій у Станиславівському єпископаті.

Лупанка. Лупати — тобто відокремлювати, відривати верхній шар землі. Дуже важко відокремлювалася, відривалася борозна плугом. Від цього й пішла назва Лупанка.

Мартинишина. Поле у свій час належало вдові Мартинисі.

Могилки. Татарське поховання. На підвищеній місцевості цього поля знаходилася сторожева вежа.

Маленькі. Мала довжина поля.

Осока. Колись були болота, росли осока (різоха) і очерет. Під час татарських і молдовських набігів люди ховались в цих болотах. З часом, коли вижолобилась річка Тополівка, за допомогою панцизняних робіт на болоті копались невеликі

рівці і вода стягнулася. Після ця місцина окультурилась і почали рости дикі трави, такі як грястиця збірна, тимофіївка, райграс, тонконіг лучний.

Розповідають, що в недалекі радянські часи один із бригадирів у колгоспі наказував людей на роботу. Приходить на подвір'я до одного господаря: "Іване! Осока — коса!" Повернувся і пішов. Це означало, що треба ранком з косою іти на Осоки і косити траву на сіно. Перший укiс, як правило, забирали у колгосп, другий укiс, отаву роздавали косарям. Або ще такий був випадок з тим же бригадиром. Прийшов увечері до контори і до чергової: "Оленко! Шоста година — контора — машина, Стрільче — камінь; Залуче — барабуля!" І пішов. Чергова зрозуміла, що треба замовити шоферам (а в колгоспі в той час їздили дві машини), аби один їхав до Стрільча по камінь на будівництво корівника, а друга машина має вантажитися картоплею і везти як сировину на спиртзавод у село Залуччя Снятинського району. На Осоках ще й і дотепер є місця, де можна застрягнути.

Перед селом. Поле, розміщене на південному заході села. Всі хати в селі обернені на південний захід — і поле лежить перед хатами — перед селом.

Панське. Поля і пасовища належали сільським панам поміщикам.

Попова. Те саме, що і Ксьондзьське. Колись по-православному — піп, після польського засилля священиків стали називати по-польськи — ксьондз.

Рівне. Поле знаходиться на півночі від села і має рівну місцевість.

Сливкова. Як пояснюють деякі старожили села, назва походить від того, що цей лан належав Сливчукам ("пановим"). Старий Петро Сливчук, на нього казали "Панів", бо він служив у пана Пузини, а потім у пана Дутчака економом.

Проте автор цих рядків не згідний із даною версією. Наша думка така, що ця назва зв'язана із плодовими деревами — сливками. Все-таки там колись існувало село. Якщо ж дотримуватися першої версії, то поле мало би називатись не Сливкова, а Сливчукова.

Ставище. Як вже згадувалось, це була одна із болотистих місцевостей. Напевно, в якийсь період, з невідомих причин, рівень води піднявся і весь Кут і Ставище опинилися під водою. Причому, то був великий став, який називали ставищем. З часом вода стекла, болото осушилося. Назва Ставище залишилася. В урочищі Ставище, на березі річечки Тополівка, на рівні теперішніх хат Сенюка Миколи і Угриня Михайла колись знаходилися

побудовані з десяток хат. У 1890-х роках їх мешканців пан Пузина переселив в урочище Осоки. Обійстя Муриноків, Угринів, Сливчуків (аж до річки Тополівка, де знаходиться обійстя Грищука Олексія) – то переселенці з урочища Ставище.

Солонець. На цьому полі є солончаки.

Колопнище. В одній частині цього поля часто застоювались дощові води, і в тій мочарі жінки мочили коноплі. Коли заснувалось перше поселення Тополі, біля трьох джерел (дзюркачів), то на Колопнищах знаходився цвинтар. Старожили села пам'ятають, як там давно на могилі стояв старий дерев'яний хрест.

Тополівка. Назва свідчить про те, що тут були знищені останні тополі, або, від назви села. На старих австрійських картах річка на Щербунщині називається Тополівка, з Торговиці тече річка Тополівка, є урочище Тополівка. Отже, переконаємося, що вся ця місцевість перебувала під тополиним лісом.

Клевців писок. Поле закінчується гострим кутом і має форму молотка. Молоток – по місцевому – “клевець”.

Щербунчина. Щербатий, щербина – поле, яке має вищерблені місця.

Цілина. Це невелике урочище (горб; на заході – стрімкий бік), яке ніколи не оралось, бо дуже стрімке. Там ростуть дикоростучі трави і бур'яни. Не оране, значить, – цілина.

У Топорівцях проживав Угрин Іван Федорович – дуже розумний і здібний чоловік, був добрий господар і сім'янин, два рази їздив на заробітки в Канаду, мав закінчену сільську школу, отже, був грамотний. У 1912 році він парцелював (продавав від імені сільського пана-дідича Степана Дутчака його поле). Все поле розкупили топорівські господарі. Знаючи його чесність, Угринові довірили парцелювати свої поля і пани-дідичі із Задубровець, Підвисокого, Ясенова-Пільного, Глушкова і Торговиці. Звісно, в першу чергу Угрин продавав поля-парцелі своїм людям-сільським.

Так у селі з'явилися нові урочища-поля: Задубрівське, Підвисоцьке, Ясенівське, Глушківське, Торговицьке.

Урочище Торговицьке (Торгівське) з південної сторони закінчується поздовжнім горбом, простягаючись від Топорівців до Торговиці.

Топорівське поле, між Топорівцями і Торговицею, з північної сторони теж закінчується поздовжнім горбом – аж до межі. Між цими горбами колись були вода і болото. Пізніше на цій

болотистій місцевості з Торговиці через Топорівці вижолобилась річка Тополівка. Болото осушилось і по сьогодні це пасовище, розділене річкою.

Ці два горби — Торговицький і Топорівський — від Топорівців у напрямку до Торговиці мовби сходяться і створюють свого роду геометричну фігуру — кут. Від цього урочище так і носить назву — Кут.

Найвужча частина кута між горбами що тягнеться до межі торговицького поля, називається — Прорізом.

Ще є поряд урочище Софіїна долина. Розповідають, що в давні часи, як заселявалось урочище Стігло, хтось із тих поселенців оженився чи перейшов жити в Торговицю. На Стіглі жила вдова Софія. На Святий вечір понесла вечерю до родичів в Торговицю. В Прорізі в той час росли густі луги, понад річкою тягнулися аж до Торговиці. Від Прорізу луги тягнулися і на південний захід по долині, яка розділяла межі полів між двома селами. Софія в Прорізі заблукала і замість того, щоб іти в Торговицю, пішла в іншу сторону лугами на південний захід. У кінці цієї долини на неї напали вовки і загризли. З того часу ця долина називається Софіїна.

Розказують старожили, що частині бідних селян, які працювали в панському маєтку, пан дозволив поселитися на горбі на північний захід від села. І сільські люди з погордою прозвали їх “тяглові, тіглові, тігло”. Так виникло невелике поселення Тігло, пізніше і аж до наших днів, хоча воно вже давно влилось у село Топорівці, це урочище називається Стігло.

Оскільки поселення Стігло було недалеко від урочища Кут, то жителі в селі казали, що Стігло, розміщене на Куті. Перша вулиця на Стіглі була на горбі від оселі Василя Присяжного до оселі Василя Штефанового, і там, у кінці вулиці, знаходився для її жителів цвинтар. Пізніше від цієї вулиці виникла нова вулиця в напрямку до помешкання Дмитра Гузіїка. Виходу вона не мала, то її назвали Сліпою. За обійстям Дмитра Гузіїка, внизу, ще було болото, і цим болотом протікав потічок Тополівка — відгалуження від річки Тополівка. Цей потічок протікав поза обійстя Миколи Сливчука.

Через часті напади молдованів, пізніше турків і татарів, село нищилось, змінювались конфігурації вулиць.

Наприклад, вулиця на Стіглі від обійстя Василя Присяжного до Василя Штефанового була знищена вогнем так, що вже не могла бути відроджена. На тому місці дотепер є лише стежка. Зате

з'явилися нові вулиці: від Гультаїв до Івана Бадика, від Василя Присяжного до Василя Поповича. Коли Топорівці розбудувались і з'єдналися, то в лексиконі жителів південно-східної частини села домінувало поняття, що західна частина села розміщена “на тім куті”. А ці казали навпаки. З часом між кутами сформувався осередок.

Назва Стігло має ще одне походження, за твердженням деяких односельчан. Коли дув вітер (а місцевість горбиста), то з низеньких хаток зривало (стягало) солом'яні стріхи, а з чоловіків на вулиці — капелюхи, кожухи (стігло — стягає вітер).

Вулиця Сліпа — (тут же на Стіглі) не мала виходу на центральну дорогу. Колись впиралася в обійстя Дмитра Гузіїка, пізніше впиралася в обійстя Штефанових.

Осередок — це центральна частина села, одна із перших забудов. Від старої школи і до млина, вздовж попри лівий берег Вікнянки і лівий берег Тополівки, аж до колишньої попівської резиденції. В осередку розміщені два культурно-масові центри.

Перший — колись була державна школа, тепер — торговий центр, обеліск Вічної слави звитяжцям Другої світової війни, обеліск воякам ОУН-УПА, Хрест-могила Січовим стрільцям, церква, медпункт. Другий — Будинок культури, сільська рада, середня школа, пам'ятник Т. Г. Шевченку.

Вулиця Рипа — відгалуження від колишньої ганьківської дороги на Торговицю. Ця дорога проходила по болотистій місцевості. Вона в той час не мала стратегічного значення для села і не підсипалась так, як на Ганьківці. Дорога була з вибоїнами. Мабуть, у котрогось візника дуже рипіли віз або колеса. Повертаючи на цю дорогу, напевно, хтось сказав свого часу крилату фразу: “Зараз знову почнеться рипа” (рипіти). З того часу і закріпилася назва Рипа.

Вулиця За потоком — забудова берега з південної сторони річки Тополівки.

Вулиця За ланом — найпівденніша, яка відгалужується від центральної дороги, що вела колись на Ганьківці. Хати побудовані за колишньою болотистою місцевістю, на полі.

Вулиця Осоки — забудова між вулицями За потоком і За ланом. Колись то була болотиста місцевість. Перші хати тут появились в 1890-х роках.

Вулиця Лісок. Колись на цьому місці був панський ліс. Як останній пан виїхав з села, ліс викорчували і на цьому місці

забудували вулицю.

Вулиця За садом. Пан мав невеликий сад. Коли він виїхав з села, сад був уже старий, його теж викорчували і за садом забудували вулицю.

Вулиця Погорилівка. Колись там згоріло кілька хат.

Вулиця Біля цвинтаря. Побудована дорога паралельно до цвинтаря — із сходу на захід.

Вулиця Кобилянська. Згідно з легендою, пройшло багато часу, як у Кулачківцях Снятинського повіту один із поважних господарів посварився із сільським паном-дідичем і змушений був утекти з села. Опинився цей чоловік із своєю сім'єю у селі Підвисоке. Щоб уникнути переслідувань панських посіпак із Кулачківців, утікач Кобилянський (а так звали того чоловіка), домовився із о. Стрийським, перехрестився на Федорука. Через деякий час він поселяється на новій вулиці. Засновує нову родину в Топорівцях — Федоруків. Але всім розповідає, що це його нове прізвище, а походить він із роду Кобилянських, що в Кулачківцях. Отож, ця вулиця стала називатися Кобилянська, а на Федоруків по сьогодні кажуть Кобилянські.

Вулиця Пішакова. Перші поселенці прийшли пішки з села Тополі (про це йшла мова вище).

Вулиця Верхній і Нижній Жолоби — переважно розміщена в долині, на сході села. Городи від будинків по одну і другу сторони розміщені догори — на горб. Коли падуть дощі, особливо зливні, вода з горбів стікає в долину, у свого роду жолоб.

Вулиця Крайняки — крайня частина Топорівців від Красноставців. Центральна вулиця від “Трьох дзюркачів”, з її бічними привулками — аж до кінця села, називається Крайняки, Краніки.

До 1775 року село Топорівці розташоване в старих межах, тобто від млина і до обійстя Андрія Шевчука. Трохи розширило свої межі поселення Стігло. Вся земля, прилегла до села, була панською, і пани не дозволяли будувати нові житла на нових вулицях.

У 1877 році за допомогою посла до Австрійського парламенту Василя Цалковського і за сприяння пана Вітуса Комара австрійською владою виділяються кошти для будівництва нової державної школи. Постало питання вибору земельної ділянки. Там, де знаходилися приміщення парохіальної школи і гмінної канцелярії (колишня пошта), земельна ділянка була невеликою. Крім того, ніхто не знав, скільки часу триватиме будівництво.

Якщо розбити старе приміщення, то, по-перше, там замала земельна ділянка; по-друге, де в цей час навчатимуться діти? Свого роду, справа зайшла в глухий кут.

Але справу вирішив позитивно пан Вітус Комар. Він виділяє земельну ділянку безплатно, на розі вулиць Біля цвинтаря і вулиці, що простягається від церкви на Красноставці. Тут же виділяє один морг землі з метою, щоб при майбутній школі були і пришкільні земельні ділянки. Все це так і збереглося до наших днів. Ділянку під гмінну канцелярію виділив з іншої сторони церкви. Після виділення земельної ділянки під школу пан почав продавати по чвертці (морг мав 0,59 га, а чвертка приблизно 0, 15 га) на будівництво нових житлових помешкань. Ось так перший раз була забудована колишня ярмаркова площа. Після цього виникли вулиці: Жолоби (Верхній і Нижній), Кобилянська, Рипа, Біля цвинтаря; потім почалась забудова вулиць За потоком, За ланом, Ставище й Осоки.

У 1912 році з села забрався останній пан-дідич Степан Дутчак. Почалася парцеляція поля і території, де був розміщений панський маєток. Так утворились нові вулиці Лісок, За садом і забудова від гмінної канцелярії попри центральну дорогу до річки Вікнянка.

Чисельний та етнічний склад населення

ишучи історію села, неможливо обминути складові цієї історії: чисельний, етнічний розвиток населення та долі сільських родин.

Як і скрізь, поселення засновувались із кількох родин. У процесі становлення і розвитку села одні родини вливались в ці поселення, інші змінювали місце проживання. І все-таки кількість населення і в Тополях, і в самих Топорівцях весь час зростало. Хоча є ряд чинників, які в деякій мірі деколи дуже впливали на зростання населення в селі: напади і погроми молдован, татар і турків, котрі, крім убивств, насильств, поневолення людей, ще й грабували населення, палили, нищили. Село завжди піднімалося з руїн, відбудовувалось, населення відроджувалось.

Зменшували кількість населення і великі пошесті, які гуляли по нашій землі — епідемії чуми та холери; війни — перша світова (1914-1918 рр.), українсько-польська (1918-1920 рр.). Усе це також залишило свій печальний відбиток на кількості населення.

Як би там не було, але умови збільшення населення в різних селах йшли своїм порядком і по-різному. Для порівняння подаємо дані по нашому і сусідніх селах: (додаток 2).

Як бачимо з таблиці, населення за останні 50 років у Топорівцях збільшилося на 51,9 відсотка, у Підвисокому — 43,6; Торговиці — 35,3; Задубрівцях — 23,3; Красноставцях — 17,6 відсотка. З цього можна зробити висновок, що найбільше зростання населення спостерігається у Топорівцях. Цю тенденцію росту населення пізніше перехопили Підвисоке і Торговиця. Топорівці були багатонаціональними. Крім українців, тут проживали і інші національності.

Першими поселилися поляки. Ще в 1387 році, коли королевою стала Ядвіга, поляки вкотре окупували Галичину — і зразу почалось переселення поляків на галицькі землі. Вже тоді в село Тополі поселились перші польські переселенці. Статистика показує, що в 1892 році в селі проживало 67 осіб польської національності. З часом польські сім'ї асимілювались і влились в українські. В період операції “Вісла” в 1946 р. у Польщу виїхало лише кілька мешканців, і то переважно українського походження.

У другій половині 1600-х років Покуття почали заселяти євреї. Спершу вони осідали в містечках і містах. Потім почали оселюватися в селах. Основним їхнім промислом була торгівля. Деяка частина євреїв займалась кравецтвом, шевством, землеробством.

У 1892 році, за даними книги “Шематизм”, у Топорівцях проживало 76 євреїв.

Євреї проживали в селі до німецької окупації 1941 року. Ось перелік єврейських сімей: Блюта Лейзор мав магазин, Краузель Борух — переважно латав сільським людям кожухи; Зельцер Ізак мав магазин; Фалик Ізак мав корчму; Трайстер Куньо скуповував продукти у жителів села; Мендлер Абрамко мав магазин; Гендлер Міцьо мав корчму і магазин; Трайстер Дітля, стара єврейка, жила самотньо. Всього налічувалося біля двадцяти осіб. У вересні 1941 року по команді всі виїхали до Городенки. Там їх поселили в єврейське гетто, а потім — одних розстріляли, а інших вивезли в концтабори.

На початку 1700-х років на Покутті почали селитися вірмени. Спершу в Снятині, пізніше в Городенці. В обох містах були побудовані навіть вірменські церкви. У Топорівцях також поселилась одна родина вірменів — Касіяни. То були ремісники. Живуть вони тут і по сьогодні, але вже як українці.

У “Словнику Географічному королівства Польського” (1892 р. – Т. 12, С. 400) сказано, що в селі Топорівці проживало 23 німці. З огляду на ці дані можна судити, що було кілька сімей. З історичних даних відомо, що указ про переселення німців у Галичину підписав останній польський король Станіслав Август Понятовський. Цей указ був підписаний буквально перед першим поділом Польщі (1772р.). Німці стали переселяватись уже в перших роках господарювання Австрійської імперії в Галичині.

Спершу вони прибули до Снятина, оскільки місто користувалося Магдебурзьким правом і всі снятинчани були вільні громадяни, тому і німців прикріпили до Снятина — як “вільного міста”.

Снятинчанин Михайло Бажанський у книзі “Краса Снятинщини” (м. Детройт, 1982 р.) пише: “Про прихід німців жителі міста передавали з уст в уста. Очевидці кажуть, що вони йшли, виснажені довгою дорогою, обдерті, несли все своє добро на плечах, мали також запряжених у маленькі возики собак...”

Кілька німецьких сімей запросив поселитись у Топорівцях сільський пан-дідич Теофіл Комар. Пов’язано це було з тим, що серед німців були кваліфіковані спеціалісти: ковалі, стельмахи, столярі. У 1835 році німці переїхали в село.

Своїх зв’язків зі снятинською общиною не поривали, тримали з нею тісний контакт. З часом кількість німців у селі все зменшувалась. Зв’язано це з тим, що жодний молодий німець не оженився в Топорівцях з українкою, чи полькою або вірменкою. Одружувалися тільки з дівчатами-німкенями зі снятинського передмістя Августдорф. Там мали свою церкву (кірхе). Тільки з однією німкенєю Айхель одружився Микола Стрийський. Усі німці були штундистами (баптисти). Тих німців, які вмирили у Топорівцях, перевозили в Августдорф і ховали на своєму цвинтарі. В 1940 році в селі проживали лише брат і сестра Йоганни. Коли німці в 1940 році за приказом Гітлера з Августдорфа виїжджали в Німеччину, то з ними виїхали і Йоганни. До речі, священики у своїх звітах за вірменів і німців чомусь не звітували.

У 1370-1387 роках, як ми вже знаємо, Галичина перебувала під пануванням Угорщини. В той час теж було переселення угорців-мадярів у Галичину. У селі Тополі поселилося кілька угорських сімей. Угри (так називали мадярів) пізніше стали Угринами. Це одна із найпоширеніших родин на сьогодні в Топорівцях і в сусідніх селах.

Рананьки і Ракочі. Рананьки ще жили в селі в 1930-х роках. Ці два прізвища зникли з угорського родоводу.

Зацікавлення викликає не тільки етнічний розвиток населення в Топорівцях, але й стан міграційних змін: зникнення окремих родин і поява нових.

Сільські родини

гідно з архівними даними, у 1564 році першими родинами в селі були: Волошини, Ватамановичі, Заєчовичі, Кутейки, Олійники, Станичі, Семковичі, Стецьки, Чоботарі, Чубії.

Наступними архівними документами, які подають нам перелік родин в селі, є Йосифінська метрика, проведена у 1789-1810 роках. У цій метриці подані прізвища тих родин, які володіли якимось майном. Прізвища на той час, коли проводилась Йосифінська метрика, деякі родини вже мали; а тим, які їх не мали, то присвоювали австрійські урядники, котрі писали цю метрику. Згідно з патентом (указом) австрійського цісаря Йосифа II (1741-1790 рр.), всі галицькі жителі мали мати прізвища. Як це робилось?

Наприклад, голова двору був на ймення Федір — то йому присвоювали прізвище Федорук. А оскільки Федорів на той час було багато і щоб не було плутанини в цьому, додавали різні префікси чи суфікси: Федоришин, Федорків, Федорчук, Федик і т.д. Василь — Василик, Василишин; Семен — Сенюк, Семенюк; Никифір — Никифорук.

Деяким родинам узаконили прізвища від вуличних прізвиस्क: Бойчук, Бадик, Гафтоник, Гузійчук, Грищук, Ковблюк, Мохорук, Мурмилик, Пішак, Сливчук, Кривуцик, Угрин та ін.

Присвоювались прізвища від сільських ремесел і якогось сімейного виробництва: Гуменний, Галушка, Коваль, Кульчик, Киселюк, Мельничук, Сиродюк, Ткачук, Шевчук. Попович — походить, напевно, від попівського сану.

В одному із розділів цієї книги розповідається, що до села в свій час приїхав дякувати п. Баб'юк. Його син Теодор Баб'юк в 1919 році пішов у Галицьку Армію опинився за Збручем і осів на Тернопільщині. Після всяких життєвих негараздів оселився в Америці.

В листах до своїх родичів Баб'юків у Топорівці подав кілька досить цікавих оповідок про окремі моменти сільського життя. В одній із них він намагався пояснити заснування села Топорівці. Він писав, що коли в 1775 році за вказівкою російської цариці Катерини II було знищено Запорізьку Січ, багато козаків опинилося в Бессарабії, декілька козаків поселилися в селі Топорівці Новоселицького району на Буковині. Козаки були молоді, буйні, грошовиті і часто приставали до сільських дівчат, молодиць, що дуже не сподобалось батькам і молодим сільським господарям.

Одного разу вони зібралися всім селом і силою вигнали з села всіх козаків, які останні свої пожитки склали на човні і тягнули їх з берега вверх по Дністру. Так дійшли аж до села Поточище, що на Городенщині. Там почали розпитувати людей, де вони можуть поселитися, і прибули туди, де тепер знаходяться Топорівці, та й заснували це село з такою самою назвою, як те, де вони трохи жили на Буковині.

Пан Баб'юк не знав, що перша письмова згадка за село є в архівах за 1412 рік. Так що заснування села в такий спосіб не відповідає дійсності.

Але доля правди в цій оповіді є. Граф Микола Потоцький справді дозволив козакам поселитися на Городенщині. Частина козаків могла осісти і в нашому селі, яке вже існувало на той час. З розповідей старожилів такі родини, як Великочі, Малики, Радомські, Сопотики, Тофани і Чупруни мають козацьке походження, тобто вони з Великої України.

Багато родин, які згадуються в Йосифінській метриці, на сьогодні зникли. Серед них: Гуменні, Гузійчуки, Галушки, Головатюки, Гаврилишині, Дозики, Дубіцькі, Єруси, Куфлики, Кривчуки, Ковалі, Киселюки, Кульчики; Лельовські, Лябіси, Малики, Матвіїви, Прокопіві, Павлюки, Ракочі, Рананьки, Савіцькі, Сиродюки, Семеніві, Савчуки, Торські, Тумаки; Федики; Шпачуки, Юрійовичі, Яценюки.

Хоча прізвища законодавчо закріплені ще в 1789 році, проте в селі до цього часу родини майже не називаються по прізвищах, а переважно за сільськими прізвиськами: Василь Николи Штефишиного, Марця Николи Петрового, Параска Митра Танасійового, Іван Штефи Петрового і т.д. Зауважимо, що в Топорівцях, як колись, так і тепер, є багато однофамільців.

Від часу проведення Йосифінської метрики і до 1939 року появилoся багато нових родин (подаємо перелік їхніх прізвищ в алфавітному порядку):

Анатійчуки;
 Баб'юки, Бачинські, Бигаруки, Богданюки;
 Великголови, Войнаровські, Волачини, Ворсуляки, Вуйціви;
 Гавелі, Гамораки, Гендлері, Гнидки, Гітлі, Гордашки, Гранішаки,
 Гультаї, Гумініловичі, Гузіїки, Грушинські;
 Данильчуки, Делорми, Деляри, Дзівідзінські, Дідушки,
 Дімброві, Дімбровські, Дороші, Дудчаки;
 Калитовські, Кантимири, Канюки, Касіяни, Комарі,
 Кнігніцькі, Краузелі;
 Лубораки, Луканюки, Лютаки;
 Маколовичі, Мандрики, Мандриковичі, Мартовичі, Мендлері,
 Мертушки;
 Найкалики, Никільчики;
 Олексіїви, Олійники, Остап'юки;
 Павичі, Перегінські, Петрашуки, Плугаторики, Попадюки,
 Пузини;
 Рананьки, Романюки, Романчуки;
 Семковичі, Синогубики, Скрипники, Скальські, Стефаніви,
 Сторощуки, Стрийські, Стусяки;
 Танащуки, Тимофійчуки, Тимчуки, Тичинські, Томащуки,
 Трейстери, Туняки;
 Фалики, Федоруки, Федорчуки, Філіповичі;
 Харуки;
 Цюпаки;
 Черешнюки, Чиплики;
 Шевернюки, Шлемкевичі, Шологони;
 Юрчуки, Ющуки;
 Якуб'яки, Янковські, Ящуки.
 З вищеназваних родин за цей період зникли такі прізвища:
 Богданюки;
 Великголови, Войнаровські, Волачини;
 Гамораки, Гендлері, Гітлі, Гранішаки, Грушевські,
 Гумініловичі;
 Делорми, Дімбровські, Дороші, Дудчаки;
 Калитовські, Канюки, Комарі, Краузелі;
 Лубораки;
 Мандриковичі, Мартовичі, Матущаки, Мендлері, Мертушки;
 Найкалики;
 Олексіїви, Олійники;
 Павичі, Петрашуки, Пузини;
 Рананьки;

Семковичі, Скальські, Скрипники, Стефаніві;
Трейстери, Туняки;
Фалики, Філіповичі;
Шлемкевичі;
Юрчуки, Ющуки;
Янковські.

Коли перед написанням історії Топорівців ми почали описувати топорівські родини, то їх назбиралося більше 300. Тоді вирішили згадати лише старі родини, а також ті родини, які в період історичного розвитку села зникли з різних причин. Одні втратили свої прізвища в результаті одружень, інші виїхали з села, треті помирали і т.п. Одночасно хотілось би згадати деякі імена тих родин, як відзначилися добрими ділами в різні періоди життя і становлення Топорівців до 1950 року. Всі інші родини, які появились в селі після цього періоду, будуть згадані і охарактеризовані в тій книзі, яка описуватиме події після 1939 року.

Сільські родини:

Анатійчуки. Анатійчук Порфирій Петрович — український січовий стрілець (усус), галицький січовий стрілець, вістун, член ОУН. Псевдо Малинка.

Анатійчук Дмитро Порфирович — лейтенант Червоної армії.

Баб'юки. З цієї родини Баб'юк був у нашому селі дяком з 1904 по 1917 рр. Син Баб'юк Теодор — вояк Української Галицької Армії. Потім проживав у США. Внук — Баб'юк Зенон був секретарем посольства США в Україні з 1990-1994 рр. Внук Баб'юк Мирон був Головою правління Українських кредитових банків у США.

Бадики.

Бачинські.

Білинські. Отець Семен Білинський служив в нашій церкві у 1893-1894 рр.

Бигаруки.

Бойчуки.

Богданюки.

Букатовичі.

Букатович Людмила — член ОУН, засновник підпілля ОУН в селі.

Василики. Василик Григорій Миколайович — кошовий "Січі" в Топорівцях. Усус.

Василишині. Василишин Михайло Юркович — вояк УПА. Псевдо Гордій.

Великголови. Великголова Марія Василівна — член ОУН, псевдо Радоя. Станична. Районовий кур'єр.

Великочі. Великочий Григорій Петрович — член ОУН, псевдо Гандра. Станичний. Великочий Степан Танасійович — кур'єр ОУН — УПА. Симпатик ОУН — УПА. Великочий Петро Григорович — голова колгоспу “Маяк” у Топорівцях, голова кооперативу. Великочий Володимир Степанович — директор Інституту туризму і менеджменту Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, кандидат історичних наук. Голова обласної організації СДПУ (о).

Ватамановичі. Ця родина згадується у першій письмовій згадці про село Топорівці в 1564 році.

Воевідки. Отець Михайло Воевідко Служив священиком у 1834 — 1839 рр. з доїздом із Стечеви. Одночасно доїжджав і до Русова.

Войнаровські. Войнаровський Тит був священиком у 1892-1893 рр. З 1910 року по 1938р. був призначений митрополитом Галицьким о. Андреем Шептицьким управляючим столових дібр Галицької митрополії. Войнаровський Юліян — священик, засновник товариства “Спілка ощадности і позички” у 1910 році, засновник товариства “Стоваришеня взаїмного забезпечення худоби” в 1914 році, засновник товариства “Кружок Українського Протиалкогольного товариства “Відродження” у 1930 році.

Волошини. У 1531 році під Обертином був розбитий молдавський завойовник Покуття Петро Рареш, або його ще звали Петрило. В бою брали участь багато ополченців і кілька з них дуже відзначились у вирішальному бою. Серед них згадується і Волошин з Топорівців. Волошин Михайло — український січовий стрілець. Волошин Іван Миколайович — член УВО. У 1920-х роках виїхав до Канади. Волошин Дмитро Михайлович — вояк УПА. Випускник старшинської школи ОУН — УПА. Волошин Василь Іванович — вояк УПА. Випускник старшинської школи ОУН — УПА. Волошин Петро Миколайович — голова колгоспу ім. Л. Українки у 1950 — 1959 рр. в Топорівцях; з 1959 — 1961 рр. — голова об'єднаної Торговицької сільської ради депутатів трудящих. Волошин Василь Миколайович — художник, наділений талантом від Бога. Автор багатьох художніх агітаційних композицій, багатьох ікон, написаних для топорівської церкви, автор проекту пам'ятників-обелісків героям, які загинули в роки

Великої Вітчизняної війни у Топорівцях, Торговиці, Вербівцях і Підвисокому.

Волачини.

Вуйціви.

Вороновичі.

Гавели.

Гаврилишини.

Гайдучки. Отець Мирослав Гайдучок служив приват-сотрудником в 1935-1936 рр.

Гамораки. Теодор Гаморак — священник. Працював приват-сотрудником у місцевій церкві (1887-1842 рр). Внук отця Івана Стрийського. Син — Гаморак Нестор-Василь Теодорович — закінчив Віденський університет. Під час створення ЗУНР працював референтом (зам. міністра) по пресі в Секретаріаті військових справ, яким керував Дмитро Вітовський. Потім працював на викладацькій роботі в Кам'янець-Подільському університеті, а після реорганізації (з 1921 року) — у сільськогосподарському інституті. Засновник ботанічного саду в м. Кам'янці-Подільському. Вчений-ботанік. Дійсний член Німецького ботанічного товариства. Загинув у період репресій в 1930-х роках. Внучка Широбокова Дарія Несторівна — відмінник народної освіти РРФСР, має кілька монографій і понад 30 наукових і науково-популярних праць надрукованих у пресі. Правнук Широбоков Володимир Павлович — перший проректор Київського медичного університету ім. О. О. Богомольця з 1990 року. Доктор медичних наук, професор, член-кореспондент НАН України з 1991 року і Академії медичних наук з 1993 року. Заслужений діяч науки і техніки. Академік Російської Академії медико-технічних наук з 1999 року.

Галушки.

Гафтоники.

Гендлери. (єврейська родина).

Гнидки.

Гітлі. (єврейська родина).

Головатюки.

Гордашки.

Гранішаки. Степан Гранішак — то був заїжджий чоловік у селі. Старожили згадують, що він походив з гірської місцевості. Сам сконструював вітряк, який крутив на повір'ї млин, сконструював жорна і січкарню, що мали ручний привід і пасову передачу. Був прекрасним кравцем і цирульником. Мав свою швейну машинку

“Зінгер”. Першим у селі придбав велосипед і їздив на ньому. Син Гранішак Михайло — вояк УПА, псевдо Бистрий.

Гришуки. Грищук Михайло — засновник товариства “Народна Спілка” (разом із Василем Стефаником і Лесем Мартовичем) у Топорівцях у 1890 році. Перший кошовий “Січі” в селі. Грищук Микола Дмитрович — сотник Австро-Угорського війська і Українського Січового стрілецтва. Грищук Танасій Михайлович — війт села у 1908-1916 і 1917-1918 роках. Грищук Микола Антонович — війт села у 1916-1917 рр. під час російської окупації. Грищук Василь Танасійович — війт села у 1924-1930 рр. Грищук Дмитро Танасійович — солтис села у 1942-1943 рр. Грищук Дмитро Михайлович — член ОУН, псевдо Борис. Випускник старшинської школи ОУН—УПА.

Грушинські.

Гузіїки. Гузіїк Микола Дмитрович — репресований органами НКВД у 1940 році. Гузіїк Василь Федорович — вояк УПА, псевдо Нечай.

Гузійчуки.

Гультаї. Гультай Параска Іванівна — вчитель, спеціаліст бібліотекознавства. Перший голова сільської ради першого демократичного скликання у 1990 році. Громадсько-культурний діяч села.

Гумініловичі. Гумінілович Володимир Лазарович — незмінний директор школи в селі у 1904-1936 рр. Засновник українського педагогічного товариства ім.Т. Г. Шевченка у 1912 році і гуртка товариства “Сільський господар”. У 1931 році створив у селі філіал “Каси Стефчика”. Сотник австро-угорського війська. Дружина Гумінілович-Хмецькі Ангеліна Юзефівна — народний вчитель. Під час окупації села росіянами у 1914-1915 рр. працювала директором школи. Дочка Клапоушак-Гумінілович Романна — випускниця Львівської консерваторії ім. Лисенка, у минулому — викладачка Коломийської музичної школи. Дочка Жолкевич-Гумінілович Наталія — випускниця Львівської консерваторії ім. Лисенка. Проживала в Канаді. Син Гумінілович Степан у 1938 році диригував топорівським сільським хором на заключному концерті в Городенці на честь 70-річчя “Просвіти” і 950-річчя Хрещення Київської Русі. Член ОУН, вояк УНА, хорунжий. Потім проживав у Канаді. Композитор легкого жанру. Засновник і диригент всесвітньо відомого чоловічого хору “Бурлака”.

Данильчуки. Данильчук Дмитро Степанович — перший голова сільської ради у 1939 році і у післявоєнний період. Член ОУН, псевдо Скала.

Делормі.

Делярі. Деляр Іван Йосипович — член ОУН у 1930-х роках.

Дзівідзінські.

Дідушки.

Дімброви.

Дімбровські. Маріян і Анна Дімбровські — пани-дідичі.

Володіли маєтком в селі у 1875-1885 рр.

Дозики.

Дороші. Зіновій Дорош — вчитель 1930-х років. Директор школи під час німецької окупації. Диригент сільського хору. Член ОУН, псевдо Козак, районний провідник Городенківського проводу ОУН.

Дубіцкі.

Дутчаки. Дутчак Степан — сільський пан-дідич, володів топорівським маєтком з 1907 по 1912 рр. Останній пан у нашому селі. Розібрав і продав на місці маєткові споруди. Поля дав на парцеляцію. Правнук Макомела Роман Михайлович працює тепер начальником управління охорони здоров'я у м. Києві. Заслужений лікар України. Правнучка Дмитриченко-Фурда Лідія Михайлівна — кандидат медичних наук, працює заступником головного лікаря у м. Києві. Правнучка Бесараба-Фурда Наталія Михайлівна — кандидат медичних наук, завідує дитячим відділенням пологового будинку у м. Києві. Правнучка Зачек-Макомела Люба Михайлівна — заслужений лікар України, м. Львів. Правнучка Дронюк-Ляшкевич Надія Сільвестрівна — кандидат фізико-математичних наук, м. Коломия.

Єруси.

Заєчовичі. Вперше згадуються серед перших поселенців у 1554 році.

Калитовські. Василь Калитовський — священник. Працював приват-сотрудником у 1883-1887 рр. У 1884 році разом із друзями заснував у Топорівцях просвітительське товариство “Читальня”. Дружина Калитовська Євгенія-Юлія Кирилівна — онука о. Стрийського, дочка Кирила Гаморака. В нашому селі вперше з нею познайомився Василь Стефаник. Пізніше він напише в новелі “Серце”, що “Євгенія Калитовська — мій найвищий ідеал жінки”. Син Калитовський Олег-Теодор — вчитель кількох гімназій, галицький січовий стрілець. Дочка Стахів-Калитовська Євдокія — автор вірша, який став гімном українців Канади.

Кантимири.

Канюки. Канюк Василь Іванович — вояк УНА-УПА на Львівщині, псевдо Василько.

Касіяни.

Киселюки.

Ковалі.

Ковблюки. Ковблюк Дмитро Іванович — український січовий стрілець. Ковблюк Василь Дмитрович — вїт села (1920-1922 рр.) Ольхова-Ковблюк Марія Миколаївна — член ОУН, псевдо Галина. З березня 1944р. по листопад 1944 р. — спецкур'єр міжрайонованої служби безпеки (СБ). З листопада 1944 р. по вересень 1945 р. — станична села Топорівці. Син Ольховий Ігор Степанович — полковник (теперішнього) Українського війська. Ковблюк Василь Миколайович — вояк УПА, псевдо Карий. Ковблюк Дмитро Михайлович — вояк УПА, псевдо Козак. Ковблюк Никифір Григорович — член ОУН, псевдо Щорс, вояк УПА, Покутський курінь, курінний Магістр, псевдо Забіяка. Провідник СБ Городенківського районowanego проводу ОУН, псевдо Левко. Ковблюк Петро Васильович — довголітній директор Топорівської середньої школи.

Комарі. Три покоління сільських панів-дідичів: Марцел, Теофіл, Вітус. Вітус Комар у 1852-1856 рр. побудував на новому (теперішньому) місці велику церкву, яка згоріла у 1912 році. Церква була найбільшою на все Покуття. Крім головного престолу, ще було три бічні престолы з антими́нсами. Дзвіниця мала п'ять дзвонів.

Книгиницькі.

Книгиницькі.

Краузелі. (єврейська родина).

Кривуцики.

Кривчуки.

Кульчики.

Кутейки.

Лесюки. Лесюк Василь Дмитрович — у 1960-х роках другий секретар Городенківського РК ЛКСМУ. У 1980-х роках голова колгоспу “Україна” (село Чернятин і Глушків), потім голова Городенківського РК народного контролю.

Леловські. (польські шляхтичі).

Лубораки.

Луканюки.

Лютаки.

Лябеси.

Маколовичі.

Малики. Малик Танасій — війт села у 1789-1810 рр.

Мандрики.

Мандриковичі.

Марковські. Марковський Іван Дмитрович — репресований органами НКВД у 1940 році. Марковська—Касіян Василина — засновник і голова “Союзу Українок” у Топорівцях у 1932 році. Син Марковський Микола Михайлович — у 1957-1959 рр. — інспектор райВНО Перегінського району Івано-Франківської області, у 1959-1968 рр. — директор Долинської середньої школи №4, у 1968-1975 рр. — завідувач Долинським райВНО, у 1975 — 1999 рр. — директор Долинської середньої школи №6. Марковський Антон Васильович — вояк УПА, псевдо Чумак. Марковський Михайло Антонович — член ОУН, псевдо Іскра. Марковський Михайло Андрійович — вояк УПА, псевдо Ворон. Марковський Антон Васильович — вояк УПА, псевдо Чумак.

Маркозики.

Мартовичі. Мартович Семен — писар у селі в 50-60-і роки ХІХ ст. Перший рік подружнього життя жив у сестри своєї дружини в обійсті Миколи Стрийського. Мартович Олексій Семенович (Лесь Мартович) — український письменник. Проживав у своєї сестри Стефанів Марії. Ходив до Топорівської сільської школи з 1879 до 1882 року. Доктор права. Сільське життя в Топорівцях описав у своїх творах.

Матвіїви.

Матушаки. Матушак Степан Йосипович — вояк УПА і УНА, псевдо Явір.

Мацьки. Мацько Василь — вояк УПА, псевдо Луговий.

Мельничуки. Мельничук Степан Іванович — голова спілки “Топорівська” у 1990-х роках. Мельничук Василь Іванович — нинішній сільський голова.

Мендлері. (єврейська родина).

Мертушки. Мертушко Іван Михайлович — директор школи у 1939-1940 рр.

Михнюки. Михнюк Олексій Іванович — вояк УПА, псевдо Бистрий.

Мохоруки. Мохорук Андрій Васильович — кошовий “Січі” в Топорівцях з 1900-1910 рр. Мохорук Іван Михайлович — український січовий стрілець. Мохорук Василь Іванович — війт села 1922-1924 рр. Мохорук Михайло Степанович — вояк УПА, псевдо Чумак. Мохорук Михайло Дмитрович — член ОУН, псевдо Козак. Мохорук Василь Іванович — член ОУН, псевдо Орлик. Мохорук Степан Іванович — вояк

УПА, псевдо Крук. Мохорук Дмитро Іванович — вояк УПА, псевдо Голуб. Мохорук Василь Васильович — закінчив старшинські курси УПА. Мохорук Петро Іванович — голова сільської ради кінця 1950-х років. Мохорук Степан Михайлович — нинішній багатолітній директор Топорівської середньої школи. Мохорук Віталій Дмитрович — магістр права, працює старшим помічником транспортного прокурора м. Києва. Борейко-Мохорук Лілія Дмитрівна — кандидат медичних наук, працює у Буковинській державній медичній академії.

Мурмилики. Мурмилик Михайло Семенович — голова осередку Української радикальної партії в селі в 20-30-х роках ХХ ст., голова колгоспу ім. Лесі Українки в Топорівцях в 1940-1941 рр.

Муринюки. Муринюк Параска Петрівна — симпатик ОУН-УПА, псевдо Травичка. Завідуюча аптечним відділом станичного куща Українського Червоного Хреста.

Никифоруки. Никифорук Семен Михайлович — солтис села в 1941-1942 рр. Никифорук Юрій Федорович — вояк УПА, псевдо Сокіл. Никифорук Федір Іванович — член ОУН. Лікар. Никифорука-Федорук Ганна Василівна — симпатик ОУН-УПА, псевдо Калина. Никифорука Михайло — багатолітній священник села Топорівці. Дочка Скорейко-Никифорука Ганна Михайлівна — кандидат історичних наук, доцент, працює у Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича. Никифорука Василь Дмитрович — декан факультету економіки і менеджменту Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, кандидат економічних наук, професор.

Олексіїви. Отець Теодор — священник у селі (приблизно з 1939-1947 рр.). Дружина п. Марія — зав. медичним відділом станичного куща Українського Червоного Хреста. Симпатик ОУН-УПА. Дочка — Олексіїва Оксана Теодорівна — член ОУН.

Олійники.

Остап'юки.

Островські. Отець Ярослав Островський служив приват-сотрудником у 1929-1931 рр.

Павичі.

Павлюки.

Перегінські.

Петрашуки.

Пішаки. Пішак Василь Степанович — воїн УПА, псевдо Чорноус. Пішак Семен Васильович — член ОУН. Пішак Степан Іванович — багатолітній директор Топорівської восьмирічної школи.

Плугаторики.

Попадюки.

Поповичі. Попович Василь Олексійович — священик у Коломиї з 1907 по 1918 рр.; з 1918 по 1939 роки — священик Городницької парохії Городенського деканату. В 1939 році разом із сім'єю репресований. Помер в Сибіру. Син — Попович Богдан Васильович — член ОУН. Син — Попович Орест Васильович — член ОУН. Попович Іван Олексійович — голова колгоспу ім. Лесі Українки в Топорівцях в кінці 1940-х років. Попович Дмитро Васильович — вояк УПА, псевдо Орел.

Прокопиви.

Проскурницькі. Священича родина. Служив священиком 1832-1836 рр.

Пузини. Князь Роман Пузина — пан-дідич, власник маєтку в селі з 1885 по 1903 рр. Спадкоємці князя Пузини володіли маєтком ще до 1907 року.

Радомські.

Радомський Іван Михайлович — вояк УПА, псевдо Соловейко.

Ракочі.

Рананьки.

Романюки.

Речаківські. Отець Антін Речаківський служив приват-сотрудником в селі в 1933 році.

Рижі. Отець Євстахій Рижий служив приват-сотрудником в селі в 1934-1935 рр.

Романчуки. Отець Михайло Романчук служив приват-сотрудником з 1936-1937 рр., а потім зав. парохією в 1938-1939 рр.

Сабати. Отець Микола Сабат служив у нашій церкві у 1832 р.

Савіцькі. Згідно з даними Йосифінської метрики, в 1789 р. Ян Савіцькі був сільським дяком.

Савчуки.

Семеніви.

Семковичі.

Семенюки. Семенюк Антон Васильович — випускник Віденського університету у 1887 р. Працював 23 роки в жандармському управлінні Міністерства внутрішніх справ Австрії перекладачем англійської мови. Син — Семенюк Іван Антонович проживав і був священиком у Львові. Внука Петрів-Гузійк Анастасія Василівна закінчила у 1955 р. Львівський педагогічний інститут. Учитель. Багатолітній директор

школи. Правнук Петрів Олег Северинович — директор Івано-Франківського центру науково-технічної інформації

Сенюки. Сенюк Дмитро Миколайович — засновник у селі організації Союзу Поступової Молоді ім. М. Драгоманова “Каменярі” у 1932 році. Один із голів товариства “Просвіти”. Член ОУН, станичний, псевдо Перекотиполе.

Синогубики.

Сиродюки.

Скороходи. Отець Ізидор Скорохід служив приват-сотрудником в нашій церкві у 1931-1933 рр.

Скрипники.

Сливчуки. Сливчук Федір Онуфрійович — український січовий стрілець. Сливчук Василь Романович — український січовий стрілець. Сливчук Василь Дмитрович — засновник товариства “Народний Дім” і голова будівельного комітету по будівництву Читальні “Просвіта”. Один із організаторів в селі відновлення товариства “Просвіта”; створення товариства “Луг”; відновлення роботи Клуба товариства “Сільський Господар”; створення протиалкогольного Українського товариства “Відродження”. Солтис села в 1935-1938 рр. Організатор зелених насаджень в селі. Сливчук Ганна Василівна — член ОУН, псевдо Чорна. Сливчук Василь Іванович — вояк УПА, псевдо Прут. Сливчук Григорій Онуфрійович — вояк УПА, псевдо Довбуш. Сливчук Михайло Дмитрович — вояк УПА, псевдо Дунай. Сливчук Іван Миколайович — вояк УПА, псевдо Дуб. Сливчук Василь Петрович — вояк УПА, псевдо Богун. Сливчук Іван Васильович — вояк УПА, псевдо Богдан. Сливчук Микола Дмитрович — голова сільської ради депутатів трудящих у 1945-1949 рр., голова колгоспу ім. Лесі Українки у 1950-1951 рр. Сливчук Федір Олексійович — голова колгоспу на Городенківщині в 1980-х роках.

Сопотики. Сопотик Іван Андрійович — віит села у 1930-1935 рр. Голова Чернятинського громадського комітету у 1935-1938 рр. Сопотик Ярослав Миколайович — член ОУН-УНА. Сопотик Степан Васильович — вояк УПА, псевдо Степовий. Сопотик Андрій Миколайович — ветфельдшер 20-30-х років. Сопотик Микола Андрійович — голова сільської ради в селі у 1944-1945 рр.

Станичі.

Стефаніви. Стефанів Петро Романович — управитель (директор) школи з 1874 по 1904 рр. Стефанів (Мартович) Марія Семенівна — народна вчителька в селі 1878-1904 рр. Син Стефанів Володимир Петрович — священик у селах Серафінці, Поточище, Дубки, Слобідка Лісна, Баня Березів, Вікно.

Катехит Української семінарії в Заліщиках. Помер в Едмонтоні (Канада). Син Маркіян — священик у Канаді. Син Стефанів Гнат Петрович — майор австрійської армії, Головнокомандувач Українською Галицькою армією. Генерал-хорунжий УНР. Помер у Регенсбурзі (Німеччина). Син Гната — Стефанів Гнат Гнатович — полковник армії США. Учасник в'єтнамської війни. Син Стефанів Зенон Петрович — військовий історик. Поручник УГА і сотник I-ї дивізії УНА. Директор Науково-дослідного військового інституту при НТШ в Нью-Йорку. Помер у Нью-Йорку. Син Стефанів Клим Петрович — вчитель, поручник УГА і армії УНР, посол до Варшавського сейму 1928-1932 рр. Делегат до Народних Зборів у Львові в 1939р. Директор школи у селі Яблінка Богородчанського району. Там і помер. Син Стефанів Тит Петрович — УСС, поручник УГА, і армії УНР. Сотник I-ї дивізії УНА. Доктор права. Помер у Англії. Дочка Наталія Стефанів-Чапленко-Осінська — журналіст. У 1930-х роках працювала в Коломийській редакції “Жіноча доля”, де друкувала свої статті під псевдом Оса. Дочка Наталії — Ганна Кравчук-Чапленко довгий час працювала головою “Союзу Українок” США. Тепер на пенсії. Стефанів Матвій Романович працював дяком в Топорівцях у 1878-1890 рр. Дочка Букатович-Стефанів Ганна — вчитель Балинецької сільської школи 1920-1939 рр.

Стецьки.

Стороцуки.

Стрийські. Отець Стрийський Іван — священик. Служив на парохії у 1842-1891 рр. Заснував у 1887 році Читальню товариства ім. М. Качковського. Помер 5. 06. 1891 р. Похований на панському цвинтарі. Син Стрийський Еміліян — священик у селах Космач, Стецева, Старий Гвіздець, Копачинці, де і помер у 1882 році.

Діти Еміліяна: Стрийський Анатолій — доктор права, старший контролер Дирекції Скарбової у Львові. Народився у 1869 році в Космачі. Стрийський Юліян-Євген — правник, окружний суддя в Станиславові. Народився в 1874 році у селі Стецева. Стрийський Корнелій — священик у селах Олеша, Тлумач. Народився у 1878 році в с. Копачинці.

Діти Анатолія: Син Стрийський Роман — інженер-механік. Професор Вроцлавської політехніки. Дочка Стрийська-Валліш Ірина — доктор філософії Сорбонського університету.

Дочка о. Івана Стрийського — Гаморак-Стрийська Ольга-Теодора — родоначальниця родин: Гамораків, Калитовських,

Даниловичів, Стефаників, Плешканів, Широбокових, Заклинських і Шимоновичів. Чоловік Гаморак Кирило Семенович — священик у селі Стецева.

Внуки о. Івана Стрийського: Гаморак Теодор-Еміль Кирилович — священик. Працював у селах Топорівці, Рожнів і Устечку. Там помер у 1899 році. Калитовська-Гаморак Євгенія-Юлія Кирилівна — дружина о. Василя Калитовського. Померла в с. Трійця в 1905 році. Данилович-Гаморак Ганна-Дарія Кирилівна — дружина Северина Даниловича. Разом з Наталією Кобринською заснували в Станиславові в 1884 році “Товариство руських жінок”. Померла в 1953 році в селі Підвисоке. Стефаник-Гаморак Ольга-Вікторія Кирилівна — дружина Василя Стефаника — вчителька Стецівської сільської школи. Померла в с. Русів у 1914 році. Плешкан-Гаморак Олена-Галина Кирилівна — дружина о. Івана Плешкана. Померла в 1957 р. у м. Снятин.

Правнуки о. Івана Стрийського: Гаморак Нестор-Василь Теодорович — вчений-ботанік. Референт по пресі Секретаріату військових справ у ЗУНР. Калитовський Олег-Теодор Васильович — учитель гімназії. Стахів-Калитовська Євдокія Василівна — поетеса. Стефаник Теодор-Семен Васильович — випускник Львівського університету. Правник. Займав посади заступника Голови Ради Міністрів України у 1952 році; голови Львівського облвиконкому з 1953 по 1978 рр.; директора літературно-меморіального музею ім. Івана Франка у 1978-1981 рр. Стефаник Кирило-Іван Васильович — директор літературно-меморіального музею ім. Василя Стефаника (1940-1988 рр.). Стефаник Юрій Васильович — письменник, голова української письменницької організації в Канаді понад 20 років, псевдонім Клиновий. Плешкан Ольга-Анна Іванівна — художниця, випускник школи малярів Олекси Новаківського за сприяння і за допомогою меценатства Митрополита Галицького о. Андрея Шептицького.

Праправнуки о. Івана Стрийського: Широбокова Дарія Несторівна — відмінник народної освіти РРФСР, автор понад 30-ти наукових і науково-популярних праць. Стефаник Роман Васильович — кандидат технічних наук. Стефаник Юрій Кирилович, викладав у Львівському університеті.

Прапраправнуки о. Івана Стрийського: Широбоков Володимир Павлович — перший проректор Київського медичного університету ім. О. О. Богомольця з 1990 року. Доктор медичних наук, професор, член-кореспондент НАН України з 1991 року і Академії медичних наук з 1993 року, заслужений діяч науки і

техніки. Академік Російської Академії медико-технічних наук з 1999 року. Стефанік Василь Юркович — кандидат ветеринарних наук. Стефанік Леся Юрківна — старший науковий співробітник Львівського державного історичного архіву, провідний спеціаліст.

Син о. Івана Стрийського Стрийський Євген-Іван — правник; нотар у Вашківцях, суддя у Заліщиках, нотар у Кіцмані. Там же і помер в 1919 році.

Діти Євгена (онуки о. Стрийського): Стрийський Іван-Євген — доктор права. В часи ЗУНР — повітовий староста і державний секретар Коломийського повіту. Стрийський Микола — вояк УПА, псевдо Запорожець.

Стусяки.

Скальські.

Тимофійчуки.

Тимчуки.

Тичинські.

Ткачуки.

Томаші. Томаш Григорій — дякував у селі в 1894-1904 рр.

Томашуки.

Торські.

Тофани. Тофан Василь Андрійович — солтис села в 1938-1939рр. Тофан Дмитро Васильович — солтис села в 1943-1944рр. Член ОУН, псевдо Калістрат.

Трейстери (єврейська родина).

Тумаки.

Туняки.

Угрини. Угрин Микола Васильович — довголітній війт у селі (1880-1908 рр.) Угрин Василь Миколайович — український січовий стрілець. Угрин Петро Іванович — український січовий стрілець. Угрин Федір Іванович — пасічник. У 1920-1930 рр. мав пасіку понад 100 сімей. Угрин Іван Федорович — парцелятор панських полів. Угрин Василь Онуфрійович — засновник товариства “Луг” у 1926 році і засновник гуртка товариства “Сільський господар”. Угрин Микола Онуфрійович — директор “Українбанку” в Городенці і голова футбольного клубу “Пробій”, член ОУН, репресований органами НКВД у 1939 році. Розстріляний на березі р. Сир-Дар’ї. Угрин Онуфрій Миколайович — війт у період ЗУНР у 1918-1920 рр. Угрин Василь Іванович — засновник товариства “Добровільна пожежна охорона” в 1937 р., голова Тишківської збірної громади 1938-1939 рр. Солтис у селі у 1941 році, бургомістр в Обертині

1941-1944 рр. Угрин Дмитро Іванович — випускник Празької ветеринарної академії. Ветлікар в Обертині. Репресований у 1944 році. Помер у Сибіру. Угрин Іван Миколайович — у 1910-1912 рр. разом із дружиною служили в покоях Митрополита о. Андрея Шептицького. З 1912 року по 1918 рік — управляючий і посесор митрополичого маєтку в с. Якторів Долинського району. Відновив роботу товариства “Просвіта” в 1923р. у Топорівцях. Угрин Степан Іванович — директор школи в Топорівцях в 1943-1944 рр. Курсант Городенківської військово-старшинської школи, курінний бунчужний покутського куреня УПА, член ОУН-УПА псевдо Муха. В’язень ГУЛАГу. Засновник Спілки українських політв’язнів Івано-Франківської області. Угрин Михайло Дмитрович — вояк УПА, псевдо Дунай. Угрин Федір Михайлович — вояк УПА, псевдо Ведмідь. Угрин Михайло Онуфрійович — вояк УПА, псевдо Бандура. Угрин Степан Васильович — член ОУН, псевдо Тихий. Угрин Михайло Іванович — вояк УПА, псевдо Славко. Угрин Юрій Григорович — вояк УПА, псевдо Малина. Угрин Михайло Дмитрович — випускник Львівської ветеринарної академії в 1930-х роках, ветлікар. Репресований. Угрин Степан Петрович — станичний ОУН у селі Топорівцях з вересня 1945 по 1947 рр. Вояк УПА, псевдо Кулак. Угрин Василь Михайлович — вояк УПА, випускник старшинської школи ОУН — УПА, голова Топорівської сільської ради кількох скликань у 1950-х роках. Угрин Іван Миколайович — завідувач відділком торфопідприємства у 1951-1962 рр. Член ОУН, псевдо Іскра.

Фалики. (єврейська родина). Міцьо Фалик — Український січовий стрілець.

Федоришині.

Федоркові.

Федоруки. Федорук Андрій — засновник товариства “Просвіта” у 1910 р. і один з організаторів створення «Спілки позики і ощадности» у 1910 р. Федорук Микола Федорович — дяк у селі 1917-1937 рр. Федорук Василь Іванович — приятель письменника Василя Стефаника. Письменник був кілька разів у нього вдома з питань, пов’язаних із життям Радикальної партії. Член ОУН, псевдо Береза. Керівник резервного підпілля ОУН у селі. Син Федорук Іван — член ОУН-УПА, псевдо Юрась. Крайовий пропагандист ОУН. Федорук Ганна Миколаївна — член ОУН, псевдо Біла. Федорук Михайло Васильович — вояк УПА, псевдо Запорожець. Федорук Василь Петрович — вояк УПА, псевдо Довбуш. Федорук Ганна Василівна — симпатик

ОУН-УПА, псевдо Одарка. Федорук Андрій Миколайович — вояк УПА, псевдо Смілий.

Федорчуки. В кінці ХІХ ст. і на початку ХХ ст. в селі жила Анна Федорчук — народна піснярка. Від неї записували українські народні пісні Лесь Мартович, Михайло Павлик і Марія Гаморак.

Федики.

Філиповичі.

Цюпаки.

Харуки.

Хмецікі.

Чиплики.

Черешнюки.

Чеботарі. З перших поселенців в 1554 р.

Чомкевичі. Священича сім'я. Отець Микола Чомкевич завідував парохією в селі в 1840-1842 рр. Помер 9. 05. 1842р. Похований на панському цвинтарі.

Чорні. Отець Володимир Чорний служив приват-сотрудником у селі у 1933 р.

Чубії.

Чупруни. Чупрун Василь — український січовий стрілець.

Шевернюки.

Швеці. Отець Антін Швець служив приват-сотрудником у селі у 1933 р.

Шевчуки. Шевчук Михайло Андрійович — дякував у селі з 1940 року.

Шлемкевичі. Священича сім'я. Отець Степан Шлемкевич — завідував парохією в селі у 1830-1831 рр. Помер на початку 1932 року, похований на панському цвинтарі.

Шологони.

Шпачуки.

Шуліви. Директор школи 1938-1939 рр.

Юрійовичі.

Юрчуки.

Ющуки.

Якуб'яки

Янковські.

Яценюки. Яценюк Іван у грудні 1901 року був на аудієнції в цісаря Франца Йосифа І у Відні.

Ящуки. Ящук Дмитро Петрович — симпатик ОУН-УПА, псевдо Прокіп.

Їх пам'ятає топорівська земля

Лесь Мартович

Багато визначних авторів написали свої літературні дослідження-есе про Лесь Мартовича (Олексу Семеновича Мартовича), але у зв'язку з невеликою кількістю архівних матеріалів, на думку автора цих рядків, подано багато недостовірних життєвих фактів.

Про Мартовича писали Федір Погребенник – доктор філологічних наук, академік, нині покійний; письменники Роман Горак, Володимир Бандурак (останній учителював у Торговиці); Юрко Стефаник, син Василя Стефаніка (він же Гаморак, Клиновий), Микола Кубик, Василь Липчук.

Федір Погребенник у книжці «Лесь Мартович» («Дніпро», Київ, 1971) пише, що батько Семен Мартович у першій половині 60-х років XIX ст. одружився з Оленою Досяківською, дочкою дрібного службовця.

Як це насправді було? У церковній метричальній книзі зроблено запис по селу Шипинці і зберігається ця книга у Чернівецькому обласному архіві (Ф.1245, оп.1, СПР.478, с. 45), що Олена Досяківська вийшла заміж за Семена Мартиновича (тут, напевно, зроблена помилка священиком при записі) 18 вересня 1860 року. Семен Мартович мав 29 років, Олена – 16 років.

Тут хотілося б зробити невеликий відступ. У топорівського отця Івана Стрийського був молодший брат Микола, який приїхав у село разом із панотцем служити у нього у господарстві, але жив на стороні, в комірне. Микола Стрийський мав неординарний характер. Знайшов собі дружину аж у Шипинцях з родини Досяківських. Є припущення, що у весільних дружбах йому були саме топорівський писар Семен Мартович і товариш Стрийського, сільський житель, поляк Юзеф Хмецькік. Через деякий час в Шипинцях, у Досяківських женяться Семен Мартович і Юзеф Хмецькік.

До речі, у Досяківських дівчат було багато. Згідно з архівними даними, у Торговицю вийшла заміж ще Марія за поляка Кароля Л. Франца Маріанна, Райфта – за Країнського і Анна – за Бачинського.

Семен Мартович після одруження проживав у Топорівцях у Миколи Стрийського. Позаяк Мартовичі не мали де жити, то дружина Миколи Стрийського прийняла сестру із зятем до себе.

У Стрийських народилося кілька дітей – і всі до року повмирили. При чергових родах, коли в хаті уже проживали Мартовичі, дружина Стрийського померла. Тому є припущення, чому Семен Мартович так спішно, у зимовий період, купує хату в Торговиці і переїжджає, бо Олена ось-ось мала родити, що й сталося. Не могли вони далі жити у Стрийського, якщо в оселі сталася така трагедія – померла молода жінка, та ще й у таких муках...

Микола Кубик і Василь Липчук у “Путівнику літературно-меморіального музею Леся Мартовича у Торговиці” (видавництво “Карпати”, Ужгород, 1977 р., С. 29), інформують: “Побудована хата батьками письменника в 1862 році. З розповіді старожилів дізнаємося, що у ті часи вона була вкрита ґонтою”.

А Роман Горак повідомляє, що хату купили в 1861 році. Це більш-менш правдоподібно. А якщо так, то чому через рік побудували нову хату, та ще й вкрили ґонтою? Незрозуміло...

Далі Федір Погребенник зазначає, що Лесь Мартович провчився два роки у Торговицькій сільській школі і першим учителем у нього був Козанкевич, а потім він три роки навчався у Топорівській сільській школі і опісля вступив до Коломийської гімназії.

Інший письменник-краянин Володимир Бандурак пише, що Лесь кінчав Торговицьку сільську школу, і його першою вчителькою була Ядвіга Яцюжинська. Пізніше вчитель Северин Навроцький порадив Семену Мартовичу віддати хлопця до гімназії. До гімназії Леся вже віз учитель Северин Наливайко.

Про те, що Лесь Мартович закінчував Торговицьку сільську школу, пишуть і М. Кубик та В. Липчук. Микола Кубик міг того і не знати, що Лесь учився і в Топорівській сільській школі, але директор музею Василь Липчук знав про це добре. Тож навіщо перекручував ті факти, які стосуються топорівського періоду життя Леся Мартовича?

У березні 1878 року сестра Марія виходить заміж за топорівського вчителя Петра Стефаніва. В цей час малий Лесь закінчує перший клас. Наука не йде, і наступного року його забирають до школи у Топорівці, де він під контролем сестри і зятя продовжує навчання.

Петро Стефанів опікувався Лесем і під час вступу до гімназії, і під час навчання в Коломийській гімназії.

Володимир Бандурак у своїй книзі розповідає таке: коли Леся Мартовича везли до гімназії, то сестра Марія вже була піддівкою. Насправді Лесь Мартович вступив до гімназії в 1882 році, коли Марії вже було більше 21 року. Вона на той час була матір'ю двох дітей.

Дешиця творчості Леся Мартовича має пряме відношення до Топорівців. У 1879 році Лесь прийшов у другий клас Топорівської етатової однокласної школи, де провчився до 1882 року. Потім вступив до Коломийської гімназії, але й пізніше часто жив у сестри Марії і мав можливість спостерігати сільське життя та відносини між людьми. Це й відобразилось у його творчості. Головний герой оповідання “Лумера” — сільський парох о. Іван Стрийський. У другому оповіданні “Смертельна справа” описуються події в селі Тупівці. Хіба тут не зрозуміло? Тупівці — Топорівці.

Головними героями оповідання “Гарбата” є топорівські хлопчики Петрусь, Николка, Митруньо, Йвась і Грицуньо. Де так кажуть Митруньо і Грицуньо? Талише в Топорівцях. У наступному оповіданні “Мужицька смерть” головними персонажами є Гриць і Грициха із Топорівців. Події, які відображені в оповіданнях “За топливо”, “За межу”, “Хитрий Панько”, “Ось поси моє”, “Грیشниця”, — то з життя топорівських родин.

Лесь Мартович народився 12 лютого 1871 року в селі Торговиця Городенського повіту, Станиславівської (тепер Івано-Франківської області), в сім’ї заможного селянина.

У 1878 році пішов у перший клас сільської школи. В 1879 році Лесь перейшов учитися до Топорівської сільської школи, яку і закінчив у 1882 році. У цьому ж році вступив до Коломийської гімназії. Там Лесь Мартович входив до таємного студентського гуртка і займався просвітницькою діяльністю в селах Покуття. За це його виключили і він змушений був переїхати вчитися до Дрогобицької гімназії. З тих самих причин скоро сюди приїхав і Василь Стефаник.

Захоплення громадською роботою й агітацією під час виборів призвели до того, що Лесь Мартович вчився в гімназії на два роки більше.

Ще будучи гімназистом, почав свою літературну діяльність з написання оповідання “Рудаль” (пізніше назване “Нечитальник”), потім написав оповідання “Лумера”.

У 1892 році Лесь Мартович закінчує Дрогобицьку гімназію і вступає до Чернівецького університету на правничі студії і повністю віддається громадській та просвітницькій роботі.

У 1895 році помирає його мама і, звісно, матеріальний стан батьків гіршає, і письменник починає працювати по різних адвокатських конторах.

5 квітня 1900 року Лесь Мартович закінчує Чернівецький університет.

У 1900 році Лесь Мартович переїжджає у Городок Львівської області, пізніше у Львові редагує газету Радикальної партії “Громадський голос”; друкує у “Літературно-науковому віснику” своє найбільше оповідання “Мужицька смерть”.

У цьому ж році, у Львові виходить перша збірка оповідань “Нечитальник”; у 1903 році — друга збірка “Хитрий Панько”, а в 1905 році виходить третя збірка “Стрибожий дарунок” та інші оповідання.

У 1909 році він закінчує курс навчання в університеті, а навесні 1914 року складає іспити на вчений ступінь доктора права. З 1911 року його стан здоров'я різко погіршав. У цьому ж році пише повість “Забобон”.

На початку 1916 року хвороба загострилася і 11 січня 1916 року в селі Погариську, де він був начальником табору російських військовополонених, помирає. Похований у селі Монастирок біля Рави-Руської.

У книзі Василя Костащука “Володар дум селянських” написано: “...А тим часом Стефанік з Мартовичем на місці складали плани праці по селах на канікули: села Русів, Топорівці, Серафинці — це той трикутник, у яким три приятелі: Стефанік, Бачинський і Мартович — з молодечим запалом кинулись до праці”...

З 1885 року свої канікули вони проводили тільки в цих селах: то в Русові, то в Топорівцях, то в Серафинцях. Найбільше їх вабило бувати в Лесевої сестри Марії, тобто в колі Стефанівих — на той час дуже культурної, інтелігентної, з високою національною свідомістю, вчительської сім'ї. Там можна було провести дискусію на будь-яку тему, можна було почути багато цікавих речей. У той час у Топорівцях вже працював приват-сотрудником на парохії молодий священик Василь Калитовський, який був одружений з дочкою отця Кирила Гаморака зі Стечеви — Євгенією.

Коли приїздили гімназисти, Петро Стефанів обов'язково запрошував отця Василя Калитовського на гостини і за цікавими розмовами ця компанія частенько засиджувалась далеко за північ.

У 1889 році до Стечеви, до о. Кирила Гаморака, приїжджає Михайло Павлик. Там він зустрівся з Мартовичем і Стефаніком. Павлик з Мартовичем відвідали кілька сіл Покуття, в тому числі побували і в Топорівцях, у Лесевої сестри Марії. Тут Михайло Павлик записав від Мартовича пісню “Ой луги шумля, береги бриня” (цю пісню Лесь Мартович раніше записав від Анни Федорчук).

Востаннє він відвідав Топорівці у 1905 році.

Василь Стефаник

Василь Семенович Стефаник народився 14 травня 1871 року в селі Русів, Снятинського повіту, в родині заможних господарів.

До школи ходив у ріднім селі, а потім у близькій Снятині, де в 1884 р. закінчив 4 класи народної школи. Після закінчення школи вступив до Коломийської польської гімназії та скінчив 6 класів.

За організацію читалень на Коломийщині Василя Стефаника виключили з гімназії. Останні два класи закінчив у Дрогобицькій гімназії.

У цьому ж 1892 році вступив до Краківського університету на медичні студії. Навчаючись у Кракові, продовжував займатися політичною роботою і почав писати новели. У квітні 1899 року вийшла перша збірка новел “Синя книжечка”.

У 1900 році, на 54 році життя, померла мама. У квітні цього ж року виходить друком друга збірка новел “Камінний хрест”. У грудні 1900 року побачила світ третя збірка новел “Дорога”.

У 1900 році батько Василя Стефаника оженився вдруге, на що син не давав згоди. В листі до сільського пана Теодоровича В. Стефаник написав: “...Я приїду до Русова і поставлю на порозі домовину моєї матері, нехай пан молодий і пані молода перескакують через ню”. Це не дуже сподобалося старому Семену Стефанику, і він перестає фінансувати навчання Стефаника. Через це Василь Стефаник залишає медичні студії.

У 1903 році письменник з’їздив до Полтави на відкриття пам’ятника Івану Котляревському. Побував у Києві, Каневі. Відвідав могилу Тараса Шевченка.

У січні 1904 року Василь Стефаник одружується з Ольгою Гаморак, онукою отця Івана Стрийського. Весільними батьками у молодих були Іван Франко та Северин Данилович.

У 1905 році появилася збірка новел “Моє слово”.

В 1908 році Василя Стефаника обирають послом до Австрійського парламенту.

У 1910 році Стефаник закінчив будувати свою хату в Русові і переїхав із дружиною і трьома синами зі Стечеви до Русова. Великого майстра слова проводжали всі стецівські музиканти, січовики, громадськість села з процесією аж до русівської дороги, там уже на нього чекали русівські музиканти, січовики, громадськість села — також з процесією. Так і провели свого славного земляка аж до хати.

У 1914 році помирає дружина і вірний друг письменника, залишивши йому трьох синів.

У 1919 році Василь Стефаник разом із делегацією від ЗУНР їде до Києва на підписання Акту про Злуку.

У 1926 році виходить з друку чергова збірка новел “Земля”.

У грудні 1926 року прогресивна і творча громадськість Галичини відсвяткувала 25-річчя літературної діяльності письменника у Львові, а 26 січня 1927 року – в Києві.

У грудні 1927 року Радянський уряд України призначив Стефанику персональну пенсію в сумі 50 доларів на квартал (в переводі на польські злоті це було 450 злотих).

У травні 1931 року у Львові відбувся урочистий літературний вечір, присвячений 60-річчю з дня народження В. Стефаника.

У грудні 1936 року Василь Стефаник помер.

Отже у 1883 році Василь Стефаник вступив до Коломийської польської гімназії. Через рік він уже був близько знайомий із Лесем Мартовичем.

У 1885 році Лесь Мартович запросив на канікули в Топорівці своїх приятелів – Василя Стефаника із Русова і Левка Бачинського із Серафинець. У селі Василь Стефаник зазнайомився з родинами Стефанівих і Калитовських. Отець Василь Калитовський, як уже згадувалося вище, працював тоді приват-сотрудником у церкві зі своїм дідом по жіночій лінії – з роду Стрийських. Василь Стефаник закохався у молоду їмость – Євгенію Калитовську. З часом ці великі почуття у Василя Стефаника вирости у велику, ідеальну любов, єдину і найбільшу, світлу і печальну, яка могла зацвісти тільки у великому серці письменника.

У книжці В. Косташука “Володар дум селянських” читаємо: “... Стефаник увійшов в дім Гамораків у Стецевій, будучи учнем 5 класу Коломийської гімназії”. А це було приблизно в червні-липні 1888 року.

Пізніше Олена Плешкан (дочка Ольги Стрийської-Гаморак) у 1949 році напише: “... Дім Гаморака стояв отводом для тодішньої поступової молоді, бували там, крім Стефаника, Франко, Лесь Мартович, М. Павлик і інші”. Тоді ж Василь Стефаник і познайомився з сім’єю Гамораків. Уже Калитовських у Топорівцях не було, але за звичкою, на кожні канікули, аж до 1890 року, Стефаник приїжджав у Топорівці. Після видруку Лесем Мартовичем оповідання “Лумера” письменник село обминав.

Наступний приїзд В. Стефаника у Топорівці відбувся 12 червня 1900 р. при заснуванні д-ром Кирилом Трильовським “Січі” в Топорівцях. Стефаник на цих зборах навіть виступив.

Після зборів до нього звернувся житель села, непоганий господар Іван Яценюк, син Михайла, щоб Стефаник допоміг потрапити на аудієнцію до його цісарської величності Франца-Йосифа.

Щоб уволити цю просьбу, Стефаник звернувся до тодішнього посла Австрійського парламенту від нашого округу О. Барвінського. З їхньою допомогою Іван Яценюк у грудні 1901 року був на аудієнції у цісаря Франца-Йосифа.

Тут же В. Стефаник хотів погодити питання одруження Леся Мартовича з Емілією Стрийською, але з того нічого не вийшло.

Отже, В. Стефаник у Топорівцях був “своїм чоловіком”. З цього можна зробити висновок: Стецева, Топорівці і Трійця — це ті села, де найбільше перебував письменник і які надихнули на написання найсильніших творів.

У 1912 році в Городенці відбувся делегатський з'їзд січовиків Городенщини.

На з'їзді були послы до Австрійського парламенту Василь Стефаник, Теофіл Окуневський, посол до Галицького сейму з Глушкова Іван Радуляк. Після з'їзду вирішили сфотографуватися.

Василь Стефаник десь у тім часі відійшов убік. Кошового з Топорівців Григорія Василика, як найактивнішого кошового “Січі”, посадили біля Івана Радуляка. Перед самим фотографуванням підійшов Василь Стефаник і Григорій Василик з великої поваги до письменника (крім того, знав його ще з гімназійних часів) устав і приклякнув збоку на одне коліно, а Стефаник сів на його місце, трохи навіть невдало. Це, напевно, відбулося в одній хвилі, бо фотограф навіть не встиг поправити їх, що й зафіксувалося все на плівці.

З цього лише одного епізоду можна зробити висновок про великий авторитет письменника у Топорівцях.

Є дані, що В. Стефаник ще два рази приїжджав у село. Перший раз у 1927 році, коли в Галичині відбувалися вибори до польського сейму, і другий раз у 1932 році, теж у зв'язку з виборами. Стефаник був одним із лідерів Української радикальної партії. Ця партія мала великий вплив на політичне життя Покуття.

Василь Стефаник приїжджав до голови осередку Радикальної партії Михайла Мурмилика з питань надання допомоги в передвиборній агітації.

Тому і не дивно, що на похоронах В. Стефаника з Топорівців приїхала велика делегація. Їх ніхто не організував, ніхто не зобов'язував, але коли в село прийшла така сумна звістка, багато топорівчан пішли віддати останню шану і востаннє провести дорогу для них Людину, Людину з великої літери, знаного багатьма письменника.

Доктор Лев Бачинський

Було б непросто не згадати про Лева Бачинського, останнього із гімназійної трійки, який також часто бував у Топорівцях у 1880-х роках.

Левко Васильович Бачинський народився 14 липня 1872 року в селі Серафинці, Городенського повіту, в родині вчителя. Закінчив сільську школу, після польську гімназію в Коломиї. Вже під час навчання в гімназії почав цікавитися громадським і політичним українським рухом. Належав до таємного гуртка самоосвіти і був одним із його провідників.

На літніх канікулах неодноразово із Лесем Мартовичем і Василем Стефаником перебував у Топорівцях. Особливо любив бувати в сім'ї Стефанівих, де порядок у всьому тримала Лесева сестра Марія. Пам'ять про ці спільні гостини, дискусії при них, жарти Левко зберіг на все своє життя.

Під час навчання в гімназії в останні роки на нього мав вплив учитель української мови д-р Роман Яросевич у питаннях радикалізму. І Бачинський був радикалом до кінця свого життя.

Після закінчення гімназії вступив до Чернівецького університету на правничий відділ. На студентську практику Левко попав до адвокатської канцелярії д-ра Теофіла Окуневського у Городенці. Тут розвивав громадську діяльність у Городенському повіті і, зокрема, у рідному селі Серафинці. Після Городенки перейшов працювати до Снятина, потім працював у Калуші. Після двох років працював у Стрию, потім — у Станиславові відкрив свою адвокатську канцелярію. Належав до провідних членів Української радикальної партії.

У 1907 році його обирають послом до Австрійського парламенту від Станиславівського виборчого округу.

У Віденському парламенті був заступником голови Українського Парламентарного клубу. Послідовно відстоював національні інтереси українського народу Галичини.

У період свого послування виголосив у військовій комісії промову, що тривала 13 годин і 9 хвилин з питань заснування Українського університету у Львові.

У 1911 році він обраний вдруге послом до Австрійського парламенту. Послом служив народові вірою і правдою.

У серпні 1914 року увійшов до складу Головної Української Ради, а з травня 1915 року разом з М. Васильком, Є. Петрушевичем і М. Ганкевичем став заступником голови Загальної Української Ради д-ра Костя Левицького.

У жовтні 1918 року обраний заступником президента Української Національної Ради Є. Петрушевича. На початку листопада 1918 року — Державний секретар Станиславівського повіту, а потім — один із віце-президентів республіки.

Автор Конституційного закону від 3 січня 1919 року про Злуку ЗУНР і УНР та закону від 14 квітня 1919 року про земельну реформу.

У січні 1919 року очолював делегацію з представників Галичини, Буковини і Закарпаття, яка 20 січня 1919 року взяла участь в урочистій церемонії проголошення Злуки двох українських держав у Києві.

Після переходу УГА за Збруч залишається в окупованому польськими військами Станиславові, де відкриває адвокатську канцелярію. Пізніше обирається віце-президентом Союзу Українських адвокатів.

Дальше підтримує діяльність президента ЗУНР Євгена Петрушевича за кордоном, спрямовану на відновлення незалежності дипломатичними заходами.

У 1924 році обирається головою Української Радикальної Партії і був ним до кінця свого життя.

У 1926 році по Станіславському виборчому округу №53 обрано до польського сейму трьох послів-радикалів: Левка Бачинського, Кліма Стефаніва і Петра Шекерика-Доника.

У польському сеймі його обрали головою радикального клубу, одночасно співпрацював із Українською Парламентською репрезентацією.

10 квітня 1930 року помер у санаторії в Австрії від зтяжної хвороби. Похований у Станіславові при великому здвигові народу.

Северин Данилович

Северин Теофілович Данилович народився 1860 року в селі Петрове, Товмацького (Тлумацького) повіту в сім'ї священика. Вчився в селі, а після вступив до Станіславівської гімназії.

Після закінчення гімназії вступає до Львівського університету на правничий факультет. Під час навчання сходиться у поглядах з Іваном Франком і приятелює з ним. Ходить по селах Львівщини, де допомагає, де роз'яснює селянам їхні права в боротьбі проти експлуататорів і визискувачів.

У 1884 році Наталія Кобринська разом зі своєю подругою Ганною Гаморак організують "Товариство руських женщин" у Станіславові. Ініціаторів створення цього товариства було небагато, але Наталія Кобринська любила говорити на зборах жінок: "Нас небагато, ми є іскра, а з іскри займеться вогонь". Ганна Гаморак, донька Кирила Гаморака, часто виступала з лекціями про жіноцтво Галичини. На ці лекції-дискусії почав навідуватися молодий правник Северин Данилович, який на той час перебував у Станіславові. На лекціях він і сподобав собі молоду лекторку.

Невдовзі відгуляли весілля. У 1886 році молодята вперше побували в Топорівцях на храмовому святі у діда Ганни отця Івана Стрийського і бабки Єлизавети. Відвідини були неодноразовими.

У 1880-х роках, як випускник університету і доктор права, С. Данилович засновує адвокатську контору в Коломиї.

Федір Погребенник у книзі “Сторінки життя і творчості Василя Стефаника” (див. С. 19) пише: “На початку 1890 року Стефаник познайомився з одним із активних учасників радикального руху С. Даниловичем, який тоді серед селянства на Покутті організував великий політичний рух”.

Северин Данилович даліше займається адвокатською роботою, але не покидає політики.

І ось на початку жовтня 1890 року він з Михайлом Павликом та Іваном Франком засновують Русько-українську радикальну партію у Львові. Згідно з даними науковця М. Буджака, Северин Данилович розробив статут для новоствореної партії. Він починає редагувати радикальну газету “Громадський голос”, у якій виступає з політичними (соціалістичного характеру) статтями, а також економічними публікаціями. За друкування статей соціалістичного напрямку друзі пізніше назвуть його “учителем соціалізму”. Живучи в Коломиї, він із сім’єю у 1891 році приїжджає на похорон отця Стрийського в Топорівцях. Після цього більше в Топорівцях не бував.

У 1895 році на чергових виборах до Австрійського парламенту С. Даниловича висувують кандидатом у послы від Городенщини й Обертинщини. На цих виборах зазнає поразки. Після цього переїжджає на роботу в Кути, а потім у Тернопіль. Тут він цілком віддається адвокатській справі. Як пише Михайло Буджак, цікавиться філософією, стає (про що засвідчували у спогадах його доньки Іванна та Євгенія) співучасником перепроводження з-за кордону революційної літератури, газети “Іскра” в Росію. За це пізніше отримав подарунок від Максима Горького — книжечку його оповідань у золотій оправі — “Рассказы”.

У Тернополі Северин Данилович оприлюднює патент, у якому йшлося про те, що землі, закріплені за селянами, привласнили собі магнати і поміщики; а також були подані максимальні ціни за церковані послуги, які були нижчими, ніж священослужителі брали в той час. Усе це викликало на Тернопільщині переполох серед поміщиків і духовенства, почалися погрози на його адресу. І Северин Данилович переїжджає з сім’єю у Бучач, потім у Бурштин. Багато працює, адже на утриманні мав шість дочок.

За часів Західно-Української Народної Республіки працював державним повітовим секретарем у Долині.

Коли прийшла польська влада, Северин Данилович відбув одинадцятимісячне ув’язнення у Кракові. А в 1931 році помер у селі Старі Скоморохи Галицького повіту.

Дружина Ганна Данилович-Гаморак проживала з донькою Євгенією – вчителькою, переїжджаючи з одного села в інше.

Під час роботи Євгенії Данилович в селі Підвисоке Снятинського району Ганна Данилович почала хворіти. У 1953 році померла. Поховали її в тому ж селі.

Михайло Павлик

Народився 17 вересня 1853 року в селі Монастирське (тепер у складі м. Косова). Закінчив Косівську гімназію і в 1874 році вступив до Львівського університету.

У 1877 році залишив навчання в університеті через матеріальні нестатки і переслідування.

Суспільно-політичні погляди М. Павлика склалися під впливом визвольного руху в Галичині, ідей російської революційної демократії, творчості Т. Шевченка, М. Драгоманова та І. Франка.

За революційну діяльність не раз був ув'язнений. Тримав постійний зв'язок із М. Драгомановим, який перебував у еміграції.

М. Павлик, І. Франко та С. Данилович заснують у Львові 4 жовтня 1890р. Радикальну партію.

М. Павлик та І. Франко поклали початок українській революційно-демократичній журналістиці: видавали журнали “Товариш”, “Громадський друг”, “Народ”, газету “Хлібороб”, збірники “Дзвін” і “Молот”.

Художня спадщина М. Павлика невелика: збірка віршів, два оповідання “Юрко Куликів” (1878 р.), “Ребенщуківа Тетяна” (1876 р.), дві повісті: “Пропаший чоловік” (1878 р.), “Вихора” (1889 р.). Переклав ряд російських творів українською мовою.

М. Павлик видав окремим виданням листування та фольклористичні праці М. Драгоманова.

Їздив по селах Галичини і збирав народні українські пісні. У 1889 році разом із Лесем Мартовичем побував у Топорівцях, Торговиці, де записав п'ять пісень: “Дівчина на чужині”, “Ой луги шумля, береги бриня”, “Ой спав дощик згуста та дрібненький”, “Ой звідси гора, звідти друга”, “А в нашого орендаря”.

М. Павлик завжди брав активну участь у всіх виборчих компаніях на виборах до Австрійського парламенту та Галицького сейму.

Помер 26 січня 1915 року у Львові.

Отець Кирило Гаморак
(Кирило Семенович Гаморак)

Семен Гаморак, батько о. Кирила, народився 1807 року у містечку Тисмениця, що біля Станиславова у родині ремісника-кравця. Змалку був дуже здібний. Гімназію, філософські і теологічні студії закінчив на відмінно у Львівському університеті. Філософські — у 1829, а теологічні — у 1834 році. Ці два свідоцтва і по сьогодні зберігаються у домашньому архіві Ольги Плешкан.

Семен Гаморак знав і вільно говорив мовами: арабською, гебрійською, латинською, грецькою, старослов'янською, польською, чеською, французькою, німецькою й італійською.

Один із дядьків Лесі Українки в свій час виїхав у Польщу і жив у передмісті Варшави (Творках). Є така думка і слухи зі Стечеви, де довго жили Гамораки, що жінка о. Семена Гаморака Анна Подеска була двоюрідною сестрою Лесі Українки.

Після закінчення теологічних студій у Львові в 1834 році о. Семена Гаморака направляють на роботу у Буковинський греко-католицький деканат для укріплення кадрів з метою підняти престиж греко-католицької церкви, який тоді там був слабким.

Молоде подружжя поселилось у містечку Кіцмань, де поряд із великою православною парохією була і невелика греко-католицька, так само з невеликою церквою.

Гамораки мали двох синів: Кирила й Івана. Іван помер у дитинстві. Мав здібності до музики — грав на скрипці. Невдовзі померла і Анна, захворівши на холеру, яка тоді спустошувала цілі села.

Коли Кирило вже вчився у Кіцманській гімназії, то батько зрозумів, що з того мізерного доходу, який давала йому біденька парохія, не зможе добре вивчити свого сина, і домагається переведення у багатшу парохію.

У 1852 році сім'я Гамораків переїжджає в село Стецеву Снятинського деканату. Працював парохом. Останній запис у метричальній книзі зроблений ним 12 вересня 1896 року. Потім осліп. Отець Семен Гаморак один із небагатьох священиків у Галицькій Митрополії був радником Митрополичої Консисторії.

Помер 17 лютого 1897 року.

Кирило Семенович Гаморак народився в 1935 році на Буковині в містечку Кіцмань. Коли закінчував гімназію, то батько вже служив на парохії в Стецеві. Йдучи по стопах свого батька, Кирило вступив до Львівського університету на теологічні студії,

які закінчив у 1861 році (свідоцтво зберігається у домашньому архіві Ольги Плешкан).

Покійна Євгенія Данилович розказувала легенду, яка побутувала в родині Гамораків, як оженився Кирило Гаморак: “Кирило закінчував теологічні студії Львівського університету. Справа йшла до висвячення. Треба було женитися, але дівчини в нього не було. Тоді він виїхав кіньми на перехрестя на горі у селі (де тепер кільце) і сказав фірманові пустити віжки і нехай коні ідуть куди хочать. Де зупиняться, там він буде шукати судженої.

Коні повернули на Підвисоке, там звернули на Топорівці і зупинилися біля церкви, бо там була гарна зелена трава і почали пастись. У цей час з церкви вийшов о. Іван Стрийський. Розговорились, познайомились. І так молодий Кирило знайшов свою суджену.” Можливо, тут і є якась доля правди. Але, імовірно, що Кирило Гаморак знав про Ольгу Стрийську і раніше, якщо їхні батьки були досить відомими на той час парохами. Та й парохії межували між собою.

Після висвячення о. Кирило Гаморак отримує направлення на парохію в село Качики, що на Буковині. Там працював до 1874 року. В молодого подружжя там народилися діти: Теодор-Еміль, Олена-Галина, Ганна-Пелагея, Євгенія-Юлія, Марія-Теодора, Ольга-Вікторія.

В 1874 році о. Семену Гамораку виповнилось 67 років. Йому стало важче працювати в такому великому селі, і він запрошує до себе приват-сотрудником свого сина о. Кирила.

Сім'я Гамораків з Буковини переїжджає в Стецеву. В 1879 році народжується син Віктор-Семен, а в 1884 році — Володимир-Олег.

У дві неділі після народження сина Ольга Гаморак-Стрийська померла, залишивши о. Кирилу восьмеро дітей, в тому числі шестеро дітей неповнолітніх.

Єлизавета Стрийська, мама Ольги, яка жила в Топорівцях, просить свою племінницю (сестрину доньку) Емілію Волянську, вдову по о. Василю Волянському, бездітну, замінити неповнолітнім дітям маму. Так у сім'ї Гамораків появилася цюця Мілька, як звали її діти аж до останніх днів її життя.

У результаті сімейне життя Гамораків у якійсь мірі налагодилось. Отець Кирило продовжував займатися громадськими справами. Був обраний послом до Галицького сейму від народовецької партії, належав до “Нової Ери” Юліана Романчука

і Олексія Барвінського. Був великим патріотом українського народу. Постійно захищав інтереси русинів у Галицькому сеймі.

Отець Кирило Гаморак користувався великим авторитетом і в церковній владі, за що був нагороджений Золотим Хрестом за Заслуги. Але, коли в 1891 році в Топорівській парохії Станиславівською Консисторією був оголошений конкурс на заміщення вакантної посади пароха, о. Кирило Гаморак цей конкурс не пройшов.

Плебанія Гамораків у Стецеві стала центром для прогресивної гімназійної молоді. В їхньому домі часто бували Іван Франко, Василь Стефаник, Лесь Мартович, Михайло Павлик та інші.

В 1890 році на Покутті за ініціативою активних діячів радикального руху створюється товариство “Народна Спілка” з осідком у Коломиї. Отець Кирило Гаморак разом зі своїм сином о. Теодором розробили статут цього товариства. Вони настільки знали селянське життя, що їхній статут охопив усі сфери сільського життя і пізніше був використаний товариством “Просвіта” для удосконалення раніше прийнятого просвітнянського статуту.

Отець Кирило часто бував у Топорівцях, підтримував тісні родинні і дружні відносини з сім'ями о. Івана Стрийського, свого тестя, і Петра Стефаніва.

Смерть дружини Ольги-Теодори дуже вплинули на душевний та моральний стан Гаморака. Вирішивши без матері, рано повдовівши, вважав весь час, що несправедливо несе на своїх плечах тяжкий хрест. Тоді не відав, що життєві випробування ще попереду. За п'ять років він поховав трьох синів, доньку, зятя і цюцю Мільку. Такі життєві удари не під силу, напевно, нікому. Тяжким виявився хрест у о. Кирила Гаморака і 22 лютого 1909 року він помер.

Отець Іван Плав'юк (Плав'юк Іван Михайлович)

Колись на Полтавщині був родинний двір Плав'юків. Це була славна козацька родина, яка вірно служила українському гетьману Івану Мазепі. Коли на Великій Україні помінялися часи, Плав'юки змушені були залишити рідні місця і шукати щастя в інших краях. Так два брати Плав'юки осіли в Кутах. Звідти і пішов по-новому родовід Плав'юків.

Іван Плав'юк, син Михайла, народився у 1881 році в Кутах на Гуцульщині. Був шостою дитиною в сім'ї. В 1888 році пішов у перший клас Кутської початкової школи, потім продовжив навчання в Коломийській гімназії.

У той час у гімназії вчилася Стефанія Войнаровська, дочка о. Юліана Войнаровського — пароха з Топорівців. Іван і Стефанія заприятелювали. В 1901 році Іван Плав'юк вступив до Станиславівської духовної семінарії.

В 1905 році перед висвяченням одружився із Стефанією Войнаровською. Шлюб брали в топорівській церкві. Через кілька місяців був освячений на пароха і свою першу Божу Службу, по розповідях старожилів, відправив у нашій церкві з пастирського благословення о. Юліана Войнаровського.

Після цього він разом зі Стефанією виїхали в Товмач (тепер Тлумач), куди отримав направлення. Там у них народилося троє дітей: Люба, Степан і Орест.

Отець Іван Плав'юк працював спочатку катехитом, потім парохом. Завдяки самовідданій праці став отцем-крилошанином. Часто на храмових святах у Топорівцях допомагав о. Юліану Войнаровському правити храмову відправу. Ще живуть багато односельчан, які пам'ятають, як о. Іван Плав'юк правив у нашій церкві.

У Товмачі з давніх часів давали про себе знати різні благодійницькі ходи, які робили у свій час Братство Найсвятішого Серця Христового, Товариство Святого Іоана Милостивого. Через кілька років їх добру справу підхопило і Братство Матері Божої Неустанної помочі.

Але найбільше, чия діяльність на громадському церковному терені прислужилась духовному збагаченню міщан, була товмацька Марійська дружина, яку заснував о. Іван Плав'юк у 1930-х роках.

Сто дівчат і молодих жінок, котрі об'єдналися навколо неї, мали свій гімн, пісні й молитви, зрештою, як і кожна організація тих часів. Марійці ходили під своїм прапором і мали свій одяг: темно-сині спіднички, білі блузочки, на яких замість вуставок виднілися голубі і трохи темніші дві стрічки. “То марно надіятися, — як пише Михайло Буджак, — що лишень одежа, відзнаки вирізняли товмацьке Марійське товариство від інших, які на той час діяли в містечку. Цікавими й незабутніми були десятки проведених свят, вечорів, які марійці готували для товмачан у читальні “Скала”. Провідником цього усього був отець-крилошанин Іван Плав'юк. Він робив переклади з грецької мови духовних пісень, різної релігійної літератури і допомагав Марійській дружині організовувати ці свята і різні заходи”.

Найбільшою його справою, як писала газета “Станіславівські вісті” ч. 8 за 1937 рік, стало “перепровадження ним з м. Фатіма, що у Португалії, статуї Матері Божої у 1936 році”.

Нелегко, як свідчать неопубліковані щоденники Івана Плав'юка, далася йому ця справа. “Підозрілий” вантаж затримали на кордоні з Францією і зажадали заплатити мито. Та таке велике, що священникові нічого не залишалось, як їхати до Товмача, робити подвірний обхід, аби зібрати кошти й викупити на митниці Фатімську Богоматір. Так через якихось три тижні появилася вона у Товмачі.

Отець Іван Плав'юк установив статую у каплиці Селянської бурси імені Шашкевича. Люди дуже швидко дізналися про неї і пішли з поклоном до Матері Божої, котра “приїхала” зі славної Фатіми, почали приходити не лише члени Марійських дружин, а й прочани сусідніх з Товмачем околиць.

Це спонукало о. Івана Плав'юка зайнятися організацією в місті Марійського Конгресу. “Робота ця, — згадував він, — була довгою і кропіткою”. Отцю-крилошанину довелося чимало помандрувати по селах, аби зібрати людей, роз'яснюючи, що такий Конгрес дуже потрібний — “про величну богоугодну справу”.

27 травня 1937 року I-ий Марійський Конгрес у Товмачі відбувся. На нього зійшло близько 30 тисяч чоловік з 60 священниками. Прибув і голова Марійського товариства зі Львова о. Назарко Іренич. За рукописним щоденником о. Івана Плав'юка, “процесійний похід тривав три години. Збір музик зі Станіслава, ліс хоругв, 6 процесій, серед яких найпомітнішими були — з Гусятина, Косова та одна польська з Товмача... Колони “вісімок”, якими керували “Луки” з Олеші, Долини, Милування з двірського обширу через міський парк, вулиці Вербову, Ринок зібралися на “Торговиці”. Там установили престол і провели полеве Богослужіння при участі кількох злучених хорів... чотири тисячі причастей”. Протягом усього “величного дійства” у Товмачі цілодобово чергувало три санітарних станції, для надання невідкладної медичної допомоги були готові знахарі з усього повіту, але жодного “прикрого випадку” не сталося. Як писав о. Іван Плав'юк у газеті “Станіславівські вісті”, ч. II за 1937 рік, “відбуте свято заставило нас подвоїти зусилля, стати на Боже підложжя усіх ділянок життя, щоб незабаром діждатися другого свята — свята побіди світла над пільмою, що обійняло Товмаччину”. І ті зусилля отця-крилошанина, його однодумців

не були марними. У червні 1937 року, товмацька дружина започаткувала у місті маленькі Конгреси 13 числа кожного місяця. “У цей день, (за щоденником крилошанина), бурсу обсідали тисячі вірних з усіх усюд. Вони цілу ніч сиділи під каплицею, чекаючи причастя, а потім – відправи у церкві”.

Отець-крилошанин Іван Плав'юк став великою знаменитістю не тільки у Товмаччині, але й на великій території України. І коли в 1945 році його одного з перших викликали енкаведисти, щоб приєднався до ініціативної групи і виступив за приєднання до Російської православної церкви, він не зміг собі цього дозволити, зрадити своїх однодумців, велику кількість людей, які в нього повірили.

Його довго не тривожили і він далі продовжував відправляти як греко-католицький священик. Проте влада не могла довго з цим миритися, і в кінці 1947 року його заарештували і вислали на Сибір у табори. Пробув там до 1962 року.

Повернувся додому 81-річним чоловіком, старим, німецьким, часто хворів і в 1964 році помер. Похований у родинному гробівці в м. Тлумачі.

Плав'юк-Войнаровська Стефанія Юліанівна

Народилася приблизно в 1885 році на Львівщині. В Топорівці приїхала із батьками і продовжила навчання в третьому класі сільської школи.

В 1897 році вступила до Коломийської гімназії. У 1905 році вийшла заміж за Івана Плав'юка із Кут. У цьому ж році Іван Плав'юк був рукоприкладований після закінчення Станиславівської духовної семінарії – і разом зі Стефанією переїхали жити в м. Товмач (тепер Тлумач), куди отримав направлення на роботу. В Товмачі у подружжя народилося троє дітей: Любу, Степана й Ореста. Вона займалася вихованням дітей.

Після того, як діти підросли почала займатися громадськими справами. Особливо проявила себе під час керівництва районною філією “Союзу Українок”. Про роботу товмацького “Союзу Українок” знала вся Галичина.

Ось що з цього приводу писав коломийський журнал “Жіноча доля” у номері за 15 вересня 1928 року в замітці “Піднімалося організоване жіноцтво”: “Стефанія Плав'юк, Павлина Макух, Михайлина Боберська, Стефанія Мельник надумали зібрати купку здібних до декламаторства, співу та танців жіночок та

дівчат. Почали заявляти про себе великими забавами у читальні та концертами. Але це була тільки святошна справа товмацьких українок. У будень, як голова товариства Стефанія Плав'юк, так і виділові, інші членкині союзу зайняті були важливою справою — вони пісню, словом піднімали місцеве жіноцтво. Мусіли це робити. Як за часів Австрії, так і Польщі роль так званої кращої половини людства зводилась лишень до провадження хатніх справ, догляду за дітьми, вони не мали місця у владних структурах, то коли Наталія Кобринська започаткувала у краю жіночий рух, то у боротьбу за свої права пішли і товмацькі союзнянки. Вони виборили одне місце в Уряді Громадському, започаткували збірку грошей для сиріт, а що найбільше — подбали про піднесення духовне. Товмацькі українки влаштовують щонеділі відчити, вивчають етику, вчать ся сервірувати столи, приймати гостей, знайомляться з європейськими модами, а коли підходять свята Миколая, Різдво, готують для цього своєрідні жіночі вечори. Ідуть на традиційні віча до Станіслава та Коломиї, де не один раз виступають з рефератами. Словом жіноцтво пробуджується, починає цікавитися життям, гуртується довколо ідеї емансипації. Зокрема, у Товмачі, товариство українок стає організатором десятка різноманітних акцій, як покликаних допомагати дітям, так і надати жінкам однакові з чоловіками права.

Фотографії 36 активістів “Союзу Українок”, розповідь про них, їх справи незабаром друкує часопис “Жіноча доля”. Але це не заспокоює Стефанію Плав'юк... Ох, уже і войовничими були ті товмацькі жінки...” Ці рядки наочно розказують якою була Стефанія Плав'юк. Крім своєї громадської роботи, вона у усьому допомагала і підтримувала свого чоловіка о. Івана.

Після приходу радянської влади були великі переживання щодо репресій за активну роботу на благо народу. Але все якось обійшлося благополучно. Її це все нагадали після арешту о. Івана Плав'юка в 1948 році. Допити, погрози підірвали її здоров'я і через деякий час, не маючи ніякої вістки про чоловіка, померла. Похована у родинному гробівці в м. Тлумачі.

Отець Юліан Войнаровський

Юліан Войнаровський, старший брат о. Тита Войнаровського, народився у 1852 році в селі Ляцьке Шляхетське Товмацького повіту (ниніТлумацький район).

Початкову освіту здобув у селі, потім продовжив навчання у німецькій гімназії в Станиславові, духовну семінарію закінчив у Львові в 1877 році.

Служив священником на Львівщині, а в 1894 році перейшов служити на парохію в селі Топорівці. Сюди приїхав вже з двома доньками, в Топорівцях народився син Олексій.

Отець Юліан був ярим москвофілом, у Топорівцях цей рух не користувався довірою, то о. Войнаровський, щоб привернути увагу сільських жителів до себе, зайнявся господарськими й економічними питаннями.

Так у 1910 році разом із сільськими господарями Андрієм Федоруком, Миколою Сливчуком, Андрієм Пішаком та Василем Угрином заснує товариство “Спілка ощадности і позички”, яке діяло до першої світової війни.

В 1912 році від удару блискавки в селі згоріла церква. Отцю Войнаровському довелося добре попрацювати із сільським активом, щоби протягом року побудувати, щоправда, набагато меншу, але нову церкву, яка існує і дотепер.

Перед першою світовою війною, а саме 24 травня 1914 року, знову ж таки із сільським активом заснує товариство “Стоваришєня взаїмного обєсєченєя худоби”.

Під час окупації села російськими військами о. Юліан Войнаровський піддавався частим приниженням від російських солдат як “мазепинець”. Можливо, це і послужило, що церкву окупаційна влада використовувала під військовий госпіталь.

Звичайно, о. Войнаровський мав і деякі привілеїї зі сторони місцевої церковної влади, адже його молодший брат о. Тит був заступником Галицького Митрополита о. Андрея Шептицького.

В 1929 році о. Юліан створює в селі братство Апостольської Молитви в кількості 175 чоловік.

В 1930 році заснує в селі товариство “Кружок Українського протиалкогольного товариства “Відродження”.

Дочки Павлина і Стефанія вийшли заміж за священників. Син Олексій (Оесь) закінчив сільську школу, потім продовжив навчання у Коломиїській гімназії і вступив до Чернівецького університету. Та через хворобу навчання в університеті перервав. Отець Юліан Войнаровський у 1930-х роках, будучи вже у старшому віці, почав часто хворіти і 4 січня 1938 року помер.

Дружина Ольга Войнаровська із сином виїхала в Тлумач до дочки. Під час німецької окупації повернулася із сином у село. В

1947 році на протязі року обоє померли. Войнаровські Юліан, Ольга і Олесь поховані на цвинтарі в Топорівцях.

Веселовський Ярослав Іванович

Народився в 1881 році в с. Молодятин Печеніжинського повіту (теперішній Коломийський район). Після закінчення сільської двокласної школи навчався у Коломийській українській гімназії (1891-1899 рр.).

Ще навчаючись у старших класах гімназії і по її закінченні, був провідником серед молоді, яка виступала як проти реакціонерів-поляків, так і проти українців-москвофілів. Належав до “поступовців”, потім до русько-української радикальної партії. На цей період припадають його перші літературні спроби.

По закінченні гімназії вступив до Львівського університету на правничі студії. Проте його захоплює політичне і громадське життя. Як публіцист у коломийській газеті “Зоря”, стає лектором читання лекцій на злободенні питання. Їздить по селах Покуття і проводить збори, а також читає лекції на просвітницьку тематику.

Газета “Громадський Голос” від 4 жовтня 1900 року в рубриці “Вісті з районів” повідомляє, що в селі Топорівці 22 липня були проведені загальні збори під головуванням глушківського війта Миколи Радуляка за участю селян навколишніх сіл. “Про справи просвітні і народні говорив більше години академік Веселовський”. У той час Ярослав Веселовський мав лише біля двадцяти років. За його освітній рівень, лекторську і пропагандистську роботу народ прозвав його “академіком”.

З середини 1902 року редагує популярний просвітницько-науковий тижневик “Поступ”. Продовжує свою роботу як журналіст і літератор.

З 1904 по 1906 роки живе у Чернівцях і редагує газету “Буковина”.

На початку 1907 року Ярослав Веселовський повернувся до Львова, редагував деякі видання “Просвіти”.

З 1908 року Я. Веселовський співпрацює в “Ділі”, а з 1910 року був відповідальним редактором. Одночасно знову редагував різні видання “Просвіти”, а з 1914 року став референтом української преси у Міністерстві закордонних справ Австрії. Одночасно залишився віденським кореспондентом “Діла”.

У травні 1915 року Я. Веселовський входить до складу президії проводу Загальної Української Ради у Відні. Це була політична організація австрійських українців, що виникла 1915 року.

У Відні створив собі забезпечене життя, але в нього почалось захворювання нирок, яке дуже прогресувало. Як стверджує вчений Ф. Погребенник, у Відні Я. Веселовського відвідав В. Стефаник, який доклав чимало зусиль, щоб урятувати свого друга. Саме завдяки Я. Веселовському, котрий весь час спонукав В. Стефаника до творчості, 1916 року він і написав новелу “Діточа пригода”, з чого і почався другий період літературної праці визначного новеліста.

Ярослав Веселовський помер на чужині, у 36-річному віці, в червні 1917 року.

Отець Володимир Федів

Народився в 1880 році в Коломиї. В 1900 році закінчив Коломийську гімназію і вступив до Станиславівської духовної семінарії. Разом з Володимиром Федівим, навіть в одному гімназійному класі, вчилася наша односельчанка Євгенія Стефанів.

У 1904 році Володимир і Євгенія одружуються. Шлюб брали в Топорівській церкві. Вінчав їх о. Юліан Войнаровський.

У 1905 році Володимир Федів був рукоприкладований і з розповідей родичів Стефанівих, першу свою Службу Божу відправив у топорівській церкві за допомогою о. Юліана Войнаровського.

У 1911 році став парохом у селі Глушків. Деякий час був парохом з доїздом у селі Ясенів Пільний.

У 1923 році о. Володимир Федів переходить на роботу у Коломийський деканат. Поселяється жити в своєму будинку в Коломиї, а парохом служить у селі Мала Кам'янка. Деякий час служить парохом з доїздом у селах П'ядики і Слобідка Лісна. Разом з дружиною виховували четверо дітей — двох синів і двох дочок.

Отець Володимир Федів був непересічною особистістю: щирим українським патріотом і слідкував за життям українського народу не тільки в Галичині, але й у Східній Україні. Він дуже цікавився роботою Української Автокефальної Церкви в Східній Україні і так їй симпатизував, що без згоди церковних ієрархів почав

запроваджувати літературну українську мову в Богослуженні у своїх парохіях.

“Вольності” о. Володимира Федіва невдовзі стали відомими Станіславівському єпископу Григорію Хомишину.

Отця Володимира негайно викликали в єпископат, де було влаштовано гучний скандал з погрозами позбавлення священничого сану. Розказують старожили, що о. Федів спересердя заявив єпископу о. Григорію Хомишину: “Ви ще пожалієте!”.

Він підтримував тісну дружбу зі своїм другом доктором Романом Морозевичем, адвокатом з Городенки. Вони удвох часто вели дискусії про євангелицьку церкву. Д-р Роман часто переконував греко-католицького священника, що євангелицька церква є найбільш вірною і правдивою.

Після вищеописаних подій у Станіславівському єпископаті о. Володимир погодився із переконаннями д-ра Морозевича і вони удвох зв'язалися з Українським євангелицьким об'єднанням у Північній Америці, де були більш згуртовані різні українські євангелицькі громади, пов'язані з просвітерськими Церквами Америки і Канади.

Українське євангелицьке об'єднання в Північній Америці з розумінням віднеслось до пропозиції галицьких реформаторів і почало в Західній Україні підтримувати український церковно-реформаторський рух, що потім сформувався в Українську євангелицько-реформаторську церкву.

На запрошення Володимира Федіва в Коломию приїхали з Америки пастори Павло Крат, уродженець Полтавщини і Василь Кузів, уродженець Поділля. Пізніше ще приїхали пастор Лев Бучак із дружиною-дияконисою Марією.

Пастор Володимир Федів почав видавати в Коломиї журнал «Українська реформація». Журнал виходив накладом до 1000 примірників. Одночасно він видав “Требник для української євангелицько-реформованої церкви”.

Пізніше в Коломиї почав виходити журнал “Віра і наука”. Редакторами були Павло Крат, Володимир Федів, Лев Бучак, Василь Микитчук і д-р М. Костів.

На вулиці Дідушицьких у Коломиї було побудовано храм Української євангелицько-реформованої церкви. Ця споруда існує і тепер. При церкві був розміщений осідок проводу, редакції журналів, видавництво української євангелицької літератури.

Під час сильного спротиву польської влади, особливо влади греко-католицької церкви, число євангелістів з кожним роком збільшувалося.

15 вересня 1935 року українські євангеліки в Західній Україні святкували десятиріччя свого руху. Тоді вулицями міста Коломиї відбувся величавий процесійний хід від української євангеліцько-реформованої церкви до храму Німецької євангеліцької церкви на Багінсбергу, де в 1925 році відправляли перші українські євангеліцькі Богослужіння.

Поza якою тисячою українських євангеліків, у тому поході брало участь також поважне число закордонних церковних діячів з Канади, Англії, Швейцарії, Німеччини й Голландії. Королева Голландії навіть прислала на ту урочистість своє поздоровлення. Того дня відбулася ординація першого єпископа української євангеліцько-реформованої церкви, пастора Василя Кузіва.

Після вересня 1939 року євангеліцький рух почали переслідувати, почались репресії. Частина проповідників виїхала на Захід.

Трохи оживився євангеліцький рух з приходом німців. Коли знову прийшла радянська влада в 1944 році, то поставила питання про об'єднання євангеліцької Церкви з Російською православною Церквою. Пастор Володимир Федів став православним священником. Служив на парохії в селі Соколівка Косівського району, де і помер в 1950-х роках.

Радуляк Микола Васильович

Народився в 1860 році в селі Глушків Городенського повіту (тепер Городенківського району) у родині заможних селян.

У 1867 році пішов у перший клас двокласної сільської школи. Після закінчення продовжив навчання в Городенській виділовій школі.

У 1871 році вступив до Коломийської польської гімназії, але будучи в четвертому класі, навчання перервав у зв'язку зі смертю батька. У п'ятнадцять років почав господарювати. Мав неабиякі успіхи в господарстві. У двадцять років оженився із сільською дівчиною Тетяною. Були бездітними.

Микола Радуляк володів ораторськими здібностями, був всесторонньо розвинений. За ці особливості його в 1890 році вибрали послом до Галицького сейму. Був обраний від сільських громад двох судових повітів: Городенки й Обертина, що входили

до Коломийського виборчого округу, який мав ще назву “Курія більшої посілости”.

Зауважемо, що послом обирався неодноразово. А взагалі послував 24 роки. Симпатизував і був прихильним до радикального руху.

У 1895 році був призначений війтом в селі Глушків. Війтом теж працював біля 30 років. Микола Радуляк часто бував у Топорівцях. Є відомості, що він був присутній на установчих зборах створення “Січі” в Топорівцях у 1900 році і навіть виступив з привітаннями.

У газеті “Громадський голос” від 4 жовтня 1900 року в рубриці “Вісті з районів” повідомляється, що в селі Топорівці 22 липня були проведені загальні збори представників навколишніх сіл під головуванням глушківського війта Миколи Радуляка.

На всіх січових святах у Топорівцях завжди була січова делегація з Глушкова, а з ними завжди був сільський війт.

У 1924 році він передчасно помер. Похований на цвинтарі у Глушкові.

Д-р Теофіл Окуневський

Теофіл Окуневський народився 7 грудня 1858 року в селі Радівці у Південній Буковині, територія якої після Другої світової війни відійшла до складу Румунії. Разом з братом Ярославом виховувався у селі Яворів Косівського повіту, на Гуцульщині, де його дід по матері о. Кобринський був парохом і деканом. До народної школи ходив з братом Ярославом у Яворові, потім продовжили навчання в Снятині. Згодом обидва брати здали матуру до Коломийської польської гімназії.

Після закінчення гімназії записалися до Віденського університету: Теофіл на правничі студії, Ярослав — на медичні. Наука йшла важко, бо Коломийська гімназія не давала належної підготовки, а рівень культури і навчання у Відні був високий.

Як студент, Теофіл належав до студентського наукового товариства “Січ”, яке було засноване в університеті та існувало постійно, і був якийсь час навіть бібліотекарем, пізніше вже поіменований почесним членом “Січі”.

“Січ” в той час повністю була під впливом М. Драгоманова. Виголошені ним ідеї — не шукати щастя в посадах, але у праці для свого народу. Ці ідеї призвели опісля до частого листування Теофіла Окуневського з Драгомановим.

Як кандидат адвокатури, Т. Окуневський почав працю в Станиславові в 1885 році. Там організував “Українську Бесіду” для інтелігенції і помагав Наталії Кобринській в організації “Товариства руських женщин” заснованого у 1884 році. В довколишніх селах організовував віча і засновував читальні “Просвіти”.

У 1889 році його обрано депутатом по Коломийському виборчому округу до Галицького сейму. Працював депутатом до 1900 року.

У 1897 році д-ра Теофіла Окуневського обрано до Австрійського парламенту. Були то криваві в Галичині так звані “баденівські вибори”.

У 1890 році д-р Окуневський відкрив адвокатську канцелярію в Городенці і зразу почав займатися заснуванням читалень “Просвіти” на теренах повіту. Він створив і був головою районованої філії “Просвіти” до 1930 року.

У Городенці д-р Т. Окуневський викупив комплекс будинків із землею за 40 тисяч австрійських корон від єврея Пінелеса і побудував Народний дім, який став центром культурного розвитку і осередком для читалень в повіті. Цей будинок донедавна знаходився біля Будинку культури. В цьому будинку на той час розміщалися: “Народна Торгівля”, товариства “Міщанська Родина”, “Бесіда”, “Товариство кредитове”; мав там свій кабінет лікар Ціпановський, в якого на той час знаходився рентгенівський апарат. Після Першої світової війни в Народному домі містилися бюро і склади Повітового Союзу “Кооператив”, його книгарня, хор “Боян”.

У 1907 році Теофіла Окуневського обрали послом до Австрійського парламенту, і був він послом до упадку імперії.

Під час Першої світової війни його заарештували російські військовики. Тож він жив кілька років у Києві. Коли була проголошена Українська Держава, д-р Окуневський був призначений Державним повітовим секретарем Городенського повіту.

Одночасно його обрали членом Національної Ради Західно-Української Народної республіки і членом Президії.

У 1919 році назначений радником Апеляційного суду в Станиславові. Через декілька місяців з делегацією від ЗУНРу брав участь у переговорах у Празі з питань військової допомоги проти поляків.

Д-р Окуневський був співзасновником Радикальної партії, а

від 1899 року — член Української Національно-Демократичної партії.

Важким ударом була смерть його єдиної дочки Олени 29 липня 1930 року.

19 липня 1937 року д-р Теофіл Окуневський помер. На похорон прийшло багато народу, священослужителів, навіть з гір приїхали гуцули і трембітали про смерть великої людини.

Січовий батько Кирило Трильовський

Кирило Трильовський народився 6 травня 1864 року в селі Богутині, Золочівського повіту на Львівщині, в сім'ї священника. Згодом родина переїхала на Покуття й осіла в селі Будилів Снятинського повіту.

У 1871 році почав учитися в школі в Богутині, потім у Золочеві і Бродах. У 1876 році перейшов учитися до Золочівської гімназії, а закінчив у Коломиї. Після закінчення гімназії вступив до Чернівецького університету на правничі студії, потім учився у Львівському, а закінчив у Віденському університеті.

Докторат захистив у Кракові, а адвокатський екзамєн здав у Львові. Свою громадську роботу розпочав студентом. Так, у 1883 році разом з Теофілом Окуневським, Гілярієм Герасимовичем і Северином Даниловичем — молодими адвокатами скликає в Жаб'єму перше віче в історії Галичини з часів Галицько-Волинського князівства.

У 1884 році разом з Іваном Кейваном та Іваном Сандуляком засновує просвітительське товариство “Читальня” в селі Карлів (тепер Прутівка), Снятинського повіту.

У 1889 році проводив агітацію на Снятинщині на виборах до Галицького сейму: саме завдяки йому послом був обраний отець Кирило Гаморак зі Стечеви.

У 1890 році був одним із засновників Русько-української радикальної партії у Львові.

У 1891 році на виборах до Віденського парламенту проводив агітацію за свого товариша Северина Даниловича.

У 1896-1897 рр. у Коломиї видавав газету “Громада” для простих людей. Писав статті до різних газет і журналів. За своє життя написав біля 1800 різних статей і видав до 80 різних популярних книжок. Підписувався псевдонімами: Клим Обух, Гайдамака, Кирило, Приятель, Радикал, Січовий батько, Снятинчук тощо.

У 1900 році в Заваллі заснував першу організацію “Січі”; через півтора місяця заснував другу організацію “Січі” у Топорівцях. З цього часу почали масово створюватися нові пожежно-руханкові товариства “Січі” по всій Галичині та Буковині. До початку 1914 року їх було більше тисячі.

У 1902 році в Чернівцях Трильовський вітав Лесю Українку від імені українських селян і радикальної партії.

У 1902 році брав участь в організації селянських рільничих страйків.

У 1904 році засновує першу кооперативу “Народна спілка” в селі Іспас, на Косівщині. У Яблунові заснував товариство кредитове, філію “Сільського Господаря” і спілку для збуту худоби.

У 1907 і 1911 роках обраний послом до Віденського парламенту. В той час до австрійського парламенту обиралися 516 послів.

У 1913 році обраний послом до Галицького сейму.

У 1912 році у зв’язку із загостренням австро-російських відносин, Трильовський приймає рішення на базі “Січей” створити товариство військового характеру. З великими труднощами 18 березня 1913 року у залі “Повітової Січі” у Львові відбулися збори, на яких створено військову організацію “Українські Січові Стрільці” (УСС-усуси).

За ініціативою К. Трильовського, першим кошовим УСС став д-р Володимир Старосольський (1878-1942 рр.). До початку війни було створено 96 стрілецьких військових організацій.

З початком Першої Світової війни д-р Трильовський, як головний отаман “Січей”, стає начальником Бойової Управи УСС.

Начальник тимчасового російського жандармського управління у Львові писав у своєму звіті стосовно Кирила Трильовського: “Первым и главным организатором “Сичей” был предводитель мазопинской радикальной партии, пропагандист анархизма между крестьянством Кирилл Трилевский, а его товарищи-руководители Украинской радикальной партии были самыми серьезными фанатически непримиримыми врагами России и внушали такое настроение своим членам и крестьянам”.

Після завоювання Польщею Галичини Трильовський з армією УГА переходить за Збруч і у Вінниці створює Січовий комітет.

У 1920 році переїжджає на Закарпаття, де засновує кілька “Січей”, потім подається до Відня, де був членом Кодифікаційної комісії в уряді ЗУНР.

З еміграції Трильовський повернувся у 1927 році і працював адвокатом у Гвіздці, але через хворобу вже не брав участі в громадському житті.

Прихід Радянської влади на наші терени не був прихильним до Кирила Трильовського. Його часто викликали в НКВД на допити. Дивом врятувався від арешту і депортації на Сибір. Помер К. Трильовський 19 жовтня 1941 року.

Похований у Коломиї.

Жуков Георгій Костянтинович

Народився 19 листопада 1896 року в селі Стрільківка, тепер Угодсько-Заводського району Калузької області в сім'ї селянина-бідняка.

Радянський воєначальник, Маршал Радянського Союзу з 18. 01. 1943 року, чотириразовий Герой Радянського Союзу (29. 08. 1939 р., 27. 07. 1944 р., 01. 06. 1945 р., 01. 12. 1956 р.), Герой Монгольської Народної Республіки (1969 р.).

В березні-травні 1944 року командував військами першого Українського фронту. В кінці березня 1944 року при успішному проведенні Проскурівсько-Вінницько-Кам'янець-Подільської операції з оточення і ліквідації ворожого угруповання війська першого Українського фронту прорвалися до Дністра, успішно форсувавши цю велику ріку в районі Городенківського району, звільнили Покуття від німецьких окупантів. Фронт зупинився на лінії Кути-Коломия-Тлумач.

У Топорівцях в господарстві Угриня Дмитра Івановича в цей період перебував штаб однієї із дивізій, можливо, однієї із армій першого Українського фронту. В середині квітня 1944 року, за розповідями Дмитра Угриня, Георгій Жуков побував у штабі. Навіть не один раз показував крісло, на якому сидів командуючий I-им Українським фронтом.

В урочищі Осоки військові організували військовий навчальний полігон. Там проходили навчання змобілізовані молоді чоловіки і хлопці з Кам'янець-Подільської області. Їх було більше десятка тисяч.

На початку травня 1944 року Георгій Жуков удруге побував у Топорівцях. Старожили розказували, що в село в'їхало дев'ять легкових автомашин, які попрямували попри штаб в урочище Осоки, де новоспечені солдати приймали присягу. В штабі готували обід командуючому і його супроводжуючому

вищому офіцерському складові. Але ескорт легкових машин, повертаючись з навчального полігону, біля штабу не зупинився, а попрямував далі.

Помер 18. 06. 1974 року в Москві. Похований на Красній площі біля Кремлівської стіни.

Крушельницький Антін Володиславович

Народився 4 серпня 1878 року в м. Ланьцут, нині Жешувського воєводства, Польща. Закінчивши гімназію, вступив до Львівського університету. За часів студентства брав активну участь у групі “Молода Україна” у Львові.

Письменник, педагог, політично-громадський діяч. У 1912 році приїхав із сім’єю до Городенки, де був призначений директором української гімназії “Рідна школа”. Крім основної роботи, був ще визначним членом Української радикальної партії.

Часто бував у Топорівцях для відбору здібних учнів для навчання у гімназії. Так, з його благословення, як розказують родичі, став гімназійним студентом Василь Попович (син Михайла Поповича).

Батько Михайло Попович за час навчання свого сина в Городенській гімназії входив до батьківського комітету. Часто спілкувався, як він розказував дома, з дуже розумним чоловіком.

Крушельницький часто бував дома у Михайла Поповича, був почесним гостем. У 1919 році був призначений урядом ЗУНР Міністром освіти.

Як письменник написав ряд художніх творів: збірку оповідань “Пролетарі” (1899 р.), “Буденний хліб” (1901 р.), “Чоловік чести” (1904 р.), комедію “Орли” (1907 р.), “Артистка” (1920 р.), повісті “Рубають ліс” (1918 р.), “Гомін Галицької землі” (1918-1919 рр.), “Як промовить земля” і “Як пригорне земля” (1920 р.).

У 1929-1933 рр. Антін Крушельницький працював редактором журналів “Нові шляхи” і “Критика” у Львові.

У 1934 році разом із сім’єю виїхав на Велику Україну допомагати будувати нове життя. Проте його звинуватили в різних провинах і вислали на Сибір. Чотирьох синів і дочку розстріляли. Дружина Марія не витерпіла того всього і померла від серцевого приступу.

Отець Тит-Євген Войнаровський

Варто би детально зупинитись і на такій історичній особистості, як о. Тит Войнаровський. Після смерті о. Івана Стрийського в Топорівцях Станиславівська єпархіальна консисторія оголосила конкурс на заміщення вакантної посади. Було подано одинадцять заяв. Конкурс виграв о. Тит Войнаровський. Отже, він став священником у Топорівцях і служив два роки.

Отець Тит Войнаровський походить із дуже знаної в Україні козацької родини Войнаровських.

З історичних даних відомо, що родоначальник Войнаровських є Андрій Войнаровський (1681-1741 рр.), який народився у м. Володимирі на Волині. Був сином рідної сестри Івана Мазепа. Про його батька і дитячі роки ніяких даних. Освіту здобув у Києві.

Бездітний гетьман Іван Мазепа призначив у племінника свої риси характеру і взяв його під опіку, а пізніше оголосив його своїм спадкоємцем. З цією метою послав хлопця вчитися до Німеччини, в м. Дрезден, усяким наукам і мовам різним.

Отець Тит-Євген Войнаровський народився 16 лютого 1856 року у селі Ляцьке Шляхетське Товмацького повіту — відомий діяч Української Греко-Католицької Церкви, економіст, видавець, журналіст, громадсько-культурний діяч.

Початкову освіту здобув удома, згодом навчався в німецькій гімназії в Станиславові, богословські науки закінчив у 1878 році у Львівській духовній семінарії. Працював священником в Озерянах, Колодівці Товмацького деканату, Кулачківцях, П'ядиках, Балинцях Коломийського деканату, Топорівцях Городенського деканату.

У 1910 році митрополит о. Андрей Шептицький призначив його адміністратором столових дібр Галицької митрополії.

Центральна адміністрація столових дібр (маєтки греко-католицької митрополії) у Львові була створена в кінці XIX століття, в результаті об'єднання всіх управлінь окремими маєтками митрополії (в Перегінську, Галичі, Крилосі, Якторові, Уневі, Зарваниці і в Львові), які до цього мали свої самостійні адміністрації і про свою фінансово-господарську діяльність звітували у Львівську греко-католицьку капітулу.

Цьому всьому мав дати лад о. Тит Войнаровський.

З березня 1910 року він став каноніком митрополичої капітули. Поряд з основною роботою брав активну участь в суспільно-

громадському житті зокрема: був послом до Австрійського парламенту від Української національно-демократичної партії (1907-1911 рр.) по Коломийському виборчому округу: почесним доктором економічних наук Української Господарської академії в Подєбрдах: засновником парцеляційного товариства “Земля” в 1908 році, і Земельного гіпотечного банку у Львові: визначним діячем товариства “Сільський Господар” у Львові і головою цього товариства у 1919-1924 рр.: заступником голови Львівської хліборобської палати (1934-1936 рр.).

У 1905 році митрополит Андрей Шептицький заснував у Львові церковний музей, що з 1913 року став називатися Національним музеєм.

У 1905 році крилошанин о. Тит Войнаровський, як представник греко-католицької митрополії, стає членом кураторії Національного музею. За 25 років існування Національного музею подарував сюди особисто 123 предмети.

Завдяки заходам о. Тита Войнаровського між українськими селянами розпарцельовано близько 40 000 моргів дідичівської землі, за що справедливо дістав назву в народі “опікун селянських мас”.

Видавець популярного ілюстрованого щоденника “Нове слово” (Львів, 1912–1914 рр.), найпоширенішої у Галичині газети, що спричинилася до поглиблення національної свідомості українців в Австро-Угорщині.

Отець Тит Войнаровський — автор багатьох праць, статей, рефератів у галузі народного господарства та культурного життя, які публікувалися в різних газетах і журналах. Тривалий період свого життя працював над масштабним твором “Українська земля і люди”. За задумом, це мав бути цикл історичних, статистичних, демографічних розвідок про політичний, економічний і духовний розвиток українського народу під чужинецьким пануванням. Рукопис складався з двох частин. Перша частина “Доля українського народу”, складалася з таких розділів: “Територія України”; “Про державний устрій княжої доби-Руси”; “Культура княжої Русі”, “Національна політика Польщі на Україні”; “Знищення українського боярства” (шляхти); “Чи Польща здійснювала оборону Європи і всього християнства”; “Релігійна толеранція у Польщі”; “Закріпачення та руїна селянського стану”; “Анархія”; “Причина розбору Польщі”; “Проект на знищення Русі”.

Друга ж частина “Національна політика поляків у Галичині” складається із 12 розділів: “Культура українців у Галичині 1772 року”; “Австрійська державна політика”; “Питання ведення в життя законів”; “Зловживання судової влади”; “Незаконне збагачення дідичів за рахунок селян”; “Підвищення селянських повинностей”; “Упорядкування сервітутів — лісів, пасовиськ”; “Наслідки процесу відбирання ґрунтів і ліквідація сервітутів”; “Ставлення поляків до Греко-Католицької церкви”; “Обвинувачення в російській іриденті серед українців”; “Пригноблення культурних стремлінь українського народу”; “Про українське шкільництво”.

Його написані статті були дуже актуальними в той час. Наприклад: “Зіставлення зисків і втрат українського населення в економічній і культурній розвою під абсолютним режимом Австрії”; “Руський концепт нового внесення про віддовження”; “Німецький перевід першого концепту нового внесення про віддовження”; “Про доцільність реформи Юліанського календаря”; “Що руйнує наше селянство і чи є яка рада тій руїні запобігти?”; “Короткий огляд на середні віки”; “Земельна реформа і українське селянство”; “Самостійна Українська держава”.

Отець Войнаровський за своє життя написав і кілька рефератів, зокрема: “Вплив Польщі на економічний розвій Руси-України”; “Про охорону селянської власності та її подальші висновки”.

З-під його пера вийшов і історичний нарис: “Про ліквідацію церковної унії в північно-східній Україні і Білорусі протягом XVIII-XIX століть”. Написав відкритий лист “До нашої студіюючої молоді”.

Як очевидно, о. Тит Войнаровський був неабияким теоретиком.

Помер о. Тит Войнаровський 21 лютого 1938 року у м. Львові. Перед цим 4 січня 1938 року помер у Топорівцях довголітній парох, старший брат о. Тита о. Юліан Войнаровський.

Про сім’ю о. Тита Войнаровського є дуже мало відомостей. У книгах “Шематизмів” скрізь зазначається, що о. Тит — удівець. Є ще дані, що його син, також священник Іван Войнаровський, служив у Топорівцях приват-сотрудником з 25. 04-12. 12. 1897 року

АНДРІЙ

У сорок третьому зі Сходу
Зближався новий окупант,
Знайомий “старий друг народу”,
Вже на Дніпрі спинився фронт.

Андрій поїхав у село,
Забуте і людьми і Богом,
Доріг сюди ще не було,
Везли його селяни возом.

Своя тут влада, церква, школа,
І хлібороби — трударі...
Ходили чутки, що вже скоро
Сюди прийдуть знов москалі.

Слідів війни майже не було,
На полі люди працювали,
І голоду село не чуло:
Орали, сіяли і жали.

Андрій відвик вже від покою,
В підпіллі виробив він звичку...
Аж дивно стало: над тобою
І чисте небо, і зірничка.

Ходили люди розмовляти
І полюбили, як свого,
Кожний запрошував до хати:
“Ось ви послухайте його!

Які є в нас розумні люди,
А молодий зовсім юнак,
Та, мабуть, довго в нас не буде,
Бо тут він зовсім одинак”.

Андрій лишався вечорами
Один із зіркою своєю
І розмовляв з нею про маму,
Про свою молодість в ліцею...

Ти, зоре, бачиш Буковину,
Заглянь у батьківське вікно,
Скажи, що серцем до них лину,
Що я живу.., що все пройшло!

(Із збірки “Хресна дорога”)

Андрій, як можна здогадатися, не хто інший, а Корній Товстюк, який у поетичній формі висловив свою автобіографію і трагічну історію України у своїй книжці “Хресна дорога”.

Корній Денисович Товстюк народився 22 березня 1922 року у селі Мамаївці, Кіцманського повіту, на Буковині. Його батько, Денис Георгійович Товстюк, і мати, Февронія Юріївна, були заможними селянами. Вони і віддали хлопця у 1933 році на навчання до гімназії №4 м. Чернівці.

Де ти, моя стріхата хато?
Де піч, де лава, де вікно?
Дитинство де моє крилате,
Яке минуло так давно?

(Із циклу “Коляда”)

Саме в гімназії хлопець отримує ґрунтовні знання не лише з математики та природничих дисциплін, а й з історії та літератури. Захоплення літературою ще й Божий дар дозволяють йому відгукуватися віршами на радісні та сумні події в житті.

А у священика сільського
Дві дочки молоді були,
Вони не знали ще про нього,
Росли, учились і цвіли.

Зоряна, старша, в Коломиї
Вчилась в гімназії в той час.

Якось в Пилипівку Зоряна*
Прийхала на тертюхи,
Вона Андрія ще не знала,
не знав і він тоді її.

---

* Зоряна — Оксана Олексіївна

Селом їх бричка проїжджала,
Андрій спитав: “А хто то є?”
“то їде ксьондзова Зоряна*
Її із школи привезли”.

Андрій стояв біля стодоли
І зором бричку проводжав,
Таке не вернеться ніколи,
Нове щось в серці відчував.

Усе село Різдво справляло,
Була ж остання коляда,
Андрієві так сумно стало —
Вже рік четвертий без Різдва...

Хто там так гарно колядує
У ксьондза під самим вікном?
Андрій всім хором сам керує,
Лунає коляда селом.

Андрій не зразу спам'ятався:
він полюбив її — це так,
У час не добрий закохався.
А дівчина цвіла, як мак.

Його самого запросили
На другий день — і то вона...
Відмовитись не було сили,
Аж закрутилась голова.

Йому минув лиш двадцять другий,
А молодість своє бере.
Він знов здоровий, міцний, дужий,
Рубці і рани — це пусте!

Андрія старші попросили:
“Багато чули ми про вас.
Скажіть, що в Києві робили,
Невже були ви там в той час?”

(Із збірки “Хресна дорога”)

Перед тим, як відповідати цим порядним і поважним людям, таким милим обом — Олексієву і його їмості, перед молодим Корнієм промайнули вмиль картини із його минулого:

про те, що Буковинський провід ОУН залишився вірним Андрію Мельнику. Спроби пересадити галицькі сварки на буковинський ґрунт не мали успіху;

про те, як після відступу радянських військ у червні на Буковині було проголошено відновлення української державної влади;

що у Вижницькому районі була створена районна адміністрація, тобто Тимчасовий Український Комітет, який закликав до побудови Української Самостійної Держави. Цю ініціативу підхопили: Вашківці, Кіцмань, Заставна;

як 3 липня 1941 року у Чернівці вступили румунські війська, а з 7 липня вже окупували всю Буковину. Спочатку румуни загравали з українцями, а через три дні поскидали всі синьо-жовті українські прапори і повісили свої;

наприкінці липня Українські чинники ведуть переговори з румунськими при посередництві німецького консула. Одне із рішень: “Українцям дозволяється вивести учасників націоналістичного підпілля Буковини за межі краю під виглядом робочої колони (“арбайто-колона”), яка мала право пересуватися по території Галичини і Східної України”;

на Буковині пролунав клич: “Хто хоче будувати Самостійну Українську Державу, ставайте під синьо-жовті стяги і вперед на Східну Україну!”;

почався запис добровольців. Особливо позитивно відгукнулася студіююча і гімназійна молодь;

вранці 3 серпня, біля мосту річки Прут, відбулися проводи близько п'ятисот чоловік, які колоною з прапорами і піснями вирушили до Снятина. Патріотизм був настільки великий, що хто з молодих людей сапав поле попри дорогу, дізнавшись, що йдуть будувати Українську державу, кидали сапи, бігли додому, збирали свої пожитки і наздоганяли колону;

коли входили у Снятин, в місті панували мадари. На ратуші майорів синьо-жовтий прапор. Через три дні прийшли німці і на ратуші замайорів німецький прапор;

після Снятина була Городенка. В Городенці з'єдналися із другою колоною, яка прямувала з Вижниці через Косів, Коломию. Всього зібралось біля півтори тисячі чоловік. Після було освячення і присяга на вірність Україні: “Здобудеш Українську Державу або згинеш у боротьбі за неї!”;

далі — Борщів, Скала-Подільська, Кам'янець-Подільський, Вінниця. В дорозі все було: дощі, спека, холод і голод. Корній Денисович добре пам'ятає, як “три дні навіть їли кукурудзяний чир”;

у 20-х числах вересня прибули в Київ.

Після довгої мовчанки Корній нарешті відповів на їхнє запитання:

То була мить неповторима,
Вкраїна встала із руїн,
Яка могутня і незрима,
Коли у Лаврі вдарив дзвін!

Прапори наші, жовто-сині,
Замайорили в небесах,
Тризуб піднявся в своїй силі,
Нарід радів у торжествах!

Мов розкували великана,
Наш рідний Київ пробудивсь,
Кипів в нім гнів, немов в вулкані,
Золотоверхий красувавсь.

Потім прийшла німецька влада,
Ми у підпілля перейшли,
Арешти, підступи та зрада —
Все за законом боротьби.

У 1943 році, перенісши тортури гестапо у київській тюрмі, по вул. Володимирській, 33, чудом уник розстрілу, здійснив втечу і опинився у Топорівцях. Тут написав:

Пізнав я нові почуття,
Душа налилась й перелилась.
Спасибі, ластівко моя,
Що серце моє знов забилося.

Що я зустрів тебе й любов,
З тамтого світу повернувся,
Щоби відчути чудо знов,
Щоб в щасті миттю позабувся.

(Із збірки “Хресна дорога”)

Корній Товстюк жив у центрі села, біля клубу в Антона Марковського. На наше запитання: “Чи не боявся німців?” — відповів: “За вісім місяців, які я прожив у Топорівцях, я не бачив жодного німця. Мав окрему кімнату. У селі зразу знайшов своїх однодумців — мельниківців: Марковського Михайла Антоновича, Сопотика Ярослава Миколайовича, Никифорука Федора Івановича, Мохорука Василя Івановича, Мохорука Михайла Дмитровича, Пішака Семена Васильовича, Олексієву Оксану Теодорівну, Олексієву Ольгу Теодорівну...”

Зауважимо, що в цьому помешканні не була просто квартира, а це був свого роду штаб Буковинського куреня. Корній Товстюк зразу виконував функції надрайонного провідника, пізніше крайовий провідник ОУН Буковини. Невидимими стежками сюди, на законспіровану квартиру, приходили зв'язкові, звідси несли розпорядження, як діяти даліше.

При наближенні радянських військ Корній Товстюк виїжджає із Топорівців на Буковину. Деякий час знаходиться у підпіллі, а потім легалізується і вчителює в селах Кіцманського району, викладає фізику.

У 1945 році вступає до Чернівецького державного університету (ЧДУ) на фізико-математичний факультет. Звичайно, його повернення у Чернівці не було простим. У автобіографії та частих співбесідах з представниками відповідних органів Корній Денисович пояснює своє перебування на Східній Україні втечею від румунської сигуранци та бажанням учитися на православного священика.

У 1950 році Корній Товстюк закінчує з відзнакою університет і починає працювати асистентом кафедри експериментальної фізики Чернівецького державного університету.

Талановитий працівник звертає на себе увагу професора А. Г. Самойловича, до якого у 1953 році вступає до аспірантури на кафедру теоретичної фізики.

30 червня 1956 року достроково захищає кандидатську дисертацію. І у тому ж 1956 році очолює кафедру напівпровідників ЧДУ, якою керує до 1968 року. У цьому ж році Корній Денисович організовує першу у СРСР проблемну лабораторію з фізики напівпровідників.

У цей період Корній Товстюк робить ряд важливих відкриттів у галузі фізики, що спричинилися до розвитку напівпровідникового матеріалознавства. У такий важливий період життя вченого розпочинаються репресії та часи українофобії, або так звані 60-ті роки.

Саме в цей період він захищає докторську дисертацію, і замість душевної підтримки йому створюють такі умови, внаслідок чого він змушений перейти на роботу до Львівського державного університету ім. Івана Франка. Тут він очолює кафедру теорії твердого тіла.

Кафедра знаходилася по сусідству з кафедрою теоретичної фізики, якою завідував професор Ігор Рафаїлович Юхновський.

У вересні 1969 року Корній Денисович повертається на Буковину.

У Чернівцях Корній Товстюк організовує Чернівецьке відділення інституту напівпровідників Академії наук УРСР, яке складається з двох великих проблемних лабораторій: лабораторії Міністерства авіапромисловості СРСР та лабораторії Міністерства оборонної промисловості СРСР.

Відновлюються нові дослідження та появляються нові відкриття. Протягом 1969-1974 років Корній Товстюк завідує Відділом напівпровідників Академії наук України.

На базі розробок Чернівецького відділення Інституту проблемного матеріалознавства (ІПМ) Академії наук УРСР створюється наукова основа нових технологій фотоелектроніки й електроніки. Це дало поштовх до організації (за ініціативою та безпосередньою участю Корнія Товстюка) чотирьох підприємств електронної промисловості у Чернівцях.

У 1973 році наукова діяльність ученого була, нарешті, відзначена Державною премією УРСР у галузі науки і техніки. У 1978 році Корній Денисович обирається членом-кореспондентом Академії наук УРСР.

У 1974-1990 роках він — керівник Чернівецького відділення напівпровідників Інституту напівпровідників Академії наук УРСР, пізніше — керівник Інституту проблем матеріалознавства.

У 1989 році у “Буковинському віснику” з’являється стаття великого вченого, у якій він відстоює необхідність утворення самостійної держави України.

Екологічне лихо, облісіння дітей, яке сталося у Чернівцях напередодні 1988 року стає зручним приводом для усунення Корнія Денисовича Товстюка з його посади. Але цікаво, що сам учений і всі його співробітники відділення доклали максимум зусиль для з’ясування причини захворювання дітей і отримали експериментальні дані, якими пізніше користувалися токсикологи і які фігурують у медичній літературі.

У 1991 році Корній Товстюк переїздить вдруге до Львова і стає завідувачем Львівського відділення відновлювальних джерел струму ІПМ АН УРСР, а також з 1995 року — професором кафедри напівпровідникової електроніки Державного університету “Львівська політехніка”, головою Спеціалізованої вченої ради із захисту докторських дисертацій технічного та фізико-математичного профілів.

Автор 400 наукових праць і монографій. Під його здібним керівництвом захищено понад 100 кандидатських і 15

докторських дисертацій, як уже було сказано, створена електронна промисловість у Чернівцях.

Його учні очолюють кафедри і відділи в наукових закладах України. Вчений має майже 60 патентів (з них 12 — за кордоном). Автор збірки віршів “Марія” (1995 р.) і поеми-трагедії “Хресна дорога” (1999 р.).

Член ОУН з 1940 року, член УРП з 1989 року. Володіє французькою, англійською, німецькою та румунською мовами. Захоплюється історією, літературою.

У 1990-х роках продовжуються нові дослідження і відкриття. Ці роботи відзначені другою Державною премією України в галузі науки і техніки у 2001 році.

Пишучи про багату життєву діяльність великого вченого, поета, державну людину, гріх було б не згадати про його дружину — пані Оксану (Зоряну).

Оксана Товстюк-Олексієва — лікар, завжди була поруч зі своїм чоловіком. Уся та поезія писалася, за її словами, Корнієм Денисовичем упродовж всього їхнього спільного життя. Лише п. Корній все творив до опівночі, а після вона вставала о 4-й — 5-й годині ранку і, поки збирали дочок до школи, рукописи з творами передруковувала, впорядковувала і ховала, щоб діти не бачили і не чули. То було важке життя: постійне переслідування і прослуховування квартири, гоніння і зміна місця проживання і т. ін.

Але всі митарства тепер позаду. І пан Корній, і пані Оксана не жаліли за прожитими роками, а дуже гордилися цим. У 2004 році Корнія Товстюка не стало.

Відгуки про село Топорівці в літературі та історичних документах

 топорівці* (Словник Географічний Королівства польського. — Т.ХІІ. — 1892. — С.400) — село повіту Городенка, 13 км на південь від Городенки, 15 км на південний схід, поштова станція Снятин, на північному заході розташована Торговиця, на південний схід і на схід Підвисоке, на південь Красноставці, на захід Задубрівці (три останні в Снятинському повіті).

Село лежить на доріччі Прута, ліва притока Прута Тополівка. На лівій частині Тополівки розташовані Топорівці. Підвищена частина села сягає 284 м на схід. Власність князя Романа Пузини.

---

* Словник Географічний Королівства польського. — м.Варшава — Т.ХІІ. — 1892. — С.400.

Село тримає орної землі 320 моргів, луки і огороди 49 моргів, пасовиська три морги. Пан тримає 111 моргів орного поля, луки і огороди 202 морги, пасовиська 6 моргів.

У 1880 році в селі було 289 домів, 1496 мешканців у гміні, 4 мешканці на один двір (1462 чол. греко-католиків, 14 чол. римо-католиків, 23 чол. євреї, 1457 чол. русинів, 20 поляків, 23 чол. німці). Парохія римо-католицька в Снятині, греко-католицька на місці, деканат Городенський. До парохії належить село Підвисоке.

У селі є церква, школа одна клясова етатова, каса позичкова гмінна з капіталом 1094 зол. У селі є млин. За часів Речі Посполитої (до 1772р.) територія села належала до угідь Устечка в старостві Галицькому.

При люстрації з 1765 р. (Рукопис РКР Осолінського №1872 С.33): села Топорівці і Красноставці мають дворів: Топорівці — 46, Красноставці — 71 і імпортують річно на 5990 зол. з того, що спускають три стави. Стави орендують згідно контрактів по 1100 зол. за 1 рік, за 1 став.

За оренду корчми в тих селах на 1 прихід 1963 золотих 15 гр. Одна рата до суми 5990 зол. польських входить в цю суму. До цієї оренди ще роблять панщину.

Газета “Громадський голос” — 4 жовтня 1900р. Рубрика “Вісті з районів”. Топорівці: “Наша читальня довго спала, аж тепер розбудилась і дуже добре розвивається. Відродилась вона загальними зборами, що відбулися 22 юлія, під проводом Н.Радуляка, вїта з Глушкова. Про справи просьвітні і народні говорив більше години академік Веселовський, відтак забирали ще иньші бесідники голос із сіл сторонських. Видно, що збори мали добрий вплив, бо ось 27 серпня урядили члени читальні аматорське представлене “Капраль Тимко”.

Всі аматори вив’язались із своїх задач якнайліпше; розумієся, що се буде найбільшою похвалою для тих, хто мав найбільші ролі як Оля і капраль Василь. Всім представлене дуже сподобалось і всі ми дуже вдячні нашій учительці пані Стефанівній, що трудилась коло того представлення.

Слава й читальникам!”

Топорівці* — село в Городенському повіті, лежить на північному сході від села Задубрівці, навпроти села Підвисоке у Снятинському повіті. В 1880-х роках було 64 особи римо-католиків, які належали

---

* М.Бажанський «Краса Снятинщини» // США. — м. Дітройт. — 1982. — С.221.

до парафії польського костела в Снятині (Словник географічний, том 10, С.930). Належали якийсь час до повітового суду в Снятині, хоч адміністрація була в Городенці. А село Підвисоке мало в 1880-му році 1501 осіб греко-католиків і належало до парафії в Топорівцях (Словник географічний). Вістник пошт і телеграфів з 1910-го року виданий у Львові, подає, що село Топорівці мало 1859 мешканців. Власником посіlostей були «князі» Л. і М. Пузини. Священічі роди і їхні парохіяльні уряди були дуже тісно пов'язані з парохіями та селами Снятинського повіту: Стецевою, Підвисокою, Трійцею та Усям над Прутом. Гамораки, Калитовські, Загалевичі, Мартовичі та Стефаніви, тому і тут згадується це село.

Село Топорівці*. Перший голова сільської Ради пішов у підпілля. Другий також скоро піде у підпілля. Його жінку вже вивезли на Сибір. Майже 35 хлопців у підпіллі, кілька з них уже впало. Кілька родин, тих, що у підпіллі, вже вивезли на Сибір. Угрин Степан, який вчителював у Торговиці, заарештований і засуджений на 20 років. У селі спалено кілька господарств.

За самостійність. Німеччина. — м. Мюнхен. — 1947.

Топорівці**. Свідоме й гарне зорганізоване село. Був тут директором школи Володимир Гумінілович, а його діти брали жваву участь у громадській роботі. Звідсіля походить знаний музикант і диригент хорів Степан Гумінілович, абсолюент коломийської гімназії. Він зорганізував у своєму селі гарний хор і з ним часто брав участь у різних святах села та сусідніх сіл. З цього села походив Микола Угрин, директор Українбанку в Городенці, але він був більш знаний і популярний, як голова і меценат спортивного Товариства «Пробій», що мало дуже добру футбольну дружину, що в ній і я теж був. Він загинув на Сибірі.

Топорівці*** — розлоге й багате село. Це одне з більших, свідоміших та передовіших сіл Городенщини. Відомо воно в українській літературі, бо тут проживав також рід Мартовичів, в діялці військовості — звідси вийшли військовики Стефаніви: Гнат — полковник УГА й оборонець міста Львова, Зенон — історик війська, Тит — організатор УСС-ів. Знане воно теж в козацьких родоводах, бо довгі роки був тут парохом о. Юліян Войнаровський (нащадок Мазепинських,

* Газета «За самостійність» // Німеччина. — м. Мюнхен. — 1947.

** Михайло Марунчак «Городенщина» // США. — Нью-Йорк-Торонто-Вінніпег. — 1978. — С.285.

*** Наталія Чапленко. Про топорівський рід Стефанівих // Кн. «Городенківщина» — автор М.Марунчак. — США. — Нью-Йорк. — Торонто — Вінніпег. — 1978. — С. 782

Войнаровських), справді був тут і Тит Войнаровський – відомий опікун народних мас, але досить коротко. Тут були засновані одні з перших в Городенщині читальня “Просвіти” і “Січ”, з рядів яких вишло нове просвітянське покоління Мохоруків, Ковблюків, Волошинів, Поповичів, Угринів, Грищуків, Тофанів та численних інших. Це молоде покоління працювало в “Лугах”, “Каменярах” та в усіх національно-визвольницьких формаціях. Топорівчани горді за свої старі родоводи, горді за своє селянське походження, свою чудову ношу та свою високу національну й особисту мораль. Недаром хлопці-рекрути до австрійської армії співали:

Топорівські луги, гори, бувайте здорові!
Та най у вас перебувають дівки гонорові!
Та най у вас перебувають та за нами плачуть,
Та най гонор свій шанують, тоді нас побачуть!
Топорівські луги, гори, бувайте здорові!
Та най у вас перебувають кавки і ворони!

Багато історичних і легендарних дат кружляють довкола минулого Топорівців. Є нові згадки про село вже в 1412 році. У 1568 році Топорівці спалили татари. Татарські наскоки часто руйнували село й околицю. А Топорівці все підносили голову до нового життя.

Сьогодні, від південного сходу на північний захід, йдучи проти течії річки Белелуйки, яку колись звали просто потоком, збудовано сім млинів. Вони тягнуться від Торговиці Пільної аж до Белелуї і Устя над Прутом. У XVI сторіччі не було цього потоку. Там, де тепер Осока, була обширна багнина, поросла очеретом, яка слугувала найкращим сховищем для топорівчан і околиці перед татарськими нападами. Коли не стало татар, стали прокопувати попід гору потік (проти течії Белелуйки) та осушувати мочари. Рід за родом стали поселюватись у цьому просторі: Никифоруки, Сливчуки, Чупруни, Пішаки, Угрини, Мохоруки, Грищуки, Волошини, Ковблюки.

Знову на північ від потоку: Поповичі, Федоруки, Кобилянські, Федоркові, Василюки, Тофани й інші. Начисляють у Топорівцях 65 родів, які мають свою історичну сторону. Походження назви Топорівців не зовсім в'ясне й устійнене.

Найбільш схильні гіпотези до того, що народ копав топорами численні рівці довкола багниць і ставищ, яких було аж три: крайнє, середнє і заднє. Так пояснювали собі й іншим старожили.

До Першої світової війни в Топорівцях існувала каса Райфайзенка, згодом була зорганізована Каса Стефчика. Жваву діяльність розгорнули читальня “Просвіти”, товариство “Січ”, “Сільський господар”, обезпечене товариство “Дністер”, як делегатура матірнього

товариства у Львові. В селі кипіла народно-суспільна праця. Прийшли москалі і “Читальню” знищили. Плоди народного усвідомлення не пішли намарне. Топорівці дали українській армії дванадцять усусів: Гнат Стефанів, Зенон Стефанів, Микола Грищук, Іван Мохорук, Василь Угрин, Дмитро Ковблюк, Михайло Волошин, Петро Угрин, Василь Чупрун. Дванадцятим був Міцьо Фалик — єврей, який дружив з українською молоддю села, навчався в українській гімназії і вирушив разом зі своїми ровесниками боронити права української землі. Популярно звали його «Шмілів», в УСС-ах він прибрав собі українське ім'я. Половина названих зросила свою кров'ю рідну землю, половина вернулась додому. Виплатили данину Топорівці й Австро-Угорській монархії. На її фронтах впало 15 топорівчан. В українсько-польській і московській війні загинуло 25 вояків. Жертви впали, але ті, що осталися живими, думали про майбутнє.

Після війни стало організовуватись нове освітнє й економічне життя. І так: у 1924 році відновлено працю читальні “Просвіти”. Як виявилось, на загальних зборах 29 червня згаданого року, прийшла нова зміна. Головою став Танасій Ковблюк, заступником Василь Сливчук, секретарем Іван Волошин, бібліотекарем Петро Тофан, касиром Дмитро Ковблюк, членами управи — Василь Угрин, Іван Угрин, Ілько Ковблюк, Петро Сливчук, Дмитро Данильчук, Проферій Анатійчук, Василь-Федорук-Кобилянський. Різна доля стрінула цю першу просвіт'янську повоєнну когорту. Одних судили за УВО і мусіли залишити рідну землю, інші довго змагалися з польською окупаційною адміністрацією, а ще інші згинули в бункерах УПА.

1925 рік у Топорівцях був дуже насичений організаційною працею. На самого Петра й Павла, 12 липня, засновано кооперативу “Будучність”. У серпні того ж року зорганізоване товариство “Луг”. Також розпочато будову дому-читальні, яку майже викінчено таки в тому ж самому році. Будинок мав не тільки приміщення для читальників, місце на вистави, а також став догідним приміщенням для кооперативи “Будучність”.

Коли в 1928 році польська влада розв'язала “Луг” у Топорівцях і влаштувала політичний процес деяким луговикам, то вквортці замість “Лугу” стало працювати товариство молоді “Каменярі” (зорганізоване в 1932 році на окремому статуті). Першим головою був Іван Василик, а секретарем Дмитро Тофан. Молодечі організації, як також читальняне життя було, напевно, не тільки просвітною працею, а і мистецькими виступами драматичних гуртків і хорових ансамблів. На цьому відтинку родина Гумініловичів (званих “артистами”) віддала великі услуги громаді. Віддано працювали обі сестри Наталя і Рома. Від учителів (родина Стефанівих, родина Гумініловичів) село мало велику користь і допомогу.

Натомість від парохів великої допомоги не було в громадському

житті села. Отець Юліян Войнаровський, який прийшов по отцю Стрийському, тягнув у москвофільський бік. Мав біля себе невеликий гурт “общерусских”, які часом навіть борознили в народній праці.

Прогула Перша світова війна і треба було відновляти читальняне життя. Працю треба було почати з Богом, і д-р Теофіл Окуневський, голова Філії “Просвіти” в Городенці, домовившись з топорівчанами, заїхав до о. Юліяна Войнаровського і попросив, щоб і слово сказати з проповідальниці про це, що саме будуть збори “Просвіти” в Топорівцях. Отець Юліян був зворушений візитом і проханням. У проповіді сказав, що “церква, школа і читальня — це три нерозлучні сестри”. Взивав, щоб народ узяв участь у загальних зборах. Сам він прибув на ці збори з д-ром Окуневським і перший вписався в тому дні в книгу членів. Кілька “общерусских”, які жили ще старою кацапщиною, прозвали о. Ю. Войнаровського “козаком”, так як це вони прозивали всіх читальняників. Прийшов час вони скапітулювали перед національною течією. Помер отець Войнаровський в 1938 році. Був він старшим братом о. Тита Войнаровського, який у свій час був парохом у Топорівцях і Балинцях.

Топорівці дали також багато емігрантів Канаді й Америці. В роках 1892-1945 рр. виїхало зі села 456 осіб. Повернулося до села 156 осіб, в тому числі дві жінки. З канадців, що живуть у Топорівцях, шість мужчин й одна жінка. З трьох соток, які залишились у Канаді і США, живе сорок і кілька осіб. Всі інші спочивають “на прибраній землі”. Скільки їхніх синів, внуків і правнуків у новому поселенні, важко збагнути. Ми певні, що Топорівці теплою рукою завжди пригорнуть своїх дітей, де б вони не були.

Мої батьки, Петро і Марія Стефаніві, жили в селі Топорівці тридцять років, як це я часто чула з уст моєї матері*. Приблизно це міг бути час від 1874-1904 рр. Дід мій з батькового роду Роман, нібито був утікачем з Росії, тобто Наддніпрянщини. Він оселився в селі Рівня Калуського повіту і там одружився з галичанкою Магдалиною. Це подружжя мало шестеро дітей — п'ятьох синів і одну дочку. Синів було на ймення: Петро (мій батько), Іван, Прокіп, Матвій, Микола, а ймення дочки — Катерина, за чоловіком вона була Живачівська. Всі брати померли, не доживши до 50 років. Один з них — Матвій жив на Городенщині, мав сина Омеляна й дочку Анну, учительку в Балинцях, що була одружена з Букатовичем, директором школи. (Родичі Наталії Чапленко, напевно, не знали, що їхній рідний вуйко Матвій, закінчивши Дрогобицьку дяківську школу, дякував і жив у Топорівцях з 1878

* Михайло Марунчак «Городенщина»// США. — Нью-Йорк-Торонто-Вінніпег. — 1978. — С.497.

по 1890 рр. Крім вказаних дітей у цій статті, у Матвія було ще три дочки. В селі живуть ще його внуки) (Прим. автора).

Мій батько Петро Стефанів народився (приблизно) 1855 року. Був одружений з Марією Мартовичівною, дочкою Семена та Олени Мартовичів з Торговиці. Моя мати народилася 1861 року, а померла 1926 року. Вона була найстарша сестра письменника Леся Мартовича. Мій батько був директором школи в Топорівцях, але, крім учительської посади, він ще мав власне господарство, з урядовим дозволом на вирощування тютюну і за це останнє одержав золоту медаль.

У подружжя Стефанівих було десятеро дітей — сім синів і три дочки. Всі діти, крім мене, були народжені в Топорівцях. Подаю короткі інформації про їхнє життя й діяльність.

ЄВГЕНІЯ (народилася у 1880 році) закінчила школу в Чернівцях і була молодшою вчителькою в Топорівцях. Одружилася 1905 року з о. Володимиром Федівим, що був парохом у с. Глушкові. Там, здається, й народилися їхні четверо дітей. Два їхні сини Софрон та Василь померли вже у США.

ВОЛОДИМИР (1882-1963 рр.) був священиком, катехитом учительської семінарії в Заліщиках, адміністратором в Устечку, Поточиськах, Репужинцях-Дубках, а парохом у Бані Березовій і Вікні. Їхні чотири дочки і три сини проживають у Канаді і США. Найстарший син о. Маркіян — парох церкви св. Покрови в Торонто. Отець Володимир помер в Едмонтоні, будучи почесним радником Едмонтонської єпархії.

ГНАТ (1886-1949 рр.) — військовик. Він закінчив кадетську школу у Львові в 1906 році, військову школу в 1911 році. Брав участь в Українській визвольній боротьбі. В 1918 році був Начальним командантом Української Галицької армії, оборонцем Львова, начальником постачання УГА, командантом етапу армії УНР. Брав участь у Першому зимовому поході як командир Кінного полку. Під час тих подій, опинившись на Закарпатті, що було віддане Чехословаччині, був консулом ЗУНР в Ужгороді, а також командантом військових робітничих відділів, мав звання полковника. А після Другої світової війни, в 1947 році, екзильний уряд УНР підвищив його до рангу генерал-хорунжого. Був одружений з Наталією Завадською, художницею. Помер у Регенсбурзі, в Німеччині. Подружжя мало сина Гната, що служить в американській армії в чині підполковника, а також трьох дочок, що живуть тепер у США.

ЮЛІАН (1888-1951 рр.) — господар в Устечку над Дністром. Він також був учасником визвольної боротьби. Був одружений з Марією Скорецькою. Два їхні сини живуть у Західній Німеччині. Він помер у Новому Ульмі, в Німеччині.

КЛИМ (1890-1963 рр.) — учитель з фаху. Був директором школи в Дзвинячі, Устечку та Яблінці Богородчанського району. Брав участь у визвольній боротьбі як поручник УГА, командир скорострільної сотні І-го куреня 9-ї Белзької бригади. Був членом УВО, політичним в'язнем у Польщі, послом від української радикальної партії до польського сейму. Працював адвокатським помічником у Коломиї, волосним старшиною в с. Порогах. Був одружений з Домною Берик. Помер у Яблінці Богородчанського району.

РОМАН (1892-1916 рр.) — похований у Глушкові.

ТИТ (1894-1966 рр.) — доктор права. Учасник української визвольної боротьби як поручник УГА. Після Першої світової війни був на еміграції в Чехословаччині. Повернувся до Галичини, а пізніше був ув'язнений у Березі Картузькій (1939 р.). Помер в Англії.

ОЛЬГА (1899 р.) — заміжня Савицька. Була вчителькою у Коломиї, на Надвірнянщині і в еміграції. Громадська діячка. Від 1945 року в еміграції в Західній Німеччині. Членкиня ОУЖ. Довголітня голова Українського християнського об'єднання молоді та редакторка його бюлетеня (1957-1971 рр.). Живе з чоловіком у Мюнхені, в Німеччині.

ЗЕНОН (1902-1976 рр.) — військовик, учасник української визвольної боротьби в складі Гуцульського куреня, а пізніше 9-ої Белзької бригади. Написав частину про українське військо в “Історії українського війська”, ще її видав І. Тиктор. Був редактором газети “Життя Покуття” (1937 р.). У США, як емігрант з 1949 року, був директором Дослідно-військового інституту при НТШ (в Нью-Йорку). Був редактором військових матеріалів в “Енциклопедії українознавства”, сотник УГА і УНА. Помер у Нью-Йорку, США.

НАТАЛІЯ (1905 р. в Турції біля Коломиї). Була замужем за В. Осінським (1928-1940 рр.), пізніше, як вдова, одружилася з В. Чапленком (1956 р.). Закінчила гімназію в Коломиї і природничий факультет Варшавського університету. Громадська діячка і журналістка. Псевда: Ната, О. Оса. Авторка книжки “Бібліографія жіночої творчості поза межами України” і “Куховарського словника”, друкованого в ж. “Наше життя”. З першого подружжя мала три дочки, що живуть у США.

У 1904-1905 рр. мій батько Петро Стефанів переселився до Турки біля Коломиї на нову посаду директора школи. Та того ж таки року він нагло помер. Мати з п'ятьма молодшими дітьми переселилася до Коломиї, — тоді старші вже закінчили або кінчали свою освіту. Розмови про Топорівці змалку збереглися в моїй пам'яті. Топорівчани часто відвідували нашу матір, нерідко були це вихованці нашого батька. Та й ми нераз з матір'ю з Глушкова, де жила найстарша сестра, приїздили на празник Богородиці до Топорівців (1978 р.).

*Ї було тоді святково
Ї з врочи́стістю до́вкрузь,
Ї злітало Бо́же сло́во
До лю́дьких се́рдць і душ.
Чи у дні біди й заслути,
Чи в літа страши́х завій,
В небу́ття тебе́ не втрути́в
Злий чу́жинець-лиході́й.*

Мирослав ПОПАДЮК

Роль церкви в духовному розвитку села

(у датах, фактах і гіпотезах)

Розвиток християнства на Покутті

Урещення Києва не означає, що наші пращури з Покуття в той час перейшли на нову, невідому їм і їхнім батькам та прадідам, віру. З цієї вірою вони вже були знайомі раніше.

Історія поширення християнства на наших землях пов'язана з місіонерською діяльністю учнів святих рівноапостольних Кирила і Мефодія, і сягає часів VIII-IX ст. Тоді Прикарпатські землі входили до складу Велико-Моравської держави. Їхня апостольська діяльність і ревність у поширенні вчення Ісуса Христа була такою великою, що історики часто порівнюють їх зі святим апостолом Павлом.

Але водночас треба зазначити, що християнство все-таки насаджувалося силою, примусом. Історики підтверджують, що на таких територіях, як наше Покуття християнство офіційно було прийнято приблизно на початку X століття.

Можна з упевненістю підтвердити, що наше первісне поселення Тополі, Тополівка було заселене уже християнами. При забудові села була побудована і невелика церква. Свідченням цього є те, що старожили села Топорівці ще пам'ятають невелику могилу і старий, напівзгнилий хрест в урочищі Колопнища. Це свідчило, що там колись давним-давно знаходився цвинтар. Логіка тут така: народжувані діти мусіли десь охрещуватися, молоді повинні були десь вінчатися, старші люди — помолитися; а для померлих мусів бути цвинтар. То були перша церква і перший цвинтар у селі Топорівці.

Коли в Галичі була створена столиця Галицького князівства, то відповідно створився центр християнської релігії. У зв'язку з цим була створена і Галицька єпархія. Точної дати її заснування історичні джерела не подають. Достеменно відомо тільки те, що на Русі вона утворилася тринадцятою. Створення єпархії мало б відбутися між 1137 роком (коли утворено 12 Смоленську єпархію) і 1165 роком (коли літопис уперше згадує про Галицького єпископа Козьму).

Після монголо-татарського нашестя Галицька єпархія була знищена.

1303 р. Створено Галицьку митрополію. Вона рахувалася 81-ою за переліком митрополій патріархату. Галицька митрополія обіймала єпархії: Галицьку, Перемишльську, Володимирську, Холмську, Луцьку і Турівську.

1347 р. Почався занепад Галицько-Волинської держави. З цього скористалися московські князі, на вимогу яких Константинопольський Патріарший Собор ліквідував Галицьку митрополію. Церква в Тополях, як і по всій Галичині, залишилася без захисту.

1350 р. Як знаємо з вищеописаного, монголо-татари знищують село Тополі. Жителі села, які залишилися, винесли рішення: змінити місце розташування села. Починається нова забудова Тополь в урочищі Сливкова.

1371 р. На вимогу польського короля Галицьку митрополію відновлено. Через двадцять років вона знову припинила своє існування. Як бачимо, основне завдання церкви в той час було захистити свій статус православ'я. Їй було не до духовного розвитку села. Єдине, що їй залишилось, — допомагати людям у спасінні.

1392 р. Село Тополі вже розбудувалось. У селі почало селитися багато людей зі сторони. Тут побудували церкву. До цієї церкви навіть ходили перші поселенці майбутнього села Топорівці. Через деякий час молдовани повністю знищили село. Більше воно не відродилось.

1400 р. У Польщі великі права мала інквізиція, яка забороняла не тільки будувати нові православні церкви, а й ремонтувати старі. В той момент, коли влада вибирала місце під забудову королівського маєтку, в селі Топорівці сільські жителі добилися права побудувати нову церкву. Щоб влада не роздумала, адже існувала заборона інквізиції, зразу взялися до будівництва церкви в районі старої пошти.

1596 р. Відбулася Берестейська унія, тобто українська православна церква прийняла римську зверхність і стала називатися: Українська уніатська церква, або Українська з'єдинена церква. Проте Львівська і Перемишлянська єпархії цю унію не підтримали. У Топорівцях далі існувало православ'я.

1700 р. Львівська єпархія все-таки прийняла унію. В Топорівцях церква стала уніатською зі збереженням східного візантійського обряду.

1739 р. Снятинський староста Михайло Мужило побудував у Михальчу перший римо-католицький костел і там заснував першу на Городенщині римо-католицьку парохію.

1743 р. У Городенці створено другу римо-католицьку парохію. Створили її Белзький воєвода і Канівський староста Микола Потоцький.

1760 р. У Городенці побудовано й освячено костел.

1763 р. Костел освячується вдруге, але вже як парохіальний костел Непорочного зачаття Пречистої Діви Марії. У цьому ж році графом Миколою Потоцьким побудована греко-католицька церква Успіння Пресвятої Богородиці Діви Марії.

Приблизно в цьому ж році побудована церква на новому місці і в Топорівцях.

Греко-Католицька церква в Галичині

1772 р. Насильство Польщі на Україні в питаннях латинізації українців, в інших питаннях призвели до першого поділу Польщі між Росією, Пруссією й Австрією.

1772 р. Австрія була католицькою державою і Українську уніатську церкву поставила в правах поруч зі своєю католицькою, лише змінила назву: Українська уніатська церква стала називатися Греко-Католицькою. Церква дістала великі права. Через деякий час у Львові було відкрито духовну семінарію. Парохи в селах почали формувати навколо себе сільську інтелігенцію. Почався духовний вплив і розвиток духовного життя на селі. Були створені умови для укріплення духовності людей, втілювати християнську мораль і краще проводити обрядовість, що справляло визначний вплив на духовний розвиток села.

1808 р. Для упорядкування Греко-Католицької церкви в Галичині австрійський уряд відновив Галицьку митрополію з осідком у Львові. Першим митрополитом призначили Антона Ангелловича. До Галицької митрополії належали три єпархії — Львівська, Перемишльська і Холмська.

1852 р. В Топорівцях на місці старої церкви починає будуватися нова велика церква.

1880 р. При канонічному огляді Греко-Католицької парохії в Топорівцях перебував Львівський єпископ і Галицький митрополит Йосип Сембратович.

1885 р. Згідно з патентом цісаря Франца Йосифа, створено Станіславівське єпископство.

1887 р. Книга “Шематизм” про Топорівці інформує:

“Сільська парохія. Церква Успення Пречистої Діви Марії. Церква побудована і освячена 1855 року. Плебанія побудована — 1859 року.

Отець
Кирило Гаморак,
довголітній парох
села Стецева
Снятинського
повіту, посол до
Галицького сейму,
зять отця Івана
Стрийського

Фотографія зроблена перед школою 11 листопада 1936 року в день незалежності Польщі. На передньому плані — учні школи. Посередині прибраний портрет прем'єр-міністра Юзефа Пілсудського. На задньому плані зліва — радні гмінної управи з солтисом Василем Сливчуком; ззаду — управитель школи (директор) Шуль з учителями

Управитель школи
з 1874 по 1904 роки
Стефанів Петро
Романович з дружиною
Марією Мартович
(найстарша сестра
Леся Мартович).
Збоку сидить їхня
дочка Євгенія.
Пізніше працювала
вчителем у школі.
Фотографія зроблена у
Львові в 1895 році,
коли Стефаніву на
сільськогосподарській
виставці особисто цісар
Франц Йосип вручив
золоту медаль за
вирощування тютюну

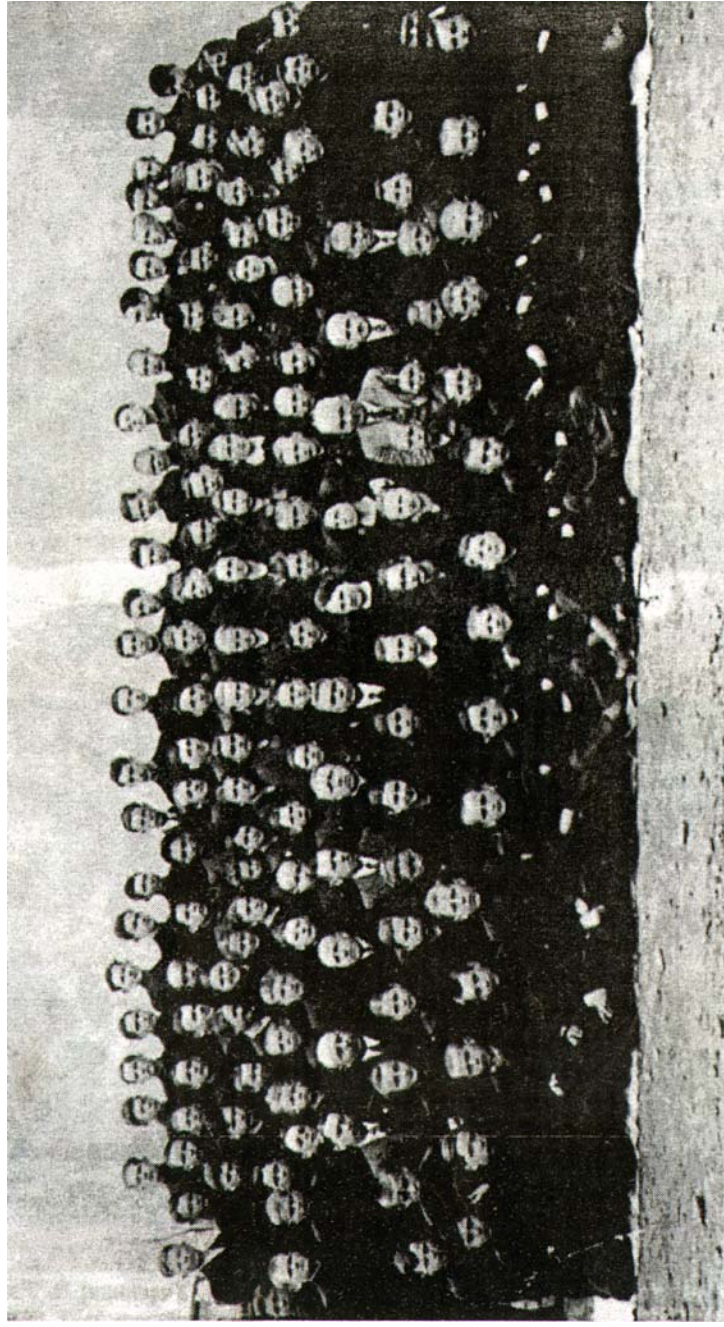

Сім'я пана-дідича Степана Дудчака. Сидять (зліва направо) — дружина
Марія, внучка Надійка, невістка Марія, син Євген; стоять — син Юліан,
дочка Юстина

Управитель школи
Гумінілович Володимир
Лазаревич.
Керував школою з 1904
по 1936 роки

Управитель школи
Володимир Гумінілович
із дружиною (другою)
Ганною — вчителька.
Позаду її племінниці

Учні і вчителі Городенківської гімназії "Рідна школа" ім. Тараса Шевченка в 1937—1938 роках.
Перший ряд (зліва направо): топорівські гімназисти. П'ятий — Федір Никифрук, дев'ятий — Ярослав Сопотик

Церква має метрики з 1784 року.

Патрон: Роман князь Пузина.

Отець Іван Стрийський, титулований совітник консисторії, крилошанин, член інститута “Народний дім” і засновник товариства ім. Михайла Качковського.

Народився 1812 р., рукоприкладований — 1839 р., інституційований на парохію — 1844 р., жонатий.

Приват-сотрудник — Калитовський Василь, син Павла, народився 1859 р., рукоприкладований 1883 р., жонатий.

Дяк не іспитований. Школа етатово систематизована. Побудована 1874 року.

1399 чоловік греко-католиків. Дякова платня — один гарець ячменю від двора.

Староство — Городенка, пошта — Снятин”.

У складі Станиславівської Греко-Католицької консисторії в 1887-1894 роках було 20 деканатів: Богородчанський, Бучацький, Буковинський, Галицький, Городенський, Гусятинський, Жуковський, Заліщицький, Коломийський, Косівський, Кудриницький, Надвірнянський, Пістиньський, Скольський, Станиславівський, Снятинський, Товмацький, Тисменицький, Устецький, Чортківський.

У цих деканатах налічувалося 419 парохій, 503 священослужителів, один мільйон віруючих, 8 монастирів, 30 домів згромаджень.

1889 р. Книга “Шематизм” подає такі дані:

“Село Топорівці. Сільська парохія. Церква Успення Пречистої Діви Марії.

Церква побудована 1853 року. Плебанія побудована 1859 року.

Церква має метрики з 1784 року.

Патрон: Роман князь Пузина.

Парох о. Іван Стрийський — титулований радник консисторії з ознаками крилосу. Родж. 1812р., рук. 1839 р., жонатий, ювілят.

Приват-сотр. Пр. о. Теодор Гаморак, родж. 1863 р., рук. 1888 р., жонатий.

Дяк не іспитований. Церква матірня. Число душ греко-католиків — 1429 чол.

У Топорівцях: латинян — 30 чол., жидів — 25 чол.

Школа етатово систематизована. В 1889 році навчалось — 161 хлоп., 140 — дівч.

Платня дяка один гарець ячменю від двора.

Дотація пароха: орного поля — 32 морги, сінож. — 42 морги.

Додаток конгр. — 172 злр. 66кр. о. в.

Староство — Городенка. Пошта — Снятин.”

21 січня 1895 року поділено Буковинський деканат на два: Чернівецький і Сучавський. Таким чином, кількість деканатів зросла до 21-го. Після окупації Буковини в 1919 році Румунією число деканатів зменшилось до 19, а в 1930 році добавився 20-й деканат: Станіславів-місто.

1900 р. Книга “Шематизм” подає такі дані:

“Село Топорівці. Сільська парохія. Церква Успення Пречистої Діви Марії.

Церква побудована 1853 року. Плебанія побудована 1859 року.

Патрон церкви: П. Т. Роман князь Пузина.

Парох о. Юліан Войнаровський, народжений 1852 року, Рукоприкладований 1877 року, інституїований на парохію 1894 року. Жонатий.

Церква матірня. Число душ греко-католиків — 1562 чол.

В селі: латинян — 30 чол., жидів — 25 чол.

Школа етатова систематизована.

Дотація пароха: орного поля і сінож. — 105 моргів і 413 кв.сажнів.

Спроваджена конгруа — 258 злр.44кр., із того платиться податку — 141 злр.3кр.Ц.К. Староство, Суд, Уряд податковий — м. Городенка. Пошта і стація тел. — Снятин. Стація залізна — Городенка”.

1914 р. На початку вересня у Львів вступили російські війська, з приходом яких відновила свою роботу Львівська православна митрополія.

1915 р. З поверненням австрійських військ Львівська православна митрополія була закрита.

За весь період Першої світової війни Греко-Католицька церква Галичини, Закарпаття і Буковини зазнала страшної руйнації. Російські війська прийшли в Галичину як “визволителі руських братів” з німецької та католицької неволі. Для Росії це була нагода розправитися з українським сепаратизмом Галицького П’ємонту.

З приходом росіян у 1914 році закрито всі українські газети і видавництва, книгарні, читальні та всі культурно-освітні установи. Скасовано рівноправність української мови у школах, судах і урядах. Заарештовано і вислано вглиб Росії українських діячів культури, громадського життя і церкви. На місце висланих священників наслано російське православне духовенство, яке діяло буртально під проводом єпископа Євлегія із Холма.

1918 р. У вихорі суперечливих історичних подій, з приходом німців до влади в Києві приступив гетьман Скоропадський, який серед багатьох питань наведення порядку в державі проголосив Українську Автокефальну Православну церкву, тобто самостійну.

1920 р. Львівський митрополит і всі владики, які скиталися поза межами своїх епархій, знову повернулися на рідні терени, виконуючи свою архипастирську місію.

1925 р. Установлення конкордату — домовлення між Апостольським престолом і Польщею щодо Греко-Католицької церкви на західно-українських землях, які опинилися під польською займанщиною: найперше — це зрівняно всі обряди перед державним і церковним правом, забезпечено право на свободу організації, життя, праці духовних служб українським греко-католикам, поставлено їх у канонічно-правну площину, з такими ж вольностями збоку держави. Запевнено свобідний і вільний від уподаткувань майно церков, інститутів і монастирів.

1929 р. У Львові відкрито Богословську академію. Ректором призначений отець, доктор богослов'я Йосип Сліпий.

1929 р. Книга “Шематизм”. В Топорівцях зареєстроване братство Апостольської Молитви в кількості — 175 чоловік.

Духовні святині та святі місця

 Церквою, або храмом іменують віддану Богові освячену культову споруду, до якої віруючі збираються для молитви. Зі свого зовнішнього вигляду церкви бувають різні: мають вигляд корабля, кола або хреста.

Вигляд корабля — Церква подібна до корабля, за образом Ноевого ковчегу, веде нас по морю життя до тихої пристані у Царстві Небесному. Вигляд кола — символізує вічність Церкви Христової. Вигляд хреста — нагадує вірним, що вони одержали спасіння через Хрест Христовий.

Головний вхід до церкви завжди повинен бути із заходу, а вівтар — звернений на схід — у бік світла, тобто до сходу сонця. Це означає, що віруючі люди завжди повинні входити до церкви із заходу, відходячи від темряви і зла, і прямувати до сходу сонця, до Христа, якого в Святому Письмі названо «Світлом зі Сходу».

Топорівська церква має велике значення в історичному, культурному, моральному і духовному розвитку села. Через

церкву ми пов'язані з історією і культурою всієї України і українського народу.

Розглядаючи попередній розділ, читачі, напевно, звернули увагу на те, що перша церква побудована в селі Тополі (чи Тополівка) при першому заселенні, приблизно в 1240-1250-х роках. Свідченням цього є те, що в урочищі Колопнище, старожили ще пам'ятають невелику могилу і закопаний старий хрест.

Наступна церква побудована при новому поселенні в урочищі, де теперішня Сливкова.

Наступна церква побудована вже суто в селі Топорівці, біля сучасної пошти, на місці колишніх спортивних, шкільних майданчиків.

Оскільки село Топорівці засноване приблизно в 1380 році, тоді ж побудована і церква. Скільки існувала церква на тому місці невідомо. Село часто піддавалося нападам молдованів, турків, татарів і, відповідно, то знищувалося, то знову відбудовувалося. Так само нищилась і знову відбудовувалась церква. Скільки на цьому місці було побудовано і відбудовано церков — сьогодні важко сказати. Архіви таких даних нам не зберегли. Зрозуміло одне, що впродовж 300 років (1380-1700 рр.) до топорівської парохії належали майже всі навколишні села. Але коли австрійці робили зйомку села в 1779 році, то церква в селі вже була на теперішньому місці. Так, що на цьому місці теперішня церква, мабуть, третя.

Перший цвинтар, як уже згадувалося, знаходився в урочищі Колопнище, другий, де тепер урочище Сливкова, третій — у кінці укріпленого села між теперішньою центральною дорогою, що йде на Красноставці, і вулицею Пішаковою. Ще один цвинтар, але тільки для бідних, був на Стіглі.

У 1830 році помирає перший пан-дідич Марцел Комар. Засновується панський цвинтар. Тут нині знаходиться діючий цвинтар. На цьому цвинтарі хоронили тільки панів і їх родичів.

Але в 1832 році помирає священник Степан Шлемкевич. Пан-дідич Теофіл Комар дозволяє похоронити отця на цьому цвинтарі. В 1842 році помирає священник Микола Чомкевич, його також хоронять на панському цвинтарі.

У 1891 році помер священник Іван Стрийський. Пан-дідич Роман Пузина теж дозволяє похоронити отця на панському цвинтарі.

У 1852 році помирає пан-дідич Теофіл Комар. Володіння маєтком переходить до його сина Вітуса Комара. Молодий панич дуже вчений, енергійний, виріс у селі, дуже полюбив його. І щоб залишити після себе добру пам'ять, у 1852 році починає будувати велику церкву. На тому самому місці, де знаходиться сучасна церква. Побудована нова церква рівних собі на Покутті не мала. Це видно з опису акта візитації церкви представниками деканату від 8 травня 1895 року.

АКТ

візитації церкви в Топорівцях (копія)

1. Число парохіян — 1526 чол.
2. Ім'я парохії: Топорівці з прилученням Підвисоке.
3. День перевірки (візитації з деканату) — 8. 05. 1895 р.
4. Парох і сотрудники: Вс. о. Юліян Войнаровський. Парох род. 1832 р., рук. 1877 р., інст. 1894 р., жонатий.
5. Церква:

Перелік питань	Відповіді
Мурована чи дерев'яна, вигляд і стан	Церква дерев'яна, на підмурованю, з трьома банями, хрестообразна, на видному місці, в доброму стані.
Олтар з антимінсами, ким освячений від єпископату і коли?	Олтар з антимінсами освячений від єпископату: Головний престіл з антимінсом освячений отцем-єпископом Левом Шептицьким 28. 08. 1854 р.; три побічні олтарі: а) Успення Пречистої Богородиці б) Святого Николая в) Святої Варвари з антимінсами освячені отцем-єпископом Іваном Баженьським 27. 06. 1856 р.
Снаряди церковні, чаші і прч.	Снаряди церковні суть добрі, одна чаша із трьох потребує позолочення (Множество среб. гопач. ліхтариків із свічками білими між бічними престолами).
Ризи церковні	Ризи церковні пароха вже поношені, але ще добрі.
Книги церковні: Яких нема?	Суть всі добрі. Великої Минеї нема.
Образи і іконостас	Суть намісний і над горним сідалищем по бічних олтарях (в Пресвітеріумі),

Перелік питань	Відповіді
	чотири ікони Іоанн Златоустий і Василій Великий хороший, інші трохи закопчені також і іконостас.
Вічне світло, перед свят. Тайнами	_____
Отпусти	_____
Каплиці	_____
Статуї, хрести та т.п.	В селі є три хрести і по всіх дорогах із дерева і каменя.
Чи церква застрахована і в якому товаристві, яка її вартість	Застрахована в “Феніксі” враз із дзвіницею на 4500 злр.
6. Цвинтар:	
Чи обгороджений?	Обсаджений і обкопаний.
Чи не буває обезчищений?	_____
Хто збирає траву?	Братство відпускає за оплату 4 злр. і немає охотника до того.
7. Трупарня:	Суть нові на кожному цвинтарі.
8. Звонниця:	
Чи разом з церквою чи осібно?	Осібно
В якому стані	Потребує нового побиття
Кілька звонів	П'ять звонів
9. Чи вночі є стража коло церкви	Є
10. Дім пароха і будинки ерекціоновані в якому стані, чи застраховані, у кого, і яка їх вартість	Дім пароха на підмурованню, обширний вдоброму стані. Будинки ерекціоновані в доброму стані і застраховані у “Феніксі” на 3400 злр.
11. Грунт ерекціон.:	
Чи парох сам господарює	Сам
Чи немає авульсів	Немає
Ліс ерекціон.	Немає
12. Канцелярія:	
Інвентар	Є
Метрики, чи для кожної місцевості	Метрики для кожної церкви перешиті і видимовані в повітовому уряді
Спис людности	Суть
Протокол подавчий	Суть
Протокол предшлюбний	_____
Протокол Сл.б.Фунд.	Суть

Перелік питань	Відповіді
Протокол приват.	Суть
Записник доходів	Суть
Фонди, облігації	_____
Давні документи	Копій ерекційних було _____
13. Скарбона церковна:	
Де хоронитси	В церкві
Хто має ключі	Від скарбниці в пароха, і два старші браття або сестриці
Скільки є грошей	Готівкою – 201 злр., а на довгах 64 злр. Всього 265 злр.
Які поміщення	_____
Чи є записник доходів і розходів	Є
14. Богослужіння і св. Тайни:	
Порядок Богослужіння	По уставу церковному.
Проповіді і катехизація церкви	По Євангелію і катехизму перед вечірнею
Успіх катехизацій церковних	Задовольняючий
Чи святі Дари замкнені і часто змінюються	Так
Акушерка	Є кілька, але не іспитовані
15. Школа:	
Яка і кілька дітей	101 дитина.
Релігійне заховання учителя	Похвальне.
Чи є уповноважений уділяти релігію	_____
Число годин науки релігії	По дві години на тиждень.
16. Братство:	
Яке і скільки членів	_____
Чи має маєток і хто ним завідує	_____
Чи має книги і статут	_____
17. Стан моральности парохіян:	
В загальному	Задовольняючий
Особливі добродителі	Добровільними датками причиняються до украшения Дому Божого

Перелік питань	Відповіді
Особливі пороки	_____
Хто заслуговує на похвалу	_____
Хто на нагану	_____
18. Поведінка пароха:	
Резиденція	В доброму стані.
Чи в разі отпуску є заступник	Є.
Єго заслуги	Великі.
Пороки	_____
Повага	Велика.
Чи немає яких процесів	_____
Чи має молитвослов і св.	Є
Письмо, приватну бібліотеку	
19. Поведінка сотрудирика	Немає
20. Служба церковна	
Дяк	Григорій Томаш – неіспитований
Провізори	Василь Федорук, Іван Мохорук, Степан Грищук
Проча служба церковна	Паламар Петро Мурмилик
Їх поведінка	Поведінка задоволена
Декан:	А. Кобринський

Як очевидно з акта візитації, на той час існувало два цвинтарі. Цвинтар на Стіглі вже не згадується. Отже, вже не діяв.

На обох цвинтарях згідно тодішніх австрійських норм, були трупарні. Там, як правило, лежали повішальники, утопленики і насильно вбиті. Звідти їх і хоронили. До церкви не заносили. Таких людей хоронили в одному із закутків цвинтаря, без священика. Таке місце є в кінці города Грищуків, біля Толічки. Під час Першої світової війни трупарні знищили російські солдати.

У 1911 році велика церква згоріла від удару блискавки. Патроном церкви був уже снятинський пан-дідич Степан Дутчак, якому господарка в Топорівцях йшла не на руку. Дутчак продав усі приміщення в селі. Поле в Топорівцях дав на парцеляцію-продаж. Будівництво храму Божого в селі не входило в його плани. На будівництво церкви він виділив невеликі кошти. Частина грошей вернулася від страхової компанії. Основний тягар будівництва

ліг на плечі сільських жителів. Але коштів явно не вистачало. Тоді було прийнято рішення — побудувати меншу за розмірами від попередньої церкву.

Дерев'яну частину церкви виготовили майстри з села Соколівка Косівського повіту. За зиму споруда у заготовках уже була готова. Сільські хлопці-січовики під орудою свого кошового Григорія Василика за весну (ще до початку весняно-польових робіт) усі матеріали-заготовки перевезли кіньми в Топорівці. Тимчасово церква знаходилась у stodолі Івана Угриня.

На першу Пречисту, 28 серпня 1912 року, готувалися до відкриття нового храму Божого.

Днем раніше в Городенці перебував сільський війт Танасій Грищук, син Михайла. За домовленістю він привіз у село лірника. На другий день зібралася сила-силенна народу із сусідніх сіл. Мало того, що це храмове свято, — усі хотіли дивитися на нову церкву, яка ще й будувалася менше року.

Біля церкви сидів лірник і з ранку вже співав своєї:

Святая Варвара
По терню ходила
Тай в кропиві свої білі
Ніженьки жалила.

А Ісусик, файний хлопчик,
На сопівці грає,
Матка Божа, мой, газдиня,
Хату замітає...

Не один грейцар, який був призначений для церкви, потрапив лірникові як милостиня в капелюх. Коли вже зібралось довкола багатенько старших жіночок, лірник ударив по струнах:

В Хрещетику на відпусті
Сталаси новина:
Утопивси молодий жовнір
На самого Йвана...

Та єк він мав топитиси,
Став ручков махати:
Прощавайте, добрі люди,
Дайте неньци знати...

Приїхала стара мати
Сірими волами,
Заплакала понад Дністер
Дрібними сльозами...

Більшість матерів, які мали своїх синів у війську в далекій чужині, тихенько схлипували. В капелюх сипались і сипались грейцари.

Побудована і висвячена церква 1912 року існує по сьогоднішній день.

У 1912 році, перед самою війною, сільський пан-дідич Степан Дутчак виїхав із села в Снятин. Панський цвинтар став громадським, оскільки в селі поховання закінчилося, а розширити територію цвинтаря через забудови не було можливості. З тих пір поховання відбувалися на панському цвинтарі.

Під час великих епідемій — холери і чуми — людей на сільських цвинтарях не хоронили. Згідно з рішеннями повітових староств, такі цвинтарі створювалися один на кілька сіл. Поховання відбувались у великих ямах, куди звозили померлих з кількох сіл.

У червні 1916 року розпочався так званий Брусиловський наступ російських військ. Як тільки увійшла російська кавалерія у село, зразу висунули вимогу перед “мазепинцем” о. Юліаном Войнаровським звільнити церкву від образів, процесій, хрестів тощо, бо їм потрібна церква для армії. Весь церковний інвентар знову перенесли до стодоли Івана Угриня.

До церкви завезли сіно, свіжоскошену траву, все понакривали простинями, а місцями просто так і почали звозити поранених солдат, адеколий офіцерів. З церкви зробили військовий госпіталь. На подвір'ї біля вхідних церковних дверей розташували палатку, де містилася операційна; в іншій палатці знаходилася аптека; у третій — жили лікарі і медбрати. Госпіталь у церкві працював до великих морозів. Пробували опалювати буржуйками, але це нічого не давало. Тоді госпіталь прикрили, а навесні, як потепліло, знову почали звозити поранених солдатів.

Госпіталь працював до липня 1918 року, аж поки австрійські війська не прорвали російський фронт. 20 липня 1918 року австрійські війська звільнили село від росіян. Церква відновила Святі Літургії.

Духовні пастирі виноградника Христового

 пархіальний шематизм (вісник) — це книга, в якій наведені дані про парохії і священників даної єпархії в розподілі по деканатах. Шематизм видавався майже кожного року з відповідними змінами у Львівсько-Станиславівській єпархії до 1881 року латинською мовою, з 1882 року до 1938 року — українською. Рівночасно з українськими ще деяку кількість шематизмів друкують латинською мовою для відсилання римокатолицьким єпархіям і для Риму.

Книги “Шематизм” почали друкувати в 1828 році, потім кілька років не випускали, а з 1832 року почали друкувати систематично.

У “Шематизмі” за 1828 рік (у найстарішому), який зберігається у Львівській Науковій бібліотеці Академії наук України ім. Василя Стефаника та університетській бібліотеці по вул Драгоманова, подані тільки дати народження священників; у наступних “Шематизмах” з 1836 року — подані вже і дати рукоположення; від 1852 року — зазначається: чи священник жонатий, чи вдівець, чи неодружений; а від 1887 року — подається також рік інституїування (призначення) на парохію

Завдяки цим даним, нам удалося вибрати всю інформацію про тих священослужителів, які служили у селі Топорівці з 1831 року.

Отець **Степан Шлемкевич** — народжений 1807 року, рукоположений 1830 року. Працював священником у селі у 1830-1831 рр. Хоч молодий, але часто хворів, і на початку 1832 року помер. На похороні було багато священників із сусідніх парохій. Отець Степан Шлемкевич похований на “панському” цвинтарі.

Отець **Микола Сабат** — народжений 1807 року, рукоположений 1830 року. Служив священником у 1832 році. З Топорівців перейшов служити у Балинці (1832-1833 рр.). Після відправляв у Тулукові біля Заболотова (1833-1839 рр.); у Заболотові (1839-1863 рр.), після у Товмачику Коломийського деканату (1863-1879 рр.). Помер 28. 11. 1879 р.

Отець **Василь Проскурницький** — народився 1808 року, рукоположений 1832 р. Служив у селі (1832-1836 рр.). Звідси перейшов у село Назірне Коломийського деканату (1837-1847 рр.). Там і помер 23. 09. 1847 р.

Отець **Михайло Воєвідко** — народився 1791 році, рукоположений 1815 р. Доїжджав зі Стечеви (1837-1839 рр.).

Одночасно доїжджав і до Русова. Помер і похований у селі Стецева 18. 11. 1848 р. Його син отець Василь Воевідко був жонатий із найстаршою сестрою о. Тита Войнаровського — Мінодорою.

Отець **Микола Чомкевич** — народжений 1808 року, рукоположений 1834 році. Сільський парох (1840-1842 рр.). До Топорівців перейшов із Гвіздця. Довго не служив. Помер 9. 05. 1942 року.

Отець Микола Чомкевич похований на “панському” цвинтарі. Дружина о. Миколи Чомкевича Маріанна і дружина о. Івана Стрийського Єлизавета — рідні сестри. Вони були доньками Городенського декана о. Миколи Загайкевича, який правив на парохії в селі Серафінці (1827-1859 рр.). Там же й помер 4 квітня 1859 р. Так, як в Топорівцях була одна із найбагатших парохій, декан Городенський після о. Михайла Воевідка призначив свого зятя о. Миколу Чомкевича. Але той у молодому віці помер.

Тоді декан призначає на Топорівську парохію свого другого зятя о. Івана Стрийського, який до цього служив у селі Сороки з доїздом у с. Вербівці.

Отець **Іван Стрийський** — народжений 1812 року, рукоположений у 1838 році. Прибув до Топорівців після смерті о. Миколи Чомкевича в 1842 році. Деякий час доїжджав із Сороків, бо у плебанії ще жила вдова о. Миколи Чомкевича з малими дітьми. Пізніше о. Іван Стрийський переїхав жити в Топорівці. Працював на парохії до 1891 року. Помер 5. 06. 1891 року. На похороні було багато парохів:

Отець Іван Стрийський похований на “панському” цвинтарі, недалеко від могили о. Миколи Чомкевича. За двома могилами доглядають родичі брата о. Івана Стрийського — Миколи Стрийського.

Отець **Теодор Гаморак** — народжений 1862 року, рукоположений у 1887 р. Служив приват-сотрудником. Через кілька років не знайшов спільної мови із паном-дідичем Романом Пузиною, який був патроном церкви, і про призначення на парохію того чи іншого священика його слово грало не останню роль. Тому, коли помер о. Іван Стрийський, пан не дав згоди на призначення о. Теодора на парохію в Топорівці. Єпископська консисторія Станиславівської греко-католицької дієцезії 27. 06. 1891 року оголосила конкурс на заміщення вакантної посади в парохії Топорівці з прилученням села Підвисоке.

Надходять заяви від священиків, охочих потрапити на Топорівську парохію, серед них святотці: Семен Павлюк —

парох із Текучі, Михайло Медвецький із Чорткова, Володимир Лукашевич із Жукотина, Северин Підляшецький із Заліщик, Тит Войнаровський із П'ядик, Юліан Герасимович із Пилипча, Кирило Гаморак зі Стечеви, Олександр Балицький із Рожнова, Корнелій Литвинович із Комарова, Григорій Ковч із Гусятина, Атанасій Левинський із Волчківців.

Отець **Василь Калитовський** — народжений 1859 року, рукоприкладований 1883р. Зразу після закінчення духовної семінарії одружився із онукою о. Івана Стрийського — Євгенією Гаморак зі Стечеви. Так, як о. Іван Стрийський був уже в старшому віці, то попросив свого свояка собі на допомогу приват-сотрудником.

Але в 1887 році духовну семінарію закінчує любий онук о. Стрийського Теодор Гаморак із Стечеви, який носить навіть ім'я дочки о. Стрийського — Ольги-Теодори, котра у свій час вийшла заміж за о. Кирила Гаморака у Стечеві. Однак, отець Стрийський був категоричний: о. Василь Калитовський повинен забиратися, бо тут має правити приват-сотрудником його внук о. Теодор Гаморак. Отець Стрийський напевно планував, що після його смерті, о. Теодор Гаморак залишиться парохом на такій багатій парохії.

На щастя, у селі Трійця Снятинського деканату звільнилося місце і о. Василь Калитовський із малою дитиною і вагітною дружиною Євгенією 27 жовтня 1887 року переїжджає у село Трійцю.

5 вересня 1891 року засідала конкурсна комісія. Конкурс виграв о. Тит Войнаровський — парох із села П'ядики Коломийського деканату.

Як пересвідчуємося, сьомим у переліку конкурсантів був о. Кирило Гаморак зі Стечеви. Він мав надію виграти конкурс і перейти у Топорівці, а його місце мав би зайняти син — о. Теодор Гаморак. Але так не сталося, як сподівалося.

Отець **Тит Войнаровський** — народ. 1856 р., рук. 1881 р. Переїхав на Топорівську парохію аж на початку 1892 року, а в кінці 1893 року перейшов на парохію в Балинці.

Отець **Семен Білинський** — народ. 1856 р., рук. 1886 р. Правив на парохії від кінця 1893 р. до 1894 року.

Отець **Юліан Войнаровський** — народ. 1852 р., рук. 1877 року. Служив на парохії в Топорівцях з 1894 — 1938 року.

Помер 04. 01. 1938 року. Похорон був дуже великий і за участю багатьох парохів.

Отець Юліан Войнаровський, уже будучи в роках, часто хворів, і йому на допомогу присилали молодих приват-сотрудників:

о. **Ярослава Островського** — нар. 1888р., рук. 1929 р. Служив приват-сотрудником з 01. 08. 1929 по 31. 07. 1931 рр.

о. **Ізидора Скорохіда** — нар. 1901 р. рук. 1931 р. Служив приват-сотрудником з 01. 08. 1931 р. — 31. 01. 1933 р.

о. **Антіна Речаківського** — нар. 1903 р., рук. 1931 р. Служив приват-сотрудником з 01. 02. 1933 р. по 30. 06. 1933 р.

о. **Антіна Швеця** — нар. 1895 р., рук. 1929 р. Служив приват-сотрудником з 01. 02. 1933 р. по 30. 06. 1933 р. Значить було два приват-сотрудники.

о. **Володимира Чорного** — нар. 1906 р., рук. 1932 р. Служив приват-сотрудником з 01. 07. 1933 р. по 30. 09. 1933 р.

о. **Петра Воронича** — нар. 1908 р., рук. 1933 р. Служив приват-сотрудником з 18. 05. 1934 р. по 10. 07. 1934 р. Помер 11. 09. 1935 р.

о. **Євстахія Рижого** — нар. 1907 р., рук. 1934 р. Служив приват-сотрудником з 11. 07. 1934 р. по 30. 06. 1935 р. Помер 16. 02. 1945р.

о. **Мирослава Гайдучка** — нар. 1907 р., рук. 1933 р. Служив приват-сотрудником з 01. 08. 1935 р. по 25. 05. 1936 р. Під кінець був управителем церкви.

о. **Михайла Романчука** — нар. 1911 р., рук. 1936 р. Служив приват-сотрудником з 01. 12. 1936 р., з 01. 02. 1938 р. приват-сотрудник з правом управи. Під кінець 1938 року був призначений завідателем парохії і працював до арешту польською владою за “посягання на Ойчизну” до липня 1939 року.

“Панський” цвинтар з 1912 року став сільським цвинтарем. Отця Юліана Войнаровського похоронили на сільському цвинтарі.

У Львівському Державному історичному архіві у фонді 682 (опис I, справа 217) зберігаються листи о. Юліана Войнаровського і юсти Ольги Войнаровської до о. Тита, коли він працював у митрополії. Деякі листи мають пряме відношення і до села Топорівці:

У 1929 році в одному з листів дякує за приват-сотрудника о. Ярослава Островського.

13 червня 1931 року пише в листі, що сільський хлопець Іван Семенюк вчиться в Городенській гімназії і не має чим заплатити

за навчання. Його хочуть відчислити. Звернулася мама, щоб допомогти. Просить о. Тита, щоб той залагодив цю справу.

1932 рік. Просить за Василя Грищука, щоби о. Тит допоміг йому взяти позику у Земельному банку 4 тисячі злотих. Має 40 моргів поля. Купив ще перед війною і сплачує щорічно банкові проценти. Винен ще 430 злотих. Але недавно купив ще чотири морги поля і винен, крім того, ще 300 злотих.

09 серпня 1932 року. Має нового приват-сотрудника о. Ізидора Скорохода, просить за його брата, аби той вступив до Львівської семінарії.

Крім цих листів, хочемо подати декілька документів, знайдених в обласному архіві про листування о. Юліана Войнаровського до вищестоящих релігійних органів — безпосередньо і через посередників. Це в якійсь мірі прояснює ті проблеми, з якими доводилося стикатися о. Юліану Войнаровському, і як він їх розв'язував, а також прояснює одну зі сторін різнобічної роботи, яку виконували священики в той час. Документи подаються мовою оригіналу.

Теофіл Окуневський
Адвокат
м. Городенка

До Всесвітлішого і преосвященного
гр.-кат. єпископського ординаріату в
Станіславові
Гр.-кат. Парохія в Топорівцях через ад.
Др.Т. Окуневського в Городенці.

ПРОСЬБА:

**О затвердження контракту купна
продажі з дати Городенка,
дня 6. жовтня 1928 до ч.ч.уд.Г 1218/28**

Всесвітліший і преосвященний ординаріате!

По думці одержаного рескрипту продала гр.кат.Парохія в Топорівцях на покриття податку маєткового пр.гр.1220 обн.вик. гіп.343гр.ем.Топорівці, за ціну купна в квоті 1250 злотих.

Відносно тієї трансакції споряджено контракт купна-продажі з дати Городенка, дня 06.жовтня 1928, і в нім поіменовані з услів'я купна.

Ціна купна в квоті 1250 зол.зістала видіане еше перед списанням того контракту, а іменно вплачена до Каси Скарбової в Городенці на покриття податку маєткового наложеного на гр.-кат. Парохію в Топорівцях, на доказ чого предкладався віпис 4-ох квітів Каси Скарбової. Оригінальні квіти задержує Парохія при собі, бо затребує їх потім при предложенню Урядови Земському опарату парцеляційного і контракту.

Нинішнім предкладався више цитований контракт до ласкавої апробати з просьбою о ласкаве приспішене полагождення сеї справи.

Підпис

25/10.1928. К. Д.1734.

КОНТРАКТ КУПНА-ПРОДАЖІ

Списаний між гр.кат.Парохією в Топорівцях заступленою і ділаючою через Вс. о. Юліана Войнаровського, яко продаючою, а Василем Гришуком с. Танасія госп. з Топоровець, яко купуючим.

1. Продаюча гр.кат.Парохія в Топорівцях будучи за свідоцтвом книг ґрунтових ґром. Топорівці табулярною властителькою і фактичною посідачкою реальности обн. врч. 343 ґром.Топорівці, в склад котрої входить між инчими пр. гр. 1220 в ниві “Стігло” простору і морг 500 скв.продав таж гр. кат. Парохія в Топорівцях заступлена і ділаюче через свого пароха Вс. О. Войнаровського ту цілу свою пр. гр. 1220 обн. врч. 343 ґром. Топорівці, Василеви Гришукови с. Танасія на того ж виключну і необмежену власність, за добровільно умовлену ціну купна продажі в квоті 1250 зол.(словно тисячу двіста пятьдесять золотих), яку то суму сплатив купуючий продаючій в цілости перед списанням того контракту, а продаюча купуючого зі заплачення цілої ціни купна продажі нинішнім квітує.

2. Фізичне посідання проданої недвижимости віддає продаюча купуючому символічне з днем нинішнім через підписання і вручення того контракту, зобов'язуючись надто віддати купуючому та посідання на місці при свідках через обхід і сказання границь сейчас до затвердженню того контракту через власти.

3. Продаюча не ручить купуючому ані за простір, ані за повну табулярну власність і посідання, як також, що недвижимість та є вільна від залеглих податків, данини публичних, та тягарів ґіп; а коли б які того рода залеглости оказались, зобов'язуєся їх продаюча власним коштом уморити і викрислити.

4. Продаюча гр. кат. Парохія в Топорівцях заступлена і ділаюча через свого пароха Вс. о. Юліана Войнаровського призволяє нинішнім, щоби на основі того контракту право власности по пр. гр. 1220 по відписанні II з вгч. 343 гр. Топорівці і утворенню для неї нового виказу гіпотетичного таїж громади в місце гр. кат. Парохії в Топорівцях на річ купуючого Василя Грищука с. Танасія заінтабульоване зістале.

5. Всі тягарі і данини публичні, та податки державні від підметової недвижимости від дня нинішнього біжучі оплачувати буде купуючий, як також він заплатить кошта списання сеї грамоти, належистости стемплеві, таксу переносну і кошта інтабуляції, та всі инчі з перенесенням права власности получені видатки.

6. Сторони зрікаються права наставати важність того контракту з якої-небудь законної причини, а передовсім з причини покривдження понад половину вартости.

7. Важність того контракту зависима від затвердження його через гр. кат. Єпископський Ординаріат в Станиславові.

Городенка, дня 06. жовтня 1928. Юліан Войнаровський гр. Василь Грищук Танасія гр. свідки: Кульчицький гр. К. Багницький гр. стп.Ізл.

Всесвітлійший і Високопреосвященний
Єпископський Ординаріате!

Смиренно підписаний уряд парохіяльний в Топорівцях доносить:

Василина Сопотик, жена Канадійця звана Сопотика, умираючи 1916 року жертвувала на річ гр. кат. Церкви в Топорівцях (дек. Городеньского) пів помірка (неповна морга) число парцелі ґрунт 1537/1 не яко богослужбний Лебат, але як дарунок на потреби місцевої Церкви.

Ухвалою Повітового Суду в Городенці з дня 24/10, 1923 чл. — 85/18 ин. 756/23 заінтабульовано згадану даровизну на річ церкви винаймало згаданий помірок людям за річним чиншом від 20-30 зол. і таку суму видавано на потреби біжучі церкви.

В 1928 році зачали в Топорівцях малювати 1912 вибудовану нову церкву коштом 9.000 золотих. Неповна 8.000 зол. зібрано в парохії добровільними датками, решти около 1.000 золотих не можна в теперішній час ніяк в селі роздобути. З причини, що так маляр, як і склепи доставляючі матеріали не хочать вже довше як три роки на вирівняння довгів чекати і грозять судовими

доходженнями, а брацтво церковне не є в силі так великої суми тепер узбирати, для того смиренно підписаний уряд парохіяльний просить Всесвітліїший і Високопреосвященний Єпископський Ординаріят о ласкавий дозвіл продати жертвовану на потребу церкви парцелю, щоби з набутої суми вирівнати не даючі тепер сплатити довги і справити на церков конечно потрібний громозвід. Церков нова, з красною новою утварею, свіжомальована, положена на взгір'ю і на продуві, а вірні про громозвід нічого чути не хочять.

При тім смиренно підписаний уряд парохіяльний повідомляє, що евентуальна проба не противниться волі помершої, бо она поле жертвувала виключно на потреби місцевої церкви.

Топорівці, дня 29 серпня 1932 року
Парох Юліян Войнаровський

Зас.23/9 1932

I.

Всеч. о. Юліян Войнаровський
парох в Топорівцях

В залученню пересилаєси позволенє на продаж церковної прц. 1537/1 простору около 3/4 морга, по бл. п. Василині Сопотик, на потреби місцевої церкви, на покриття довгів, зятягнених при мальованю церкви і на громозвід з тим однак, що з ужитя узисканих грошей треба предложити сюди квіти і рахунки до потвердження контракту.

В.Е.О. Стан.дня

II.

Видати позволенє по формі для о. Юліяна Войнаровського, пароха в Топорівцях, на продаж церковної прц. 1537/1, простору около 3/4 морга, по бл. п. Василині Сопотик — на вирівнанє довгів зятягнених при мальованю церкви і інші потреби місцевої церкви.

Прикотовано в євиденції на ст. 32.

Підпис

III.

Всеч. Уряд парохіяльний в Топорівцях
повіт Городенка

Залучити прилеж. письма під I і II

Прилежачі письма доручить по адресі

Від Єп. Орд.

Станіслав. дня 26. 09. 1932

Додатково даю роз'яснення, що таке богослужбний Лебат*. Цей термін прозвучав у листі о. Юліана Войнаровського до Єпископського Ординаріята від 29 серпня 1932 року:

Богослужбний Лебат — вірні перед смертю заповідали на церкву частину свого поля або гроші. Церква це все оприходувала і за це йшов суворий звіт перед вищестоящою релігійною установою. Поле здавалось церквою в оренду прихожанам за відповідну оплату.

Гроші здавались церквою у банк під відсотки.

Вірні у заповіті перед смертю, або їх родичі після їхньої смерті, в другій частині писали, як церква має розпоряджатися грішми від оренди поля, або відсотками від вкладу грошей у банку. Як правило це були такі вимоги:

кожного року в день смерті покійного священик зобов'язаний був відправляти Службову заупокійну Літургію;

такої-то дати відправити кілька парастасів за покійного;

якщо залишались гроші, то могло бути заповідано:

Наприклад: 25% від тих грошей передавати у церковну касу;

25% — витрачалось на закупівлю церковного начиння;

25% — на утримання школи;

25% — на храмове свято в селі роздавати бідним.

Могли бути й інші варіанти. Це заведено ще в часи правління Австро-Угорщини і діяло до часів ліквідації Греко-Католицької церкви у 1946 році.

Ще за життя о. Юліана Войнаровського, як уже сказано вище, було багато приват-сотрудників, бо в останні десять років він постійно хворів. Останнім приват-сотрудником служив о. Михайло Романчук.

Отець **Михайло Романчук** — народ. 1911р., рук. 1936 р. Був приват-сотрудником, а після смерті о. Юліана Войнаровського (04.01.1938 р.) став парохом у селі. Різко виступив проти польської окупації, проти політики, яку вела польська влада щодо українського населення. За це поляки його ув'язнили. Після війни опинився у США.

Отець **Теодор Олексіїв** — народ. 1898 р., рук. 1926 р. Служив парохом у селі з 1939 року. Також не мирився з політикою польської влади. Книга “Городенщина” описала, як о. Теодор Олексіїв також був ув'язнений на кілька діб. Перебув у селі

польську, першу радянську і німецьку окупації. В 1946 році під загрозою вивезення всієї сім'ї у Сибір змушений був підписати згоду на православ'я. Після виїхав із села.

Сільські дяки

 ро дяків є дуже мало інформації. У книгах “Шематизм” вони не згадуються. Є лише згадки, чи дяки на Топорівській парохії “іспитовані чи неіспитовані” (тобто мають відповідну освіту чи не мають). І ще в кількох “Шематизмах” згадується, що плата дякам — один ґарець ячменю від двора.

З деяких документів і з розповідей старожилів вдалося встановити таке:

Згідно з матеріалами Йосифінської метрики села Топорівці, 1789 року написано, що в той час дяком у селі був Ян Савіцький. Далі матеріалів немає. Але відомо, що в 1878 році в село прийшов дякувати випускник Дрогобицької дяківської школи Стефанів Матвій, син Романа, молодший брат директора школи Стефаніва Петра.

У 1890 році, працюючи в полі, молодого Матвія щось укусило в руку. Рука розпухла, піднялася висока температура, і на другий день, у 34-річному віці, Матвій помер, залишивши четверо маленьких дітей: трьох дочок і сина. Остання, Розалія, народилася вже після його смерті.

Зараз-таки приват-сотрудник о. Теодор Гаморак привіз зі Снятина свого знайомого Григорія Томаша, який дякував до 1904 року.

У 1904 році о. Юліян Войнаровський запросив дякувати свого товариша по навчанню Баб'юка Івана, сина Теодора, який служив священиком у Тисменицькому деканаті, але допустив деякі порушення церковних канонів і його позбавили священичого сану. Дякував І. Баб'юк до 1919 року. Перед тим померла його дружина, він оженився вдруге і виїхав до своєї другої дружини.

У 1919 році дяком став сільський житель Микола Федорук, син Федора, котрий учився дякувати у І. Баб'юка. Дякував аж до своєї смерті в 1937 році.

Після нього дякував у нашій церкві Іван Перегінчук з Торговиці.

З 1940 року дякувати став Михайло Шевчук, син Андрія.

Чи то шовково, чи то зрідно
Стелився путівець в житті,
Моя зоря - то школа рідна,
Її вовік діла святі.
Було і тепло, і студено,
Був крик сови і солов'я...
Не погасай, не йди від мене,
Любове - зіронько моя.

Мирослав ПОПАДЮК

**Школа в освітньому
та просвітницькому розвої**

Становлення парохіяльної школи

Оки що, в архівах не знайдено, в який час засновано школу в Топорівцях.

Але з того, що в селі постійно була церква, можна судити, що школа при церкві існувала віддавна. Такі школи тоді називалися “дяківками”, бо навчання проводили дяки. Дяками, як правило, тоді були поляки. Із Йосифінської метрики видно, що дяком на той час був поляк Ян Савіцкі.

З цього факту можна вважати, що перша школа- “дяківка” в селі була заснована приблизно в 1740-1745 роках. У 1772 році, як уже знаємо, приєднано Галичину до Австрійської імперії. Тоді й появилася надія в українців, що і в нашому краю, нарешті запрацюють державні школи, бо польській владі навчання українських дітей було справою непотрібною.

Австрійський уряд застав дуже низький рівень освіти в краю, і задумавшись над вирішенням цієї проблеми, розпочав зразу впроваджувати шкільні реформи. З цього приводу Михайло Грушевський писав: “Австрійське правительство побачивши, як польська шляхта поневолила український нарід, взагалі задумалася над способом йому допомогти: за Марії Терезії і Йосифа II обмежено владу поміщиків, заводилися школи з місцевою мовою (українською) для селян і міщан, вищі школи для духовенства, що було незвичайно убоге і темне”.

За часів правління австрійської цесаревої Марії Терезії (1717-1780рр.) Австрія одна з перших країн Європи приступила до створення шкіл за державний рахунок. Проте через кілька років, коли цесаревої не стало, плани в справі розвитку шкільництва дещо змінилися.

Але все-таки реформування австрійського шкільництва в деякій мірі розпочалося. Насамперед, завдяки ініціатору цієї реформи Яну Фельбігеру, який ще за життя цесарівни розробив і розпочав впроваджувати основні типи шкіл: парохіяльні, тривіальні, головні й нормальні.

Якраз у той період, можна вважати в Топорівцях, внаслідок такого реформування і була перетворена “дяківська” школа у парохіяльну. Це сталося приблизно в 1780 році. Так, ось: поряд із церквою, де донедавна розміщалася пошта, тоді існувала “дяківська”, а з 1780 року уже відкрили парохіяльну школу. Ця школа діяла до 1889 року. Територія за школою, що тягнулася до р. Тополівки, знаходилися пришкільні ділянки. Там,

згідно з тодішніми вимогами, дітям прищеплювали любов до сільськогосподарських робіт.

У 1780 році на австрійський престол вступив син Марії Терезії Йосиф II. Він продовжив шкільні реформи, але, напевно, були ще якісь умови щодо створення нових парохіяльних шкіл.

Якщо уважно проаналізувати дані, які подавалися в “Шематизмах”, то помітно, що в 1780-х роках у багатьох церквах були заведені метрикальні книги. І це не спроста. Напевно, пізніше відкривали парохіяльні школи в тих селах, де були церкви і велися метрикальні книги. Поряд з хвилею відкриття парохіяльних шкіл український народ почав вимагати проведення навчання рідною мовою.

22 березня 1787 року шкільний статут визнав українську мову крайовою, а 24 жовтня 1789 року уряд змушений був дати дозвіл на відкриття тривіальних шкіл з українською мовою навчання.

Але в 1792 році цісарем став Франц II, який інакше дивився на шкільництво, ніж його попередники.

Важливу роль у розвитку шкільництва відіграв закон від 11 серпня 1805 року, який набагато років наперед визначив, як буде розвиватися школа в державі в цілому і в Галичині, зокрема.

Цей закон широко відомий у Галичині під назвою “Політична установа шкільна” або “Шкільна конституція”. До 1850 року цей закон був перевиданий, це у плані — як писав академік Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка, Богдан Ступарик у книжці “Шкільництво Галичини”, — “він мав 23 підрозділи, 478 параграфів і діяв до 1873 року. Закон також підготував реформи наступних років, привчив батьків посилати дітей до школи, розширивши шкільну мережу і збільшивши охоплення дітей навчанням”.

Закон зобов’язував, що в кожній місцевості, де знаходиться парохіяльний священик, де ведуться метрикальні книги, повинна бути і парохіяльна школа. В тих місцевостях, де не ведеться церковна метрикальна книга, але де в радіусі півгодини дороги є 100 дітей шкільного віку, має бути закладена гмінна школа.

У книзі “Шематизм” за 1890 рік указується, що у Топорівській церкві зберігаються метрикальні книги з 1784 року. Це ще раз засвідчує, що в той час у Топорівцях таки діяла парохіяльна школа.

Сьогодні впевнено можна стверджувати, що парохіяльну школу в селі закінчили: Вігус Комар, син сільського пана-дідича Теофіла Комара, доктор права, закінчив Віденський університет. Збудував у селі церкву, на все Покуття. Будівництво вів за свій рахунок; Еміліян Стрийський, священик, закінчив Львівську духовну

семінарію; Ольга Стрийська, вчителька, закінчила вчительський семінар у Чернівцях, зразу вчителювала у Топорівській парохіяльній школі, після заміжжя працювала вчителькою у Стецівській парохіяльній школі; Антон Семенюк — доктор права, закінчив правничі студії у Віденському університеті; Михайло Грищук — засновник товариства “Народна спілка” в 1890 році в селі, кошовий “Січі”; Микола Угрин — віит 1880-1907 рр.

Лише ці наведені факти свідчать про роль парохіяльної школи в навчально-виховному розвитку села і деякі успіхи.

Тут також варто відзначити, що безпосередній нагляд над школою здійснював місцевий парох, який контролював викладання релігії та інших предметів, аналізував методику навчання, поведінку вчителя, старанність і поведінку учнів, виконання родичами обов’язку щодо відвідування дітьми школи. Обов’язком місцевого пароха було старатися, аби не було відхилень у дотриманні цього закону. А якщо не вдасться виправити становище, то доповідати окружному шкільному наглядачеві.

Аналізуючи архівні документи тих часів, можна зробити висновок, що хоч і був виданий закон про освіту, проте він не скрізь виконувався. Не всюди в селах мали бажання створювати парохіяльні школи, а якщо і створювали їх, то це, як правило, були школи - “дяківки”. А там, де існували парохіяльні школи, то завдяки жителям тієї місцевості, батькам, які дбали про інтелектуальний розвиток своїх дітей. Тому ці школи називали “народними”.

Будівництво та відкриття державної школи

14 травня 1869 року прийнято новий закон про шкільництво Австрії. Закон мав два розділи: “Про публічні школи народні”, “Про приватні заклади навчальні”.

У законі вказувалося, що народна школа має завдання — дітей морально і релігійно виховувати, діяльність їх духу розвивати, їх заняттями і зручностями для дальшої освіти в житті потрібними озброювати, і дати їм основу для розвитку їх у людей і членів, діяльних суспільства.

Основні предмети в народній школі: релігія, мова, рахунки, природа, землепис, історія з особливим поглядом на вітчизну та її закони, письмо, наука геометричних форм, співи, тілесні вправи. Дівчата ще повинні були вчитися жіночих ручних робіт і домашнього господарства.

Кількість учителів у школі залежала від числа учнів, і якщо учнів було 80 осіб, то вводилося дві посади вчителів, якщо 160 — три посади, з них один міг бути підучитель /молодший учитель/.

Для підготовки вчителів були створені чотирирічні навчальні заклади. Вступники до закладів з підготовки вчителів мали мати 15 років, бути фізично здоровими, морально непорочними і мати відповідну освітню підготовку, рівень якої визначався вступними екзаменами. Навчання — безплатне. Після закінчення школи випускники одержували свідоцтво зрілості. Це давало їм підставу працювати молодшим учителем.

Щоб одержати свідоцтво кваліфікаційне, треба було здати кваліфікаційний екзамен після дворічної практичної роботи.

У школах забороняли тілесне покарання. Як засіб карності, служили похвала, нагорода, з іншої сторони — пересторога, посваріння, стояння в лавці або виступлення з лавки, затримання в класі, але під контролем, нарешті дострокове виключення. Проте на практиці було трохи інакше.

Учитель перевіряв завдання, проходячи попри лавки (парти), тримаючи в руках лозину або лінійку. За провину карав, б'ючи лозиною-прутом по долоні. Хто гірше провинився, вчитель клав на коліна, навіть деколи на зерно чи горох. Кращий учень у класі, як староста, слідкував, щоб завжди були нарізані прутики. Невстигаючих залишали після уроків (як казали в селі, “по школі”).

На підставі цього закону були видані галицькі закони від 02.05.1873 року: “Про закладання і утримання публічних шкіл і обов'язку посилати до них дітей” і від 22.06.1873 року — “Про владу наглядову місцеву і окружну для шкіл народних”. Головні засади цих законів: обов'язкова освіта від 6 до 12 років; навчання безплатне; навчальний рік від 1 вересня до 15 липня; гарантована оплата вчителям; недільне навчання від третьої до п'ятої години; в селі кожний учень мав учитися сільського господарства і господарських рахунків.

Коли дитині виповнювалося шість років, родичі вели її першого вересня до школи. Кожний першокласник мусів мати з собою табличку, до якої на шнурочку був причеплений рисік (рейсик) та гумка витирати табличку. В першій половині навчального року діти писали рисіком, а в другому півріччю уже писали в зошитах чорнилом (у Топорівцях казали: “антрамент”) і ручкою з пером. Чорнило носили з собою додому в спеціальних чорнильницях (казали: “каламарі”).

Користувалися підручником-книжкою 1-го класу. З неї читали і писали. Був ще один підручник — книжка рахункова. На другому

році навчання вчили вже польської мови, рахунки та катехизм і українську читанку. На третьому році в програмі навчання були: українська та польська читанка, рахунки, катехизм, Біблія. На четвертому те саме, але в розширеному поданні. Крім щоденної науки, в школі була і доповнююча. В підручнику доповнюючої науки на ст. 92 стояв запис: “Кожна дитина в Галичині, що жиє на селі або в малім містечку, повинна ходити у шість літ до школи на щоденну науку. Так наказує закон, ухвалений Галицьким сеймом краєвим...”

Як заходив учитель до класу, всі учні вставали і віталися “Слава Ісусу Христу!” Вчитель відповідав: “Навіки Слава Богу”. Після того всі казали “Отче наш”. Після молитви учні сідали за лавки-парти.

Одна-дві години в тиждень проводилися уроки релігії. Приходив душпастир і навчав дітей основ катехизму та Біблії. Якщо в класі навчалися діти з єврейських сімей, то їх відправляли додому. Влітку учні ходили босоніж, зимою — хто в чім, переважно в чоботях своїх родичів. Старші хлопці ходили навіть у берладжах (плетенках із осоки на дерев'яній підшві).

Після кожного уроку була перерва на 10 хвилин і одна велика перерва на 30 хвилин (називалася “пауза”).

Управитель (директор) школи регулярно складав списки учнів, які не відвідували уроків, і тих, що не встигали в навчанні. Висилав усі дані до повітових інспекторів. Звіди урядові документи приходили до громадського уряду (гміни) що постановляли про сплату штрафів батьками таких учнів. Як правило, штрафи сплачували заможні батьки. Але все-таки батьків таких учнів часто викликали до гміни. Вчителі, в свою чергу, ходили до порушників навчання, до батьків додому.

До Топорівців приїжджає молодий учитель Петро Стефанів, син Романа, який з усією серйозністю ставиться до організації шкільництва на вищому рівні. По-перше, він порушує питання перед гмінною управою про те, що всі діти шкільного віку від шести років повинні здобувати освіту. Внаслідок такої проведеної роботи вже в 1784-1785 навчальному році назбиралося багато дітей, і він організовує двозмінне навчання в школі. Молодші діти вчатьсч зранку, старші — після обіду. Проте викладання одному учителеві стало не під силу.

Петро Стефанів звертається до Станиславівської окружної шкільної ради з проханням направити в село хоч одного вчителя на допомогу. Через дефіцит кадрів йому відповіді не дають. Аж у 1877 році в Топорівці направляють молоду вчительку, яка

тільки що закінчила Чернівецький вчительський семінар, Марію Мартович, найстаршу сестру письменника Леся Мартовича.

З 1877 року Петро Стефанів Окружною шкільною радою призначається управителем Топорівської парохіяльної школи. В цьому ж році за сприяння посла до Австрійського парламенту із Тишківців Василя Цалковського розпочинається будівництво державної школи на чотири класи. А позаду школи запроектували житло для сім'ї управителя.

Свою громадську позицію щодо розвитку шкільництва села проявляє сільський пан-дідич Вітус Комар. Він виділяє нову земельну ділянку під будівництво нової школи біля церкви і закладення пришкільних ділянок біля школи.

У 1879 році нову школу відкрито. Вона існувала до наших днів. Школа була етатова-систематизована й утримувалась на кошти держави. Книга “Шематизм” подає такі дані: “Школа в Топорівцях етатова-систематизована. У 1889 році і школі навчалось: хлопців — 161 особа, дівчат — 140 осіб”.

Зрозуміло, що при такій кількості учнів у школі два вчителі справитися з навчальною програмою не могли. Хто тоді ще працював з учителями, поки що встановити не вдалося.

У часи полонізації

роте реформи 60-х — 70-х років були несприятливими для українців. Під впливом поляків українців визнали “неісторичним народом”, а образливо — “хлопами”, “кабанами”. Почалася полонізація українського народу. Вся влада була передана в руки полякам, а освіта поступово перейшла на польську мову.

У 1878 році до Топорівської школи в другий клас переходить із Торговиці Олексій Мартович, тобто в майбутньому Лесь Мартович.

Петро Стефанів так побудував систему навчання в школі, що її випускники мали можливість вступати зразу до гімназії. Школа етатова-систематизована, але все залежало від кількості вчителів: більше вчителів — більше класів.

Вдалося встановити, що в 1903 році з Городниці у Топорівці переводять молодого вчителя Володимира Гумініловича. В цей час Польська Крайова шкільна рада у Львові розпочала свого роду репресії проти вчителів-українців. Їх почали переводити з

місця на місце, перестали регулярно платити зарплату, зробили великі обмеження при вступі у навчальні заклади (семінарії), а про вищі навчальні заклади їм навіть думати не приходилося.

Учителям заборонили брати участь в прогресивних товариствах, зокрема в новостворених “Січах”, проявляти громадянську позицію, впроваджувати у життя нові методи і форми педагогічної роботи. При викладанні вчитель мав строго дотримуватися підручника, йому заборонялось поглиблювати і розширювати матеріал. З цього приводу дії і вчинки всі контролювалися.

Іван Франко, виступаючи на вічу в Снятині, говорив, що над учителем буде наглядати: “...і війт, і священик, і члени ради шкільної місцевої, і інспектор, і рада шкільна Окружна, і дідич, і орендар, і жандарм, як-то кажуть, і баба, і ціла громада. То хоч би він був найспосібніший і найщиріший, то до ладу не дійде і буде мусив плюнути на таку роботу”. Іван Франко порушував питання щодо втручання у справи вчителів. Але то були лише побажання.

Якщо закон від 14 травня 1869 року гарантував учителям зарплату, то Галицький сейм своїм законом від 2 травня 1873 року визначив учителям таку зарплату, що вони опинилися у жебрацькому становищі.

На тому ж вічі у Снятині І. Франко зазначив з цього приводу: “Минулого року, на глум цілому світу, мали в Галичині такі два випадки, що учителі на посаді померли з голоду. Учитель у нас бере менше, ніж перший-ліпший возний при суді, або стражник при криміналі”.

18 липня 1904 року відбулося велике віче вчителів Галичини і Буковини, на якому було заявлено протести проти колонізації шкільництва і поліпшення умов становища вчителів. На цьому вічі були присутніми понад 1400 учасників, в тому числі посли до Австрійського парламенту і Галицького сейму, а також Іван Франко. Серед учасників віча був і управитель Топорівської школи Петро Стефанів. Крім того, влада ставила йому в провину активну роботу товариства “Січ” у Топорівцях. Усе це й спричинило до того, що перед самим навчальним 1905 роком, без попередження, його переводять у с. Турку Коломийського повіту.

Управителем школи призначають Володимира Гумініловича. В цей час сюди приходять на роботу випускниці Чернівецького вчительського семінару Ангеліна Хмецік, уродженка Топорівців, двоюрідна сестра Леся Мартовича.

Родина Хмеціків-поляків проживала там, де знаходилося обійстя Гульгаїв. Семен Гульгай, родом із Глушкова, вдівець,

одружився вдруге зі старшою сестрою Дмитра Ящука і в 1932 році викупив цей невеликий маєток у Хмеціків.

Становлення школи в роки воєнного лихоліття (1914-1919 рр.)

У 1914 році, як відомо, розпочинається Перша світова війна. Володимира Гумініловича призивають в діючу армію, бо він офіцер запасу цісарсько-королівської армії. Тимчасовим управителем школи призначають Ангеліну Гумінілович-Хмецік. Під час війни навчання переривалося кілька разів.

У школі був дзвін. З тієї причини, що в людей не було годинників, то кожного ранку шкільний сторож дзвонив на ціле село. Перший раз о 7-й годині, щоб діти вставали; другий раз — о 8-й (за місцевим часом), щоби діти вже йшли до школи. В 1916 році австрійська влада позабирала всі дзвони для переплавлення на канони (гармати).

На початку 1916 року Володимира Гумініловича комісують з фронту. Йому відірвало великий палець правої руки і він повертається до школи.

20 серпня 1916 року до Городенського уїзду надійшов лист від Чернівецького генерал-губернаторства /мовою оригіналу/:

“Ввиду того, что приближается время учебных занятий и масса молодежи школьного возраста оторвана от школы, Военный Генерал-Губернатор областей Австро-Венгрии, занятых по праву войны, признает возможным допустить занятия в учебных заведениях в Черновицкой губернии”.

Начальник Городенківського уїзду розсилає подібні листи в усі сільські громадські комітети щодо підготовки до навчального року.

З Топорівців на цей лист надходить відповідь (подаємо мовою оригіналу):

“Зверхність громадська
в Топорівцях

Его

Високоблагородие Господину
Начальнику уезда в Городенці.

Зверхність громадська предкладає в прилозі виказ дітей, обов'язаних до учащання до школи на науку щоденну з тим

припорученєм, що науку в браку лавок і приборів до науки
неможливо розпочати

Топорівці 19 вересня 1916 року

Начальник громади

Микола Гришук

Громада Топорівці
Повіт Городенка

ВИКАЗ

дітей обов'язаних до запису до школи на науку
щоденну на рік шкільний 1916/1917.

На степень	Обов'язаних до запису			Увага
	Хлопців	дівчат		
I	54	57		
II	31	22		
III	34	28		
	28	15		
Разом	147	122	269	

Топорівці 19 вересня 1916 року

Никола Гришук

Начальник Громади

П р и м і т к а: Учитель в школі є Гумінілович Володимир

У 1916 році освітою повністю керувала російська адміністрація.
До шкільної програми було введено російську мову. Почалося
обмеження української мови в школах.

ВИТЯГ із листа (подаємо мовою оригіналу)
“12. 10. 1916 г. Начальнику Городенковського
№86 уезда
г.Черновцы (Буковина)

— Немецкий язык, как самостоятельный предмет, равно
преподавание на этом языке других предметов не допустимо.

— Учебники, равно книги вспомогательныя в библиотеках, в которых содержатся суждения враждебныя России и ея государственному устройству или оскорбительныя для достоинства Российской Империи и вообще тенденциозныя в этом отношении, не допускаются.

Губернатор Буковины Трепов

Царський міністр закордонних справ Сергій Сазонов заявив: “Тепер настав слухний момент, щоб раз і назавжди позбутися українського руху”.

Із Городенського уїзду було відправлено листа з проханням про дозвіл населенню колядувати на Різдвяні свята. Ось яка надійшла відповідь з генерал-губернаторства:

ВИТЯГ із листа (подаємо мовою оригіналу)

“26. 12. 1916 г.
№ 5332

Начальнику Городенковского
уезда

Вместе с тем поручаю Вам учредить наблюдение, дабы колядки не имели тенденциозного характера, равно чтобы под видом колядок не были распеваемы песни такого же характера или же делались враждебныя выступления, направленные против русских войск и властей.

Губернатор Буковины Трепов

Ще один лист такого змісту:

“26.02.1917г

Начальнику Городенковского уезда

Его Высокородию господину начальнику

На отношение от 15 февраля 1917 года за №207 имею честь сообщить, что было разрешено открытие просимых гимназий и народных школ на местном русской национальности языке. Об этом я напоминал и лично.

Между тем, в представленной Вами при отношении от 15 февраля с.г. в статистике 4-х классной школы указывается язык преподавания «украинскою мовою».

Ввиду того, что никакая особая, кроме живой разговорной речи мова совершенно не допустима, согласно Высочайше Утвержденному “Временному Положению об устройстве учебной части в областях Австро-Венгрии занятых по праву войны”, имею честь просить Ваше Высокородие строго наблюсти за исполнением этого и отобрать соответственную подписку у просителей.

Считаю нужним додати, що «українство», партія ворожа Росії, і вигадана нею «мова» агітаційно прагне, по австрійській орієнтації, відокремити і по мові навіть місцеву російську національність від малоруської мови Придніпров'я.

Наблюдаючий за навчальною частиною,
Действительный Статский Советник Д. Янковский

1 вересня 1917 року новий навчальний рік розпочався за старою австрійською програмою. Навчальний процес було повністю відновлено.

Державна школа в селі, особливо коли був управителем Петро Стефанів, принесла велику користь Україні, Європі, бо виховала великих людей, знаних чи не в усьому світі. Отже, в цій школі навчалися:

Суспільно-культурні діячі

Лесь Мартович, доктор права	Чернівецький університет
Євгенія Стефанів, учителька	Чернівецький вчительський семінар
Володимир Стефанів, священник	Станіславівська духовна семінарія
Гнат Стефанів, офіцер	Вища військова школа в Граці (Австрія)
Євген Стрийський, доктор права	Чернівецький університет
Клим Стефанів, учитель	Заліщицький вчительський семінар
Тит Стефанів, доктор права	Празький університет
Василь Попович, священник	Станіславівська духовна семінарія
Микола Гришук, офіцер	Вища військова школа в Граці (Австрія)
Ангеліна Хмецік, учителька	Чернівецький вчительський семінар
Антон Хмецік, учитель	Чернівецький вчительський семінар
Дмитро Угрин, доктор ветеринарії	Празька ветеринарна академія
Василь Угрин, священник	Станіславівська духовна семінарія

Керманічі сільською громадою

Микола Угрин — вїт села	1880-1907 рр.
Танасій Гришук — вїт	1908-1916 рр., 1917-1918 рр.
Микола Гришук — вїт	1916-1917 рр.
Олексій Попович — вїт	1917 р.
Онуфрій Угрин — вїт	1918-1920 рр.
Василь Ковблюк — вїт	1920-1922 рр.
Василь Мохорук — вїт	1922-1924 рр.
Василь Гришук — вїт	1924-1930 рр.
Іван Сопотик — вїт	1930-1935 рр., голова Чернятинського збірного комітету 1935-1938 рр.

Василь Сливчук — солтис села 1935-1938 рр., Голова товариства «Народний Дім» і голова будівельного комітету по будівництву читальні «Просвіти». Культурно-громадський активіст села.

Василь Тофан — солтис 1938-1939 рр.

Дмитро Данильчук — перший голова сільської ради депутатів трудящих у 1939 році.

Василь Угрин Ів. — голова Тишківського збірного комітету 1938-1939 рр., солтис села на початку мадярської окупації в Топорівцях, пізніше бургомістр в Отинії.

Семен Никифорук — солтис села під час німецької окупації

Дмитро Грищук — солтис села під час німецької окупації

Іван Попович — солтис села під час німецької окупації

Дмитро Тофан — солтис села під час німецької окупації, культурно-громадський активіст села.

Микола Сопотик — голова сільської ради депутатів трудящих 1944-1945 рр.

Микола Сливчук — голова сільської ради депутатів трудящих 1945-1948 рр., голова колгоспу ім. Лесі Українки у 1950 р.

Активісти та громадські діячі

Андрій Мохорук — кошовий «Січі» 1900-1910 рр.

Марія Угрин — кошова 1910-1911 рр.

Григорій Василик — кошовий 1912-1914 рр.

Андрій Федорук — засновник товариства «Просьвіта» в 1910 р., засновник товариства «Кружок «Сільського Господаря»

Василь Угрин Он. — засновник товариства «Луг» в 1926 р., відновив роботу товариства «Кружок «С. Г.» заснованого в 1911 р.

Дмитро Сенюк — засновник товариства «Союзу Української Поступової Молоді ім. М. Драгоманова «Каменярі» в 1932 р.

Іван Угрин — відродив і заснував товариство «Читальня Просвіти» в 1923 р.

Василина Марковська — засновниця товариства «Союз Українок» в 1932 р. Микола Федорук — засновник кооперативи «Будучність».

Василь Угрин Ів. — засновник товариства добровільної пожежної охорони.

Михайло Мурмилик — голова осередку Української Радикальної партії в 1920-х — 1930-х роках. Перший голова колгоспу ім. Лесі Українки в 1940 році.

У листопаді 1918 року виникла Західно-Українська Народна Республіка. Тут же був створений Державний секретаріат

освіти і віросповідань. Першим Державним Секретарем був професор О. Барвінський. Коли уряд переїхав у Станиславів, Державний секретаріат очолив директор Кіцманської гімназії доктор А. Артимович, а з 17 квітня 1919 року його очолив директор Городенської гімназії А. Крушельницький.

Більшість учителів була польської національності. Важко нині судити про душевні взаємини українців і поляків, але дівчата польської національності чомусь зваблювали до одруження хлопців-українців. Після одруження в таких сім'ях, як правило, заводились римо-католицькі порядки і звичаї. Це був один із методів окатоличення українського народу.

Одразу ж, після встановлення Західно-Української Народної Республіки, всі працівники польської національності саботували важливі починання молодої держави. Не виходили до роботи і вчителі. Звісно, навчальна програма зривалась.

Євгенія Данилович, правнука о. Івана Стрийського, якось розповідала, що її тато, Северин Данилович, був державним повітовим секретарем у Долині, і щоб відновити навчання в школах, буквально в кожному селі побував у кожного вчителя вдома. То переконуючи, то погрожуючи відновив навчальний процес у повіті. Майже це саме робив Т. Окуневський — державний повітовий секретар у Городенці та Іван Стрийський — державний повітовий секретар у Коломії.

Але основні державні закони щодо організації освіти були прийняті урядом після Злуки 22 січня 1919 року. Особлива увага зверталася на забезпечення нормального функціонування навчальних закладів, на підготовку реформи шкільництва, охоплення молоді навчанням в народних, середніх і фахових школах, полегшення матеріального становища вчителя.

Старанням Секретаріату освіти було прийнято закон про зрівняння шкільних учителів з оплатою з державними службовцями, що мало би поліпшити їх матеріальне становище.

Згідно з розпорядженням Секретаріату освіти від 12 лютого 1919 року “В справі тимчасових змін научних планів”, передбачалося замінити обов'язково вивчення польської та німецької мов українською. Навчальна програма з історії та географії базувалась на історії та географії України. Вивчалась історія й інших земель, заселених слов'янськими народами.

13 лютого 1919 року вийшов закон, який гласив, що всі школи на українській території стають державними, а вчителі, які працюють у них, є державними службовцями. Наміри у молодої держави були дуже добрими, але всі ці місяці зарплату вчителям не виплачували, бо не було

своїх грошей. Усе це викликало велике незадоволення серед освітян.

У книзі М. Бажанського “Відновлення Української Держави 1918 року”, на С.16 записано: “...виплачується старшинам..., що остають у Коломиї, додаток по 2.000 гривень...” Ці дані свідчать про те, що в квітні-травні 1919 року надійшли гроші у Західні області від Української Народної Республіки вже після Злуки, і, нарешті, всім була виплачена платня від листопада 1918 року, в тому числі і вчителям. Звичайно, це були великі гроші, але навряд чи хтось із них дуже скористався, якщо 24 травня Покуття вже зайняли румунські війська.

Роль школи в період польської окупації

25 серпня 1919 року окупанти помінялися. Румунські війська відійшли на Буковину, а Покуття зайняли поляки.

А ще раніше, 7 лютого цього ж року, польським урядом було прийнято декрет про обов’язкову безплатну освіту в обсязі семирічної школи повсехної (початкової) для усіх дітей — у віці від 7 до 14 років. Декрет цей мало чим відрізнявся від шкільного закону 1869 року.

Щоб показати Польщу в очах світової громадськості демократичною державою, в якій створено всі умови для розвитку різних національностей, у 1919 році при чоловічій учительській семінарії у Львові та жіночій у Перемишлі були створені державні семінарські курси з українською мовою навчання.

18 березня 1921 року підписано Ризький договір, у якому зобов’язано польський уряд надати «особам російської, української та білоруської національностей, які перебувають у Польщі, на основі рівноправності національностей усі права, що забезпечують вільний розвиток культури, мови і виконання релігійних обрядів».

Право українців на навчання дітей рідною мовою в початкових класах гарантувалося польською конституцією.

З 1920-1921 навчального року розпочалося поступове запровадження в Галичині нових програм навчання.

У 1921 році Окружні шкільні ради були перейменовані на повітові шкільні ради, які підпорядковувалися кураторії Львівського шкільного округу. В обов’язки повітової шкільної ради входили: організація, керівництво і нагляд за державними та приватними народними школами, контроль за роботою шкіл і дошкільних закладів.

Уже після ухвали Ради послів від 14 березня 1923 року про включення Західної України до складу Польщі, влада заявила, що в школах буде одна державна мова — польська. Було заборонено

вживання слів “Україна, український”, і лише тому, що то для Речі Посполитої є “дуже шкідливим і небезпечним”.

Одночасно почався наступ на вчительство. Бо тільки за допомогою вчителів можна було впливати на свідомість учнів. Одних вчителів інтернували, інших посадили в тюрми, третіх поставили перед реабілітаційними комісіями (тобто, чи може вчитель викладати даний предмет).

У 1923 році пройшли довибори до Городенської повітової шкільної ради. Серед польських представників-вчителів відбувся розкол на “людовців” і “ендеків”. Унаслідок цього, чи не вперше до складу шкільної повітової ради із 15 членів увійшли: два євреї, три українці, а решта — поляки.

Після прийняття 31 липня 1924 року закону про мову навчання в школах почалася ліквідація української мови. “Творець” цього закону професор Станіслав Грабський висунув вимогу: відібрати в української дитини українську мову і дати їй чужого вчителя. Ставилося завдання: за допомогою польської школи і польського вчителя знищити українську культуру та національну свідомість українського народу і в такий спосіб, зліквідувати українське питання на східних окраїнах Польщі.

Пізніше мова навчання визначалася через шкільні плебісцити, які проводились в умовах шантажу, терору, погроз і підкупів. Якщо у селі декларації подали батьки сорока і більше учнів з проханням навчати дітей українською мовою, то в школі залишалася українська мова навчання, якщо декларацій було за списком менше, то навчання проводилося польською. Якщо надходило 40 декларацій про навчання українською мовою, а 20 декларацій про навчання польською мовою, цього було достатньо, щоб у школі було двомовне навчання (так зване “утраквістичне”).

Проте з кожним роком число українських шкіл зменшувалось. Усіх учителів, які були симпатиками навчання українською мовою, переводили на роботу вглиб Польщі, звідти направляли на їх місце вчителів-поляків.

У Топорівцях діяла утраквістична школа, але були роки, коли внаслідок плебісцитів, односельчани добивалися викладання у школі українською мовою. Справа в тому, що в нашому селі на той час було мало поляків, але в двомовному (утраквістичному) навчанні, деколи допомагали польській владі євреї.

У книзі «Шематизм» за 1930 рік написано, що школа в Топорівцях трикласова, мова навчання українська, а за 1938 рік школа 5-класова і теж навчання українською мовою.

Польща відзначала щороку такі свята: День конституції — 3 травня; Свято моря — 28 червня; День незалежності — 11 листопада; День народження Пілсудського — 5 грудня.

Святкування відбувалися переважно у школах. У 1936 році Польща широко відзначала свій черговий День незалежності. Цей момент зафіксовано на одній із фотографій: перед будівлею школи зібрали всіх дітей, учителів, прийшли навіть радні зі своїм солтисом Василем Сливчуком.

В 1937 році, вже після смерті прем'єр-міністра Юзефа Пілсудського, громадськість Польщі широко відзначала 70-річчя з дня його народження. З цієї нагоди в школі провели анкетування серед учнів з такого питання: “Якби жив пан Юзеф, щоб ви йому побажали?” Діти писали різні відповіді: щоб мав міцне здоров'я; щоб довго жив; щоб приносив багато добра народові та ін. А один із учнів, Роман Сенюк, написав в анкеті: “Якби жив пан Юзеф то я б йому побажав ланцюга на шию, щоб він на ньому повісився”. Вчителька-полька не змогла перенести такого зухвальства, поставила на лавку і дала на заднє місце десять буків. Натягаючи штаненята Роман на весь клас заявив: “І все-таки зичу йому ланцюга!”.

Випускники школи польського періоду були не менш свідомими українцями, ніж випускники австрійського періоду. Не зважаючи на польські колонізаційні процеси, у цій школі на той час училися:

Микола Угрин — адвокат	Краківський університет
Марія Гумінілович — учителька	Коломийський учительський семінар
Ольга Стефанів — учителька	Коломийський учительський семінар
Василина Угрин — учителька	Коломийський учительський семінар
Наталія Стефанів — учителька	Варшавський університет
Іван Семенюк — священик	Станіславівська і Львівська духовні семінарії
Зенон Стефанів — доктор права	Львівський університет
Романна Гумінілович — учитель музики	Львівська консерваторія ім. Лисенка
Наталія Гумінілович — учитель музики	Львівський консерваторія ім. Лисенка
Степан Гумінілович — композитор легкого жанру	Львівська консерваторія ім. Лисенка
Михайло Угрин — ветлікар	Львівська ветеринарна академія
Никифір Ковблюк — торговельник	Снятинська дворічна торговельна школа

Михайло Марковський — торговельник	Снятинська дворічна торговельна школа
Дмитро Анатійчук — лейтенант	Командирські курси збройних сил СРСР
Дмитро Грищук — старшина УПА	Космацька школа бандерівських старшин
Степан Угрин — старшина УПА	Космацька школа бандерівських старшин
Михайло Угрин — старшина УПА	Космацька школа бандерівських старшин
Михайло Гранішак — старшина УПА	Космацька школа бандерівських старшин
Василь Мохорук — старшина УПА	Космацька школа бандерівських старшин
Василь Волошин — старшина УПА	Космацька школа бандерівських старшин
Дмитро Волошин — старшина УПА	Космацька школа бандерівських старшин
Василь Угрин — старшина УПА	Космацька школа бандерівських старшин
Оксана Олексієва — лікар	Станіславський медичний інститут
Ольга Олексієва — інженер	Львівська політехніка
Федір Никифорок — лікар	Станіславський медичний інститут
Василь Угрин — голова сільської ради депутатів трудящих	
Петро Мохорук — голова сільської ради депутатів трудящих	
Олексій Попович — Голова відновленого повоєнного колгоспу ім. Лесі Українки	
Петро Волошин — голова колгоспу ім. Лесі Українки і голова об'єднаної Торговицької сільської ради.	

Прогресивна молодь села все-таки зуміла створити молодіжну організацію “Луг” замість зліквідованої поляками “Січі”, і відновила роботу товариства “Просвіта”, яка мала неабиякий вплив на розвій культури в селі.

Після ліквідації товариства “Луг” у Топорівцях, сільська молодь створює товариство “Місцевий Союз Української Поступової Молоді ім. М. Драгоманова “Каменярі”, відроджується товариство “Сільський Господар”. Створюються товариства “Союз Українок”, “Народний Дім” і будується читальня “Просвіти”; розвивається кооперативний рух; створюється кооператива “Будучність”. Дунає клич: “Свій до свого — по своє!”

А скільки Топорівці дали: кравців, шевців, столярів, стельмахів, пошивальників, ковалів, ткачів, кушнірів, бляхарів — не перелічити. Всі вони училися тут, у нашій школі.

Ось джерело криничне д'є
І голосом говорить єрідним:
"Штут все св'ященне! Все твоє,
Бо зветься просто - краєи рідним".
Минає все! І наше покоління
Відійде, наче кадрик у кіно.
А що історія? Історія - коріння...
Чим глибше, тим міцніше стоїмо.

Степан ПУШИК

Культурний та економічний розвиток села (1387–1880 рр.)

Історія заснування королівського маєтку

У 1349 році Галицько-Волинське князівство завоював польський король Казимир. Усі галицько-волинські землі були проголошені королівськими. У 1370 році король раптово помирає. Галичиною починає правити Угорщина.

У 1387 році королевою Польщі стає Ядвіга. Галицькі землі знову приєднують до Польщі. Молода королева проводить ряд реформ. Серед них — уся галицька земля оголошується королівською і освоєння лісних масивів Галичини. Ліс почали вирубувати, і на звільнених площах від дерев почали засновувати людські поселення з однієї або кількох сімей. Звільнені землі розорювали і засівали зерновими. Різкий розвиток промисловості в Європі вимагав багато робочих рук і хліба. Зростала потреба в експорті українського хліба. Тоді ж розпочалося переселення поляків на галицькі землі.

Для управління королівськими землями, королева Польщі видає указ про створення королівських маєтків по всій території Галичини. Закріплені землі за королівськими маєтками передаються в оренду польським шляхтичам.

В 1387-1390 роках вибрали місце під будівництво королівського маєтку в Топорівцях. Як це робилося, в наших архівах про те поки що документів не знайдено. Та автор цих рядків вважає, що були створені відповідні архітектурні представництва, які вибирали місця для будівництва таких об'єктів. Чим привабило їх вибрати це місце? Насамперед те, що через цю територію проходив торговельний шлях з м. Василева з Буковини до Берладського шляху (пізніше названого Галицьким гостинцем); засновувалися Топорівці при ярмарковій площі і попри торговельний шлях; у центрі села на великій площі вирував ярмарок.

Цьому всьому сприяло розміщення близько великого на той час села Тополі або Тополівка. Водночас визначаються територіальні межі земель, закріплених за цими всіма королівськими маєтками. Основними межами переважно стали гостинці. (Додаток №3 додається).

Як проводилося будівництво королівського маєтку, можемо лише здогадуватися. Одне зрозуміло: коли будувався земляний вал і укріплення, шляхтичі-орендарі, напевно, в селі не жили, і маєток залишився поза валом укріплення.

Для керівництва королівськими маєтками були створені державні органи — домінії. Королівський маєток у Топорівцях більшість років належав до Коломийської домінії, циркулу

Заліщики. Коли ж утворилася Снятинська домінія, Топорівці передпорядкували Снятину.

У 1431 році галицькі бояри масово переходять у римо-католики. За це дістають рівні права з польською шляхтою. Всі вільні королівські землі, які до того часу ще не були передані в оренду польським шляхтичам, передаються в оренду боярам.

В 1478 році починаються напади турків і татар з метою захоплення ясиру. Почалося спустошення українських земель.

Для наведення порядку зі сплатою податків у державну казну польський король Жигимонт II Август (1548-1572 рр.) приймає закон про проведення люстрації (реєстрації) королівських маєтків. Перша люстрація проведена в 1564 році. Такі люстрації проводилися чотири рази: 1564р., 1570р., 1629р. і 1661 році. (Географічний покажчик люстрованих королівських маєтків. Львівський ІДАУ, Ф 134, Оп.2, спр.47).

Таблиця 1

Назва населених пунктів	Роки проведення люстрації королівських маєтків			
	1564	1570	1629	1661
	У графах указуються сторінки географічного покажчика			
Топорівці	120	—	—	138
Красноставці	118	—	—	—
Підвисоке	119	—	—	—
Снятин	120	120	120	120
Стецева	120	120	120	120
Микулинці	119	119	—	119
Будилів	118	—	118	118
Кулачківці	118	—	—	136
Ясенів-Пільний	118	—	—	118
Глушків	—	—	—	118
Вікно	26	—	—	—

У середині XVI століття з метою ефективнішого використання земель на території топорівського королівського маєтку додатково створюються королівські маєтки в селах Підвисоке і Красноставці, що наглядно свідчать дані таблиці.

Внаслідок частих нападів молдован, турків і татар королівські маєтки знищувалися. Так, на час чергової люстрації в 1570 році при тому ж королі Жигимонті II Августі і в 1629 році вже при королі Жигимонті III королівські маєтки в Топорівцях, Підвисоке та Красноставцях

напевно були знищені, бо відсутні в реєстрації. Проте, як свідчать архівні документи, в Топорівцях королівський маєток відбудовується і йому підлягають раніше закріплені за ним землі.

В 1648 році в Україні промчався вихор народного повстання під проводом Богдана Хмельницького проти польських визискувачів. Під час цього повстання багато королівських маєтків і маєтків польської шляхти було спалено і пограбовано.

З цією метою вже польський король Ян-Казімир у 1661 році проводить чергову люстрацію своїх маєтків. Згідно з архівними документами, знову зареєстрований королівський маєток у Топорівцях.

Внаслідок першого поділу Польщі (1772р.) Австрія окупувала Галичину, і права на королівські та церковні маєтки перейшли до австрійського уряду.

У 1775 році оголошено імператорський універсал про передачу орендарями королівських маєтків у власність австрійської держави. В першу чергу, у власність держави перейшли маєтки, які були у володінні високих сановників, посади яких ліквідовано (воєводи, старости і кастеляни), а також економії, в маєтках яких знаходилися солеварні.

Крім того, конфіскації підлягали королівські маєтки у випадках смерті орендаря або у випадку несплати орендної плати. Конфіскувалися також маєтки ліквідованих монастирів і костелів. Цей універсал поклав початок конфіскації всіх королівських маєтків. Деякі конфісковані маєтки час від часу продавалися власникам. Така конфіскація маєтків і їхній продаж продовжувався до 1811 року.

У 1811 році вийшов новий імператорський указ (патент), на підставі якого всі королівські та церковні маєтки, які ще не були сконфісковані до того часу, остаточно конфісковувались з метою їх продажу. До половини ХІХ століття майже всі королівські та церковні маєтки були сконфісковані і продані.

Згідно з архівними документами, останнім орендарем королівського маєтку в Топорівцях був шляхтич Станіслав Копаковський. Він і викупив цей маєток у власність. Ще прижитті написав заповіт, що по його смерті (напевно, він був бездітний) даний маєток буде належати його дружині, її високості п. Копаковській аж до самої смерті. Після її смерті в 1803 році маєток з якихось причин (несплата боргів або відсутність спадкоємців) передається судовому адміністратору пану Марцелові Комару. Після смерті Марцела Комара в 1830 році, маєток перейшов до його сина Теофіла Комара.

На Покутті в той час обжилаь велика родина української шляхти литовського походження Комарів. Вони й закупили ряд королівських, старостинських і церковних маєтків.

Так, Антонія Комар закупила маєток у Карлові. Її син, Едмунд Комар, трохи пізніше купив маєток в Устю. Брат Антонії, Антон Комар, купив маєток у Белелуї. Отто Комар купив маєток у Красноставцях.

Усі пани-дідичі, як правило, були патронами церкви, вони мали остаточне слово при призначенні священика на парохію.

У 1830 році Марцел Комар помирає. На околиці села, у північно-східній частині, засновується панський цвинтар. У селі був цвинтар, але пана Марцела хоронять першим на новому панському цвинтарі, на їхній дідичівській землі. Ця могила і хрест зберігається по сьогодні.

У 1852 році пан-дідич Теофіл Комар помирає, і маєток переходить до його сина Вітуса. Молодий, учений і енергійний Вітус виріє у нашому селі, полюбив Топорівці і щоб залишити після себе добру пам'ять, у 1852 році розпочав будівництво великої церкви, яку закінчив у 1856 році. Такої великої церкви не було на ціле Покуття.

Приблизно в 1880 році, Вітус Комар помирає. Його могила теж, як і його родичів, знаходиться на панському цвинтарі.

Маєток купують Маріан і Анна Дімбровські і газдують до 1885 року.

У 1885 році маєток купує коломийський маршалок, князь Роман Пузина, прямий нащадок князів галицьких. Є дані, що він мав маєток і в П'ядиках.

У селі Старий Гвіздець тримала володіння його тітка, графиня Пузина, затята шляхтянка. Вона до речі, не визнавала законним прилучення Галичини до Австрії. За це була політично небезпечною для імперії. За архівними даними у Львові за нею весь час стежили агенти таємної поліції. Про всі її поїздки за межі маєтку доповідали придворній поліції у Відні. Графиня мала двох синів: — Йосифа і Юзефа. Обидва сини здобули вищу освіту в Польщі.

Помер князь Пузина в 1903 році. Де похований, невідомо. Швидше всього, на польському цвинтарі в Коломиї. Якихось додаткових даних про сім'ю Романа Пузини не має. Лише відомо, що після його смерті маєток успадкували племінники М. і Л. Пузини, але вони в селі не жили. Маєтком керував управитель, якого тоді називали "жонсом".

У 1907 році, за рекомендацією Василя Стефаника, який був дуже у близьких стосунках зі снятинським дідичем Степаном

Дутчаком, останній купує досить дешево топорівський маєток.

Степан Дутчак народився в 1845 році у Снятині. Був двічі одружений. З першою дружиною мав двох синів — Дмитра і Василя. Василя вивчив на доктора права, а Дмитро був господарем. З першою жінкою пригадував великий маєток, який розміщався нижче ратуші, в районі теперішніх вулиць: Шевченка, Грушевського і Колгоспної. Цей маєток залишив своєму сину Дмитру.

Коли створив другу сім'ю, то побудував другу господарку (тепер вулиця 1-го грудня) і купив маєток у Топорівцях, але це було йому не дуже вигідно, бо молода жінка не хотіла вибиратися в село. На це було дві причини:

Перша. Перебуваючи із сім'єю в маєтку, два наймолодші сини пана-дідича Юліан і Євген, які мали по кілька років, взяли з кухні корито і пішли плавати на став, що біля млина. На ставу завжди був прив'язаний човен. Але хлопці вирішили випробувати корито.

Корито серед ставу перевернулось, і діти пішли на дно. На щастя, недалеко були панські слуги, жителі села, які кинулись у воду і хлопців винесли на берег, відкачали і привели до пам'яті. З того часу пані Марія навіть слухати не хотіла, щоб переїхати жити у Топорівці. Вона почала настоювати, щоб цей маєток продати.

Друге. У 1912 році молодша дочка Пракседа (Параска) приїхала в маєток зі своїм нареченим на відпочинок. Приїхали на конях верхи. В один із днів поїхали в ліс прогулятися. Там їх захопив зливний дощ. Пракседа змокла, дуже простудилась, дістала двостороннє запалення легень і через кілька днів до весілля померла.

Після цього пані Марії урвався терпець і вона настояла, щоб цього маєтку позбутись. У 1912 році пан почав розбирати віллу в Топорівцях, фільварок, господарські будівлі і помаленько все майно продавав жителям села, а дещо перевіз у Снятин. Тут же дав на парцеляцію своє поле.

У 1913 році маєтка вже не було, а поле розкупили сільські газди під забудову. Вся теперішня територія від цвинтаря і до колишньої річки Вікнянка була колись зайнятою панським маєтком. Пан Дутчак, за словами своїх родичів, побудувався у Снятині, але велику суму грошей поклав у банк під проценти. Та невдовзі вибухнула Перша світова війна і гроші пропали. Помер Степан Дутчак у 1925 році. Похований на снятинському цвинтарі у родинному гробівці.

На сьогоднішні ще живуть його внуки: Фурда Надія Євгенівна — лікар, Макомела Дарія Євгенівна — фармацевт. Живуть ще багато правнуків і праправнуків.

Хотілось би в цьому розділі розказати ще про один цікавий документ знайдений у Львівському ДІАУ. Документ погано зберігся і написаний німецькою готикою. Перекласти його дослівно, на превеликий жаль, немає кому. Але з візуального огляду можна зробити такий висновок:

Документ датований 25 червня 1787 року. Це період, коли австрійська влада після придбання галицьких земель згідно з першим поділом Польщі, на перших порах наводила деякий порядок у державному господарстві.

Мова в ньому напевно йде про встановлення меж між землями сіл: Топорівці, Красноставці, Задубрівці, Ганьківці і Торговиця. В кінці документа є підписи комісії цих сіл, які завірені гмінними печатками. З цього документа випливає, що в той час топорівські землі межували із ганьківськими.

Звідси висновок: села Тополі і Топорівці є матірними, які породили ряд сіл, зокрема Підвисоке, Русів, Козинець, Белелую, Красноставці, Задубрівці, Ганьківці, Вишнівку, Слобідку, Сороки, Торговицю. Сталось як у тій байці: кожен син і кожна дочка при створенні своєї сім'ї намагалися відділитись від родичів, бути окремими господарствами, але при цьому старалися правдами і неправдами прихопити побільше материнської землі і батьківського добра. В результаті, сьогодні матірне село має у своєму володінні найменше землі. Навіть уже у радянські часи окремі села намагалися за старою звичкою прихопити дещо з майна матірнього села. Як бачимо історія нашого життя часто повторюється. (Зображення першої й останньої сторінок цього документа про встановлення меж між селами дивись у додатку №4).

Йосифінська метрика

 перші земельні кадастри Галичини проведені у 1785-1788 рр. за указом цісаря Йосифа II. Тоді цісаря називали: народний кайзер, кайзер-революціонер, національний герой, але він був і свого роду ворогом церкви. Кайзер проводив різні реформи. Земельний кадастр — одна із його реформ.

Спочатку планувалось провести ці роботи за три роки. Але, як показала практика, ця робота затягнулась, і її продовжив

уже другий кайзер Франц II, який, між іншим, проголосив себе імператором і був першим імператором Австрії.

У 1819-1820 роках проведений повторний земельний кадастр, і вже від імені указу нового кайзера дістав назву Францисканський.

По Топорівцях збереглася лише Йосифінська метрика, яка була проведена в 1809 році. Метрика є великим джерелом для вивчення історії розвитку продуктивних сил у сільському господарстві і промисловості, суспільно-економічних відносин і культури на західноукраїнських землях у період розкладу фільварково-панщинної системи і зародження капіталізму.

Метрики, крім докладних даних про земельні ресурси маєтків, громад детально аналізують стан і використання сільськогосподарських угідь.

1772-1774 рр. У Галичині, за цесаревої Марії Терезії, було проведено перші переписи населення — так звані військові конскрипції краю. В цих же роках створюються податкові фасії (зізнання самих оподаткованих про одержувані доходи).

Перша спроба виготовити податкові фасії зроблена за розпорядженням від 16 жовтня 1772 року про створення інвентарів усіх королівських маєтків. Проте вона не вдалася, оскільки польські шляхтичі-орендатори королівських маєтків проігнорували цим розпорядженням.

Друге розпорядження про виготовлення фасій видане 22 грудня 1772 року. Шляхта його теж не виконала.

Наступним наміром для одержання податкових фасій від світських і духовних землевласників був патент від 25 лютого 1774 року. На цей раз указані заходи вже мала виконати кожна домінія (орган управління королівськими маєтками). Перший раз, як уже було згадано, королівський маєток у Топорівцях належав до Коломийської домінії, а коли створили Снятинську домінію, то підпорядковувався вже останній. Але і ці заходи не оправдали себе.

Аж 12 квітня 1785 року створено Йосифінський земельний кадастр (метрика). Перепис і оцінка земель покладалась на місцеві комісії в складі: громадського війта, присяжних та обраних громадою шести представників, так званих “мужів довір’я”. Очолював комісію двірський урядник, представник від домінії.

Контролювала роботу комісії урбаріальна підкомісія в складі циркулярного комісара, економа й інженера, створена при кожному циркулі. Топорівці належали до циркулу Заліщики.

Контроль за обміром земель здійснювала генеральна урбаріальна комісія, створена в кожній провінції. Всі обміри землі проводились у австрійських моргах (австрійський морг складав 1600 кв. сажнів).

Францисканська метрика проводилася в окремих місцевостях аж до 1823 року. По Топорівцях францисканська метрика не збереглась.

**Інвентаризація села Топорівці, що належить
до мапи колись його величності Станіслава
Копачовського, розташованого у Ключі Снятин**

Оцінка розподілу проведена на офіційній основі. (Переклад з польської мови в оригіналі):

В'їзд до двору. Брама з букових штахет, укріплена на дубових стовпах за допомогою металевих чопів. На брамі нова металева защіпка.

1. Будинок. На місці згорілого побудований новий будинок. Стовпи і підвалини дубові. Закид між стовпами дерев'яний, обмащений з двох сторін глиною, вигладжений і побілений. Дах новий під дранками, прибитих цвяхами.

Спереду покою одні вхідні половинчасті двері зі струганих соснових дощок на завісах, з металевою клямкою, двері відкриваються досередини в сіни.

У сінях, направо такі самі двері, як і сінешні, навіть однака окова, ведуть до великої кімнати — покою. В покої є два вікна. Кожне з них має шість тафель білого чверткового скла. В рамах вставлене скло. Вікна оковані, на завісах. Знадвору виготовлені віконниці зі струганих соснових дощок з оковою на металевих завісах.

Підлога і стеля в покої зроблена із соснових дощок. Піч цегляна, мурована, побілена. Вона так зроблена, що гріє два покої. У другому покої все так зроблено, як і в першому.

Вікна у першому покої обернені на двірне господарство. У другому покої одне вікно виходить у надвірне господарство, а друге в сад.

У другому покої ще є обігрівальний камін. Камін мурований з цегли, побілений. Дим виходить у кухонний комин. З другого покою одинарні двері ведуть у гардеробну. Там нема печі ні підлоги. Стеля з дощок. Одне вікно оковане і засклеє, як у покоях, а друге віконце мале і не відчиняється. З гардеробної одинарні двері, які ведуть до кухні.

Кухня без підлоги. Стеля валкована глиною. Є одне засклеєне віконце з білим склом. Кухня і комин розташовані знизу на дубових колодах, які загороджені пруттям і обмащені глиною. Комин вище мурований з цегли і виведений понад дах. Сама кухня і комин побілені.

З кухні є ще одні двері, які ведуть у сіни. З сіней двері ведуть у покої. Але з сіней є ще одні двері, які ведуть ще до однієї кімнати, де ще нема підлоги. Є стеля. В стіні із сіней вмурована грубка. Грубка опалюється із сіней.

У цій кімнаті теж є два вікна. З сіней є ще одні двері, які ведуть у невелику кімнату, що служить за пекарню. В пекарні підлоги нема. Стеля городжена з пруття і обмащена глиною. Пекарня побілена. В пекарні теж є два вікна. З пекарні є двері, що ведуть у сад.

За стіною пекарні є прибудова. Дерев'яні слупи обгороджені пруттям, обмащені глиною, погладжені і побілені. Ця прибудова розділена. Більша частина служить за комору, а менша за спіжарню. Обидва приміщення мають двері знадвору.

2. Стайня для коней. Приміщення з дубових слупів, обгороджених пруттям. Стіни обмащені глиною. Знадвору вигладжено і побілено. Верх покритий солом'яними сніпками. Є в'їзні ворота і виїзні. У стайні є жолоби і драбини. Місцями настелена підлога.

3. Возівня. Стіни з дубових слупів, обгороджених пруттям, обмащені глиною. Крита соломою. Є в'їзні ворота.

4. Шпихлірчик (комора на зерно). На дубових підвалинах. Стіни з дубових слупів, обгороджених пруттям. Помашені глиною. Накритий соломою. Має ворота, які легко відчиняються і зачиняються. На дверях є залізна скоба.

5. Стайня для свиней. Стіни теж із дубових слупів, обгороджені пруттям і обмащені глиною. Крита соломою.

6. Лямус (сарай). На дубових підвалинах; дубові слупи, обгороджені пруттям, обмащені глиною; пошитий очеретом (тростиною). Двері з металевою скобою. Всередині під сараєм розміщений льох. Стеля в льоху на слупках. До льоху є невеликі двері із залізною скобою. Комісія вважає, що цей сарай і льох треба негайно перебудувати.

7. Курник. Поряд із сараєм, також обгороджений пруттям і обмащений глиною. Накритий соломою. Має невеликі дверцята на дерев'яному бігуні.

8. Хлів дерев'яний. Старий, накритий соломою.

9. Нужник. Стіни зі слупків, обгороджені пруттям і обмащені глиною. Пошитий сніпками із соломи. Підлога з дощок. Є стілець. Є двері.

10. Обора. Обгороджена високим плотом із солом'яним острішком.

Усередині, попри пліт, споруджений довгий навіс із хлівами, обгороджений пруттям, обмащений глиною та критий соломою.

11. Пивниця (підвал). Виритий під землею на городі. Стеля настелена дерев'яними брусками, зверху накидана земля. До пивниці зроблені дерев'яні двері із залізною скобою для закриття.

12. Гумно (тік). Припирає до шпихлірчика. Тік обгороджений навколо плотом, значна частина якого має острішок. На тік ведуть двоє доріг, одні з поля, другі, менші, із саду.

13. Стодола нова. Оббита сосновими дошками. Знизу на півтора ліктя дерев'яний зруб. Стодола накрита тростиною. Має четверо половинчастих воріт із дощок.

14. Стодола стара, дерев'яна. З високими дощатими стінами, повністю потребує перебудови. Крита соломою. Має одні дерев'яні ворота.

15. Воловня. На дубових підвалинах. Стіни з дубових слупків, обгороджені пруттям і обмащені глиною. Ясла городжені з пруття.

16. Коршниця дві, більших. Плетені з лози. У поєднанні з сосною і дубовою деревиною, третя коршниця трохи менша. Всі коршниці накриті соломою.

17. Корчма дерев'яна, стара. Помашена глиною і побілена. Накрита соломою. Має вхід із сторони села. Двері одні, великі вхідні. З корчми у двір є ще одні двері, але трохи менші. В сінях одні двері ведуть до шинку, який без підлоги, стеля з дощок, є глиняна піч для хліба з комином. Двоє вікон з малими зіпсутими шибками. Вікна мають знадвору віконниці.

З шинку є двері до невеликої кімнати, яка служить коморою. В коморі підлоги теж нема. Стеля з дощок, є маленьке віконце.

18. Винокурня. З дубових слупків і обгороджена лозою. Крита соломою. Є один малий котел, під яким глиняна пічка. В дворі є криниця, неглибока з доброю джерельною водою. Цямриння дерев'яне. Воду до ринвочки тягне журавель.

19. Млин збудований з дерева. Накритий соломою. У млині є дерев'яні двері; чотири камені; є ступи і весь внутрішній реквізит. Млин працює на воді, яка тече із Збродів. Млин потребує внутрішнього та зовнішнього ремонту.

20. Пасіка. Обгороджена плотом із пруття. Розміщена в полі у Тополівці. У плоті є дерев'яні ворота, є невелике приміщення, городжене з пруття, обмащене глиною і накрите соломною.

Таблиця 2

Опис		
двірських садів, ланів, сіножатей і пасовищ		
Назва урочищ	Морги	Сажні
Сади:		
Сад при фільварку	3	340
Сад за фільварком	3	460
Сума:	6	800
Лани:		
Лани на Оболонні	22	1459
Лани на Лупанці, за громадськими замірами від межі підвисоцької до хреста		
Лани за Винницею	10	723
Лани на на Куті	5	776
Лани за Осокою	16	717
Лани за Осокою	6	1425
Лани на Тополівці, за другими гонами	17	475
Лани на Тополівці, за Іваном Мохоруком	30	388
Лани на Тополівці, біля лану орендарського	43	656
Сума ланів:	153	219
Сіножаті:		
Сіножать на 2-х гонах у Лупанці, попри Ярощука	6	1216
Сіножать на Козинці	17	500
Сума:	24	116
Стави:		
Став двірський з видом на сіножать	-	-
Поля, звані Орендарськими:		
Малий лан на Тополівці, в межу з панським, а з другої сторони в межу з Федором Чупруном	8	1441
Сіножать у Лупанці, біля Михайла Тофана, від городенської дороги	5	1375
Сума:	14	1216

Специфікація посівів озимих і збіжжя на сівбу ярих культур, приписані

до цього фільварку

Її високістю п. Копаковською, колись дружиною п. Станіслава Копаковського, залишеною до смерті власницею ґрунту, і в такій кількості передається маєток судовій адміністрації п. його високості Марцелові Комару, на той час судовому адміністратору у 1803 році:

Таблиця 3				
Озима сівба	Корці	Гарці	Морги	Сажні
Озиме жито	23	16	-	-
Озима пшениця	2	-	-	-
Сума	25	16	-	-
Збіжжя для ярої сівби				
Пшениця яра	4	17	-	-
Ячмінь	11	16	-	-
Горох	-	16	-	-
Овес	81	10	-	-
Кукурудза	2	4	-	-
Гречка	27	10	-	-
Просо	1	11	-	-
Насіння конопель	-	27	-	-
Сума	154	31 1/2	-	-

З а у в а г а: Згідно зі свідченням присяжних і наданим нинішнім власником реєстрами, підсів у цьому селі в 1809 році на майбутній 1810 рік такий:

Таблиця 4				
Назва показників	Корці	Гарці	Морги	Сажні
Жита озимого	20	-	-	-
Пшениці озимої	32	-	-	-
Сума	52	-	-	-
Зяблевої оранки	-	-	30	-

Опис повинностей підданих села Топорівці

1. Кожний підданий, як тяглові (плужні), так і напівтяглові (напівплужні), відпрацьовує панщину як літом, так і зимою один раз на тиждень, або 52 дні на рік. Той, хто має тягло, — кіньми, а хто не має, — то піше. Натуроплата така: кожен тягловий — чотири курки, 12 яєць і один моток пряде з панського прядива. Або, за давнім звичаєм, платить за моток по одному польському

злотому.

Напівтягловий — дві курки, 6 яєць і один моток пряде, як і тягловий. Або платить за той моток. Чинш за грунт — тягловий платить по десять польських злотих, а напівтягловий — п'ять польських злотих.

2. Нетяглові — це ті, які не мають ні коней, ні волів, але мають хати з городами, відробляють за рік по 26 днів панщини. Кустарі працюють по 12 днів панщини, а решту платять чинш згідно з рубриками інвентаря. Також кожен дає натурою одну курку, три яйця і один моток пряде з панського прядива, або ж за такий моток платить, як і інші піддані.

3. За роговатизну (худобу) платять усі, без винятку: від коня, вола, корови і трирічного лошака — по одному польському злотому. Від бугая, тільної телиці — теж по одному польському злотому. Від решти лошат і лошаків, телиць і телят — по 15 грошів.

4. Від овець усі, без винятку, дають натурою двадцятку вівцю з ягням, а де переходить чи не доходить, то платять від кожної старої вівці — по шість грошів, від ярки — три гроші, від старої свині — шість грошів, від підсвинка — по три гроші.

5. З пасік платять бджолярську десятину натурою: десятий вулик, а де недоходить або переходить, платять від одного пня по шість грошів.

6. Млинарі оплачують чинш з тягла і колове — по 8 польських злотих.

**Оцінка двірських будівель у панському фільварку села
Топорівці, що належить до Снятинського ключа, зроблена
нижчепідписаними ремісниками в присутності судовиконавця**

Назва двірських будівель	Злоті	Гроші
Згідно з описом двірських будівель:		
а/. Брама штахетна дерев'яна	8	-
б/. Окова на брамі	6	-
Покій:		
а/. щодо дерева в ньому — всілякого, стелі, підлоги, стіни, також дах під дракною, прибитими цвяхами.	842	-
б/. піч, камін, комин над ними з цегли	160	-
в/. скло на вікнах	30	12

г/. окова на вікнах	12	-
Стайня з дерева і всякого в ній матеріалу	140	-
Возовня з дерева	60	-
Шпихлірчик з дерева	160	-
Свинарник, городжений з пруття	20	-
Лямус /сарай/, під яким льох з дерева	40	-
Курник з дерева	8	-
Хлів з трухлявого дерева, придатного лише для спалення	4	-
Нужник городжений з пруття і обмашений глиною	4	-
Корівник з дерев'яним плотом і всіма в ньому забудовами й огорожею	112	-
Пивниця під землею, викопана в саду, з дерев'яною стелею	12	-
Тік, частково плоти навколо нові, частково старі і брама	96	-
Стодола нова з різної деревини	600	-
Стодола стара дерев'яна	100	-
Воловня	40	-
Дві великі коршниці, третя менша	160	-
Корчма:		
а/. всяка в ній деревина	300	-
б/. скло й окова	1	-
Винокурня дерев'яна	60	-
Млин:		
а/. все у ньому дерев'яне	200	-
б/. 4 камені	88	-
в/. залізо; веретен — 2, парплиць — 2, полиць — 2, обручів — 8, чопів — 4, чопів від ступ — 2, обручів — 2, кришок — 3	176	-
Пасіка городжена з пруття, щодо її деревини, то вартості великої немає	32	-
Сума:	4371	12

Я, як столяр, тесляр і різчик скла, яко присяжний таксатор-оцінювач, під усім цим підписуюсь:

Якуб Кшанський

Я, як коваль і слюсар, яко присяжний таксатор, підписуюсь:

Єліян Дімітрашук

Я, як муляр і гончар, яко присяжний таксатор, підписуюсь:

Шимен Круппський

Підсумок до оцінки

Примітка

Збіжжя для сівби підготовлено, а також зроблені підсівки озимих і виорано зябу в 1809-1810 рр. у рубриці, вищеспеціфікованій:

житя озимого посіяно — 43 корці, 16 гарців
пшениці озимої — 34 корці

Всього
77 кор.
16 гар.

пшениці ярої на весняний посів — 4 корці, 17 гарців
ячменю — 11 корців, 16 гарців
гороху — 16 гарців
вівса — 81 корец, 10 гарців
кукурудзи — 2 корці, 4 гарці
гречки — 27 корців, 10 гарців
проса — 1 корец, 11,1/2 гарців
конопляного насіння — 27 гарців
Зяблевої оранки — 30 моргів

1. Річний прибуток від горілчаної монополії в корчмі після вилучення “чопового” (коркового) податку, згідно з Розподілом Уряду Циркулярного, доданим до протоколу нинішньої Детаксаційної (оцінювальної) комісії становить за рік — 772 польських злотих і 6 грошів.

2. Прибуток з млина, згідно з трирічними найпізнішими реєстрами, нинішнім власником показані такі:

у 1807 році — 1820 польських злотих
у 1808 році — 1900 польських злотих
у 1809 році — 1512 польських злотих

3. Панщина — тяглових днів, за винятком 12 днів на війта згідно з монархічним правом, відповідно до рубрики інвентаря за рік — 2746 днів, піших відповідно до рубрики інвентаря — 1352 дні.

З чиншу — з ґрунтів за рік — 436 польських злотих і колове від мельника — 16 польських злотих. Всього — 452 польських злотих.

Рогатизна:

Коні робочі	— 24 гол.
Лошаки 3-х річні	— 5 гол.
Воли робочі	— 157 гол.
Корови	— 115 гол.
Нетелі і бики	— 48 гол.
Всього:	— 349 гол. по 1 польських злотих за 1 гол. — 349 п. з. Телички і бички — 60 гол. по 15 грошів за 1 гол. — 9.п. з.

Вівчарство:

Корів утримували майже в кожному господарстві, переважно по одній або дві корові. Проте Яків Прокопів чомусь утримував одинадцять корів. Нічого в звіті не сказано про малі телята. Напевно, вони комісією не обліковувались. Не вказано про кількість малих ягнят і баранів. Але овець було багато. Була велика потреба у вовні, яка використовувалась на гачі, светри, верені та ін., а також потреба у шкірах на кожухи.

Свині утримувалися не в усіх господарствах. А такі господарі як: Семен Сливчук утримував - 3 свині; Танасій Малик /війт/ - 3; Юрко Сопотик - 6; Федір Кривуцик - 3; Роман Чупрун - 3; Семен Чупрун - 3; Іван Тофан - 5 голів.

Зауважимо, що в селі було сім повнотяглових господарів:

		Коні робочі	Воли
Іван Угрин, Степана	—	2 голови;	4 голови;
Танасій Малик	—	2;	5;
Іван Угрин /долішній/	—	2;	2;
Михайло Угрин, Данила	—	3;	6;
Гаврило Никифорук	—	2;	4;
Іван Тофан	—	1;	4;
Никифір Мохорук	—	—	4.

Це були багаті, які вже тоді утримували міцні господарства.

Було 59 господарств напівтяглових. Це ті, хто мав по двоє коней або двох і більше волів. То був уже так званий середній клас. Решта — бідні господарства. Були “халупники”, які мали хатки і біля них кілька арів землі. Худоби майже не мали. Таких налічувалося більше 20 господарств.

Ці люди працювали тільки в панському дворі. Пан виділив їм по кілька арів землі для будівництва невеликих помешкань (халупок). Ці люди і заснували невелике поселення в районі теперішнього урочища Стігло, яке з часом злилося з селом.

В 1779 році як знаємо було зроблено зйомку села (Додаток №6). Територія західної частини села (за млином) була ще не заселена. По розповідях старожилів забудова розпочалася з приходом австрійської влади.

Перші помешкання появились уздовж дороги, яка вела на Ганьківці. Дорога від урочища Лісок і до покійного Дмитра Сливчука (Гусатчин) насипна, вона служила торговим шляхом до Галицького гостинця. Але в селі ще дотепер дехто називає її Греблею.

Згідно з Йосифінською метрикою млин у селі мав Іван

Тофан, але де був цей млин — невідомо. Однак з тієї ж метрики дізнаємося про напівтяглового господаря Василя Грищука, який, за розповідями родичів мав двох синів. Одного залишив при собі, а другий осів біля греблі (на місці теперішнього вже покійного Івана Грищука). Його прадід Роман Грищук у кінці города (внизу на потічку), який тік зі Ставища, побудував млин. З розповіді Василя Сливчука, коли він був малим хлопчиком, неодноразово купався у великій ямі з водою і добре пам'ятає ще закопані великі чопові стовпи, на яких було закріплене водяне колесо.

З вищенаведеного нам відомо також, що в 1885 році панський маєток купив коломийський маршалок Роман Пузина. За всіма даними, він побудував другий млин, але на потічку Вікнянка, тобто на тому місці, де знаходиться теперішній. Це був млин набагато більший від Грищукового, більш продуктивний. Внаслідок таких обставин млин Грищука почав занепадати. Пізніше вже Дмитро Грищук розібрав старий млин і перейшов до пана Пузини мельником.

Коли маєток викупив пан-дідич Степан Дутчак, то поставив мельником свого чоловіка — єврея Рейшора. В 1912 році млин викупила родина Сопотиків — Микола, Іван і їхня сестра Палагна Василик. Млин був їхньою власністю до 1949 р. Старожили пам'ятають, як за польської влади на млині висіла вивіска: “Млин водний Николая Сопотика і співні”

Скасування панщини

 починаючи з 1846 року розпочалась антикріпосницька боротьба селян за свої права. Сваюля декотрих панів-дідичів доводила селян до великого спротиву. Чи можна було миритись із тим, що замість відробітку панові, згідно із законом, 52 панщизняних днів у рік, селяни відробляли 300 днів і більше? І це все майже безплатно, адже селяни працювали в пана 3, 4 і 5 днів у тиждень, а пан зараховував лише один день.

Отже, коли селянин працював у пана цілий тиждень і хотів у неділю або у свято піти до церкви помолитися чи піти додому до сім'ї, то пан заковував його у кайдани, закривав у стайні лише за те, що наймит у котрийсь день спізнився на роботу, аби на другий тиждень був чемнішим.

Якщо хлоп не міг приїхати до панського двору кіньми, бо їх не

мав, то пан вимагав, щоби хлоп (як завжди називали українців польські можновладці) сам упрягався у віз та впрягав свою жінку.

Хлоп за кілька десятків кроків мав скидати перед паном шапку і вклонитися. Він не мав права ступити на подвір'я біля панської вілли, бо від нього “смерділо” (як гарував день і ніч, то нічого “не смерділо”). Всі виконувані роботи супроводжувалися биттям батогами і канчуками.

13 березня 1848 року на вулицях Відня з'явилися барикади. Розпочалася революція, яка пізніше дістала назву “Весна народів”. Барикади побудували, в першу чергу, так звані “академічні легіони” — збройні студентські формування, котрі брали участь у цій революції.

Одночасно появились барикади і у Львові. “Академічний легіон” у Відні нараховував до 4 тисяч осіб, а у Львові — до 900. Львівський “академічний легіон” входив до складу львівської національної гвардії (воєнізованого формування жителів міста).

Напочатку листопада у Львові відбулися кровопролитні вуличні бої повстанців із урядовими військами. Повстання придушили, легіон розпустили, а активних учасників репресували.

17 квітня 1848 року австрійський імператор Фердинанд (правив у 1835-1848 рр.) підписав указ про скасування в Галичині “всіх панщизняних робіт і підданських данин” з 15 травня 1848 року, а на Буковині — з 9 серпня того ж року. Така визначна подія в житті народу Галичини започаткувала хвилю національного відродження.

2 травня 1848 року у Львові створюється постійно діючий орган — Головна Руська Рада, яка була головним представником українського населення Галичини перед австрійським урядом.

Головна Руська Рада почала захищати інтереси галицьких українців, відчутно впливати на їх національну свідомість, що потім позначилося на розвитку освіти і культури.

Особливо велике значення мала перша галицька газета “Зоря Галицька”, яка вийшла у світ 15 травня 1848 року. Селяни Галичини чи не вперше відчули себе людьми.

Аж у жовтні у Відні було придушене повстання, але революційний рух поширився на Угорщину. Створилася угорська революційна армія, яку очолив угорський патріот Кошута. З цієї причини австрійський імператор Фердинанд подав у відставку. Його трон 12 грудня 1848 року посів 18-

літній Франц-Йосиф I.

На початку 1849 року австрійські війська зазнали поразки від угорської революційної армії. Повстання поширилось і в Карпатах, наблизившись до Буковини. Австрійська імперія опинилась на грані розпаду. 10 січня 1849 року на території Буковини оголошується воєнний стан.

Молодий імператор Франц Йосиф I іде до Варшави на поклін до російського царя Миколи I, який тоді перебував там, і просить військової допомоги у придушенні угорського повстання. Микола Романов “бескорыстный покровитель”, як його тоді назвала преса, пообіцяв допомогу.

18 травня 1849 року через Покуття і Топорівці пройшли російські війська. 200-тисячна армія під командуванням фельдмаршала І. Паскевича придушила угорське повстання. Так жорстоко були придушені події “Весни народів”. Але ці події залишили глибокий слід у житті не тільки Австрії, всієї Галичини, але і Топорівців.

Отже, 15 травня 1848 року скасовано панщину в Галичині. Ця звістка швидко рознеслася. Вже наступного дня, 16 травня, зранку в церкві відправили під гул дзвонів Службу Богу. На Службу Богу зійшлося все село. Радість була великою. Після Служби Божої селяни разом з о. Стрийським установили великий залізобетонний хрест на Толічці на знак скасування панщини. Цей хрест зберігається дотепер (У 2003 році, 16 травня, цим подіям минуло 155 років). Під хрестом, у символічну могилу, закопали реєстри повинностей, батоги і нагайки. До цього всього поклали ще й пляшку горілки.

На Толічку зійшлися музиканти села зі своїми інструментами. До вечора лунали пісні, музика, люди з радості танцювали. Веселились до заходу сонця.

З того часу кожного року 16 травня в селі, як і по всій Галичині, цей день — велике свято, в яке колись ніхто не працював. Зранку сходилися до церкви на службову відправу. Опісля всі люди з процесіями ходили селом. Згодом усі йшли на Толічку, прихопивши з собою наїдки і напитки. Розстеляли верені і родинами пригощались. Потім починали грати музиканти. Перший танець, як правило, танцювали старші люди, стаючи в коло навколо хреста і клали руки один одному на плечі. Пританцювуючи під музику, співали (з боку співати їм допомагали молоді хлопці і дівчата, молоді газди і газдині):

Ми панщину скасували,

І ногами притоптали,
Ми панщину скасували,
На панщині хрест поклали.

А, ви, люди, веселіться,
І хрестові поклоніться,
А ви, люди, файно веселіться,
І ще раз хрестові поклоніться.

Цю пісню, яка народилася в Топорівцях, співали кілька разів у танцях. Після цього для старих людей грали “Гуцулку”, “Польку”. Танець грали довго, і не всі витримували до кінця. Після старших танцювала молодь.

В часи польської окупації свято зневажили. Дійшло до того, що зранку йшли в поле і там працювали. Служба Божа відправлялася в обід, святкування проводилося по полудні, так само як і в давні часи.

15 травня 1898 року громадськість Галичини широко відзначала 50-річчя скасування панщини.

Іван Франко у своїй історичній праці “Панщина та її скасування 1848 року в Галичині” з нагоди 50-річчя цієї події так написав: “Дня 15 травня обходив наш народ по многих селах “пам’ятку” знесення панщини. Се велике свято і повинно стати всенародним, правдиво хлопським святом. Чим буде більше наш народ доходити до свідомості своїх прав і інтересів, тим величніше буде обходити “пам’ятку” того дня, що дав йому людську й господарську свободу”.

До цієї дати у Топорівцях готувалися заздалегідь. У кінці березня сільський паламар Андрій Мохорук, син Петра, посадив у чотирьох кінцях хреста чотири молоденькі ясени. Весна була суха, і його жінка Тетяна відрами носила воду і поливала пагони. Ясени прийнялися, вирости могутніми деревами.

Але в 1940 році в село ввійшли частини Радянської армії, які дислокувалися по селах. СРСР готувався до війни з Румунією з метою звільнення Північної Буковини і Бессарабії. На Толічці розквартирувалося в палатках кілька рот солдатів. З ними були машини, гармати й інша техніка. З невідомих причин вони два ясени зрубали. Два інші ясени збереглися донині. Їм весною 2005 року виповнилося 107 років.

ДОДАТКИ

Додаток № 1

1779 рік

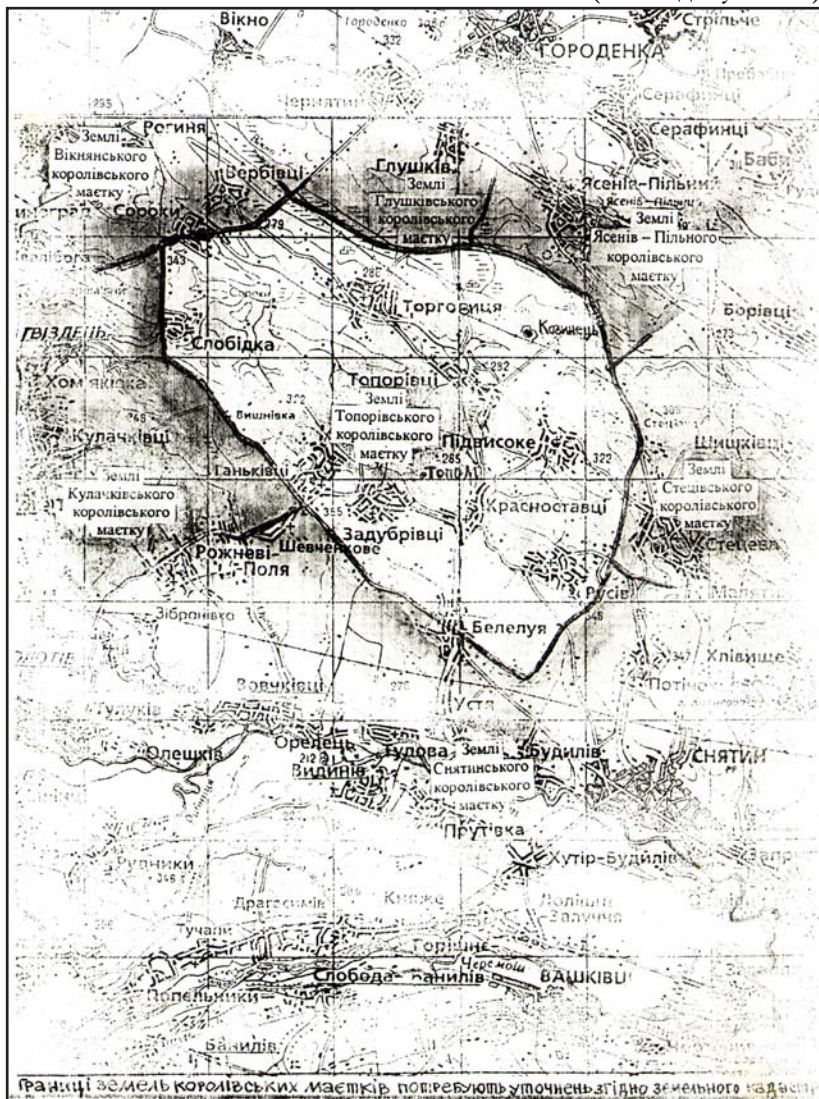
**Етнічний розвиток населення по роках і селах
(За даними у книгах "Шематизму" і перепису 30 вересня 1921 року)**

Роки	Топорівці		Підвисоке		Красноставці		Задубрівці		Торговиця						
	гр.-кат.	євреїв латинян	гр.-кат.	євреїв латинян	гр.-кат.	євреїв латинян	гр.-кат.	євреїв латинян	гр.-кат.	євреїв латинян					
1841	1655	-	-	-	1100	-	-	970	-	-	-				
1887	1399	-	-	1566	-	-	-	1525	-	1600	-				
1889	1429	-	-	1603	-	-	-	1270	-	1632	-				
1890	1470	-	-	1657	-	-	-	1230	-	1641	-				
1892	1498	76	67	1693	56	45	1270	90	10	1428	38	27	1921	54	31
1893	1500	76	67	1698	56	45	1291	90	10	1486	38	27	1921	54	31
1894	1520	-	-	1708	-	-	1311	-	-	1509	-	-	1941	-	-
1895	1526	25	30	1710	-	-	1322	-	-	1523	37	27	2004	30	26
1898	1550	25	30	1735	30	45	1342	41	9	1566	47	29	2120	38	26
1900	1562	25	30	1745	30	45	1352	42	9	1670	47	25	2160	38	26
1903	1576	25	30	1730	30	45	1408	57	4	1657	47	20	2186	41	24
1906	1581	25	30	1732	30	45	1477	63	4	1790	38	-	2205	80	17
1909	1598	25	28	1714	40	45	1504	63	4	1729	60	3	2305	80	17
1912	1736	42	49	1840	82	85	1572	63	4	1720	38	28	2569	80	17
1921	1667	26	102	1717	57	25	1330	33	13	1486	15	38	1982	26	79

Роки	Топорівці		Підвисоке		Красноставці		Задубрівці		Торговиця						
	гр.-кат.	Євреїв	гр.-кат.	євреїв	гр.-кат.	євреїв	гр.-кат.	євреїв	гр.-кат.	євреїв					
1925	1745	18	28	1835	28	45	1429	57	6	1773	38	1	2684	36	25
1927	1752	30	35	1837	35	45	1449	57	6	1798	38	1	2695	36	25
1929	1769	20	33	1872	25	47	1449	57	6	1798	38	-	2572	36	24
1930	1790	30	28	1894	45	42	1449	59	6	1798	38	-	2577	28	23
1931	1812	27	30	1914	43	40	1458	59	6	1837	38	-	2172	26	48
1938	2126	23	32	2250	33	42	1492	59	6	1890	38	-	2166	26	48

Поділ
Покутських земель на королівські маєтки
циркул Заліщики, домінія – Коломия

(копія документа)

211 V

8

Dominium Cniutyn Land Toporewce

Stumersingen

In die weispöte n. d. d. 25 Junij 1787 kongruentur offi-
 ciele Beschreibung der Toporewce laborati und zume den
 Stumersingen Toporewce ist in folgenden ward die weispöte
 die Stumersingen

Targowice
 Prasnastawice
 Hankowice
 Ladubrowice

folgender weispöte und weispöte von der Landesherrlichen
 die, die in folgenden Stumersingen ward bestalliget
 die in folgenden Stumersingen ward bestalliget

1. Platz Dorsplatz n. d. d. 1786

2) 1. Platz Dorsplatz n. d. d. 1786
 mit Toporewce ist kongruentur und die in 1786
 12 Stumersingen ward bestalliget und die in 1786
 ward bestalliget und die in 1786

3) 2. Platz Dorsplatz n. d. d. 1786
 ist kongruentur und die in 1786
 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000

Myślenie na papierach wyprac. Krzywizni do pomiaru. Grunady wylosowi wozac
 z Pocztyrolnicy od Narych Gruntowych. Lwiczotnozi Utrawionioni wyprac. myśla
 ku nam. Lwiczotnozi Puzycy ad nayawny. wytkamawoy y wyprac. tak
 wyprac. tak y Lwiczotnozi wytkamawoy. Ktoro myśla wytkamawoy. Gruntow Puzycy
 y Lwiczotnozi. Lwiczotnozi Puzycy. Lwiczotnozi y Puzycy wytkamawoy y Lwiczotnozi
 Lwiczotnozi y Puzycy wytkamawoy. Puzycy Gruntow y Lwiczotnozi. Lwiczotnozi
 z Puzycy nie tylko przy nas y Lwiczotnozi. Lwiczotnozi Lwiczotnozi Lwiczotnozi
 Lwiczotnozi Lwiczotnozi. Na co tak. Lwiczotnozi Lwiczotnozi Lwiczotnozi Lwiczotnozi
 Lwiczotnozi Lwiczotnozi. Dato w Wotzkowach. 25 Juny 1787 Anno

Przykazy Wios Toprowce

Przykazy Wios Toprowce
 Kazimierz Kazimierz Woyt
 Antoni Machanek Przykazy
 Dymitr Woyt
 Roman Czerny

Wios Kontrollurace

Wios Jaroslawca

Wios Jaroslawca
 Antoni Machanek Przykazy
 Antoni Machanek Przykazy
 Antoni Machanek Przykazy
 Antoni Machanek Przykazy
 Antoni Machanek Przykazy

Wios Kramostawce

Wios Kramostawce
 Antoni Machanek Przykazy
 Antoni Machanek Przykazy
 Antoni Machanek Przykazy
 Antoni Machanek Przykazy

Wios Hankowce

Wios Hankowce
 Antoni Machanek Przykazy
 Antoni Machanek Przykazy
 Antoni Machanek Przykazy
 Antoni Machanek Przykazy

Wios Ladubrowca

Wios Ladubrowca
 Antoni Machanek Przykazy
 Antoni Machanek Przykazy
 Antoni Machanek Przykazy
 Antoni Machanek Przykazy

Wios Kramostawce
 Antoni Machanek Przykazy

Порядковий номер	Класифікація				Річна нашіфка	Круглолітня повілість												Продатка											
	Тяголи	Навітрявляти	Черврявляти	Кутяри		Кічка	Пічка	Ліпці (матя)			Кочі			Рочага худоба			Віщі			Свічі			Бажовці			Піщя		Мотки праякі	
								3 групу	Кочіне від мей-люва	Рочі	Рочі	Рочі	Рочі	Рочі	Рочі	Рочі	Рочі		Рочі	Рочі	Рочі	Рочі	Рочі	Рочі	Рочі	Рочі	Рочі		Рочі
18	-	1	-	-	-	Василь Грешук	52	-	5	-	-	-	2	1	1	-	-	2	3	-	-	-	-	1	2	6	1		
19	-	1	-	-	-	Григорій Єрлінович	52	-	5	-	-	-	2	1	-	1	-	-	-	-	2	-	-	-	2	6	1		
20	-	1	-	-	-	Прохор Юрйович	52	-	5	-	-	-	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	6	1		
21	-	-	1	-	-	Гаврило Мосорук	-	26	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	3	1		
22	1	-	-	-	-	Танасій Малюк	52	-	10	-	-	2	5	2	1	1	-	14	2	3	-	-	5	4	12	1	відр		
23	-	1	-	-	-	Мартин Марковський	52	-	5	-	-	2	2	1	-	-	7	5	-	3	-	-	5	2	6	1			
24	-	1	-	-	-	Юрко Федоркін	52	-	5	-	-	2	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	6	1			
25	-	1	-	-	-	Дюбрю Піпак	52	-	5	-	-	2	2	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2	6	1		
26	-	1	-	-	-	Іван Бадяк	52	-	5	-	-	2	2	1	-	-	-	3	-	-	-	-	6	2	6	1			
27	-	1	-	-	-	Матвій Марковський	52	-	5	-	-	2	2	2	1	-	7	2	2	-	1	-	2	6	1				
28	-	1	-	-	-	Іван Єрус	52	-	5	-	-	2	2	-	1	-	10	5	1	2	-	-	-	2	6	1			
29	-	1	-	-	-	Федар Слючук	52	-	5	-	-	4	2	-	2	-	4	-	1	2	-	-	5	2	6	1			
30	-	1	-	-	-	Юрко Муришник	-	52	5	-	-	-	-	-	1	-	8	-	-	-	-	-	1	2	6	1			
31	-	1	-	-	-	Танасій Муришник	-	52	5	-	-	-	-	-	2	-	3	4	-	-	-	-	3	2	6	1			
32	1	-	-	-	-	Нікелій Мосорук	52	-	10	-	-	4	1	1	-	-	12	4	2	3	-	-	-	4	12	1			
33	-	1	-	-	-	Юрко Солотик	52	-	5	-	-	3	1	-	-	-	5	3	6	-	-	-	1	2	6	1			
34	-	1	-	-	-	Федар Кривушук	52	-	5	-	-	2	1	2	-	-	1	1	3	-	-	-	2	2	6	1			
35	-	1	-	-	-	Федар Ракочі	52	-	5	-	-	2	-	-	3	-	3	3	1	3	-	-	1	2	6	1			
36	-	1	-	-	-	Косьма Кривушук	52	-	5	-	-	2	1	-	1	-	-	2	-	-	-	-	-	2	6	1			
37	-	1	-	-	-	Андрій Утрин	52	-	5	-	-	2	-	-	-	-	12	1	2	3	-	-	7	2	6	1			
38	-	1	-	-	-	Петро Утрин	52	-	5	-	-	2	1	1	-	-	4	-	-	-	-	2	-	2	6	1			

ШАНОВНІ ДРУЗІ!

Доцільніше писати такі історії історикам за фахом, а не історикам за покликанням. Це різні речі...

Хоч у цій книзі, по відгукам, зібраний непоганий матеріал, але він не погрупований відповідно до вимог написання таких праць. Тож читач нехай мені пробачить, що я не зумів це зробити.

Але...Як уродженець цього села, де я народився, де пройшли мої дитячі та юнацькі роки, де залишилися мої родинні корені, хочу залишити згадку написанням цієї історико-краєзнавчої розвідки і появою її у світ окремим виданням.

Це роблю з великим задоволенням, віддячуючи Топорівцям, моїй родині, моїм батькам за велику науку, яка повела мене у світ, за їх ласку, доброту і любов. І де б я не бував, усе ж таки найріднішим, наймилішим є родинний куточок землі – рідне село. Багато односельчан причетні до написання історії села. Вони допомагали мені згадками, розповідями про минувшину, фотографіями, деякими документами. Не хочу виділяти, хто зробив більше, хто менше. Думаю, що кожен щиро і від душі старався допомогти, чим міг.

Тож завдячую: Степанові Угрину, Ганні Угрин, Богданові Ступаріку, сім'ї Михайла Мохорука, Семенові та Парасці Гульгаєм, Мотрі Стефаник, Лесі Стефаник, Володимирові та Соні Михальчукам, святотцеві Михайлові Мізюку, Михайлові Буджаку, працівникам ЦДІАУ у Львові, працівникам ЛНБ ім. В.Стефаника, працівникам держ.архіву Івано-Франківської області, працівникам держ.архіву Чернівецької області, Володимирові Великочому, Надії Фурді, Ганні Скорейко, Мирославі Попадюку, Лілі Борейко, журналістові Іванові Грекуляку, видавцеві Володимирові Карому, архітекторові Олександрові Лукавецькому, директорові Снятинського літературно-меморіального музею Марка Черемшени Руслані Кіреєвій, Євгенові й Анні Роговим, Ростиславі Дубу, Оксані Петренко, Олександрі Сливчук.

Автор

ЛІТЕРАТУРА

Топорівці в Україні (в датах, фактах і гіпотезах)

1. Марунчак М. Городенщина. Історично-мемуарний збірник. — Нью-Йорк-Торонто-Вінніпег, 1978.
2. Аркас М. Історія України — Русі. — Київ, 1990.
3. Грушевський М. Історія України. — Львів, 1913.
4. Субтельний О. Україна. Історія. — Київ, 1991.
5. Жуковський А. Історія Буковини. — Чернівці, 1991.
6. Грушевський М. Ілюстрована історія України. — Відень, 1921.
7. Методичні рекомендації вчителям історії Івано-Франківської області. — м.Івано-Франківськ, 1977.
8. Книга для читання з історії СРСР. — Київ, 1974.
9. Підкова І., Жуст Р. Довідник з історії України. — Київ, 1993. — Т.1, 2.
10. Курило В., Ліщенко М., Романець О., Сирота Н., Тимошук Б. Північна Буковина, її минуле і сучасне. — Ужгород, 1969.
11. Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття. — м.Івано-Франківськ. Т.1, 2, 3, 4, 5, 8.
12. Грабовецький В. Гуцульщина 16-19 ст. — Івано-Франківськ.
13. Брицький М. Україна у Другій Світовій війні /1939-1945 рр./ - Чернівці, 1995.
14. Попов Н. Монархи Європи. — Москва, 1997.
15. Бажанський М. Краса Снятинщини. — Дітройт, 1982.
16. Бажанський М. Вічно житимуть. — Дітройт, 1984.
17. Грабовецький В. Грабівка. — Івано-Франківськ, 2001.
18. Купчинський Б. Історія Тишківців. — Коломия, 1994.
19. Чабан Д. Тучапи над Черемошем. — Снятин, 2001.
20. Гандзюк Р. Надвірна. Історичний нарис. — Івано-Франківськ, 1999.
21. Храпко Е. Історія Завалля. — Коломия, 1997.
22. Яворницький Д. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний. — Дніпропетровськ, 1991.
23. Горак Р. Лесь Мартович. — Київ, 1990.
24. Кубик М.І., Липчук В. Путівник. Літературно-меморіальний музей Леся Мартовича у Торговиці. — Ужгород, 1977.
25. Бандурак В. Оповідання про Леся Мартовича. — Ужгород, 1977.
26. Погребенник Ф. Лесь Мартович. — Київ, 1971.

27. Костащук В. Володар дум селянських. — Ужгород, 1968.
28. Квітковський Д., Бриндзана Т., Жуковський А. Буковина, її минуле і сучасне. — Париж-Філадельфія-Дітройт, 1956.
29. Товстюк К. Хресна дорога. — Київ, 1999.
30. Товстюк К. Бібліографія вчених Львівської політехніки. — Львів, 2002.
31. Полек В., Дзвінчук Д., Угорчак Ю. Відомі педагоги Прикарпаття. — Івано-Франківськ, 1997. Т.1.
32. Рилеев К. Вибране. — Київ, 1984.
33. “Ямгорів”. Літературно-краєзнавчий альманах. №7-8. — Городенка, 1994-1995.
34. Цегельський Л. Часопис «Молода Україна». — 1900. Ч.2. Стаття: «М.П. Драгоманов, його думки, діяльність і значення».
35. Словник географічний Королівства Польського. — Варшава, 1892. — Т.4, С.283, Т.12 - С.400.
36. ЦДІА у Львові. — Ф.6. — Оп.1. — Спр.28.
37. ЦДІА у Львові. — Ф.6. — Оп.1. — Спр.32.
38. ЦДІА у Львові. — Ф.6. — Оп.1. — Спр.115.
39. ЦДІА у Львові. — Ф.19. — Оп.10. — Спр.44.
40. ЦДІА у Львові. — Ф.134. — Оп.1. — Спр.953.
41. ЦДІА у Львові. — Ф.134. — Оп.2. — Спр. 47.
42. ЦДІА у Львові. — Ф.134. — Оп.1. — Спр.544.
43. ЦДІА у Львові. — Ф.149. — Оп.2. — Спр.7018.
44. ЦДІА у Львові. — Ф.159. — Оп.9. — Спр.849.
45. ЦДІА у Львові. — Ф.302. — Оп.1. — Спр.426.
46. ЦДІА у Львові. — Ф.309. — Оп.1. — Спр.2250.
47. ЦДІА у Львові. — Ф.409. — Оп.1. — Спр.2310.
48. ЦДІА у Львові. — Ф.453. — Оп.1. — Спр.969.
49. ЦДІА у Львові. — Ф.453. — Оп.1. — Спр.1522.
50. ЦДІА у Львові. — Ф.682. — Оп.1. — Спр.216.
51. ЦДІА у Львові. — Ф.682. — Оп.1. — Спр.185.
52. Державний архів Івано-Франківської області: Ф.2сч.-Оп.3.-Спр.2709/95.
Ф.2сч.-Оп.3. — Спр.98.
53. Те саме. — Ф.134. — Оп.2. — Спр.751.
54. Державний архів Чернівецької області. — Ф.216. — Оп.5. — СПР.1 — Арк.36.
55. Державний архів Чернівецької області. — Ф.1245. — Оп.1. — СПР.478 — Арк.45.

Роль церкви в духовному розвитку села
(в датах, фактах і гіпотезах)

1. Огієнко І. Українська церква. — Київ, 1993.
2. Кислашко О. Історія Православної церкви. — Київ, 1996.
3. Ваплер А. Історія християнсько-католицької церкви. — Львів, 1903.
4. Федорів Ю. Історія церкви в Україні. — Торонто, 1967.
5. Мудрий С. Нарис історії церкви в Україні. — Рим, 1990.
6. Власовський І. Нариси історії Української Православної Церкви. — Київ, 1998. Т.1.
7. Кметь В. Православна єпархія: Минуле і сучасність // Православний вісник. — 2001. - №3-4.
8. Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття. — Івано-Франківськ, 1992. Т.1.
9. Кметь В. Галицька єпархія в 11-12 ст. // Православний вісник. - №11-12.
10. Державний архів Івано-Франківської області. — Ф.504. — Оп.1. — Спр.821. — С.33-35.
11. Державний архів Івано-Франківської області. — Ф.504. — Оп.1. — Спр.374.
12. Державний архів Івано-Франківської області. — Ф.504. — Оп.2. — Спр.821. — С.4-5.
13. Державний архів Івано-Франківської області. — Ф.631. — Оп.1. — Спр.402.
14. Державний архів Івано-Франківської області. — Ф.631. — Оп.1. — Спр.403.
15. Судьба Червоной или Галицкой Руси до соединения ее с Польшей 1387. — СПб, 1860. — С.137.
16. Федунків З. Галицький релігійний центр: Передмови виникнення, статус та головні етапи історії. Галич і Галицька земля у державотворчих процесах України. Матеріали ювілейної наукової конференції. — Галич, 1998. — С.258.
17. Климишин І., Дубицький І., Гобир Б., Дейчаківський І. Основи Християнської віри. — Івано-Франківськ, 1995.
18. Митрополит Іларіон. Любімо свою Українську православну церкву. — Канада, 1991.
19. Марунчак М. Городенщина. Історично-мемуарний збірник. — Нью-Йорк — Торонто — Вінніпег, 1978.

20. Кудрик В. Маловідоме в історії греко-католицької церкви. — Вінніпег, Манітоба, 1956.

Школа в освітньому та просвітницькому розвої

1. Марунчак М. Городенщина. Історично-мемуарний збірник. — Нью-Йорк — Торонто — Вінніпег, 1978.
2. Ступарик Б. Шкільництво Галичини /1772-1939 рр./. — Івано-Франківськ, 1994.
3. Бажанський М. Відновлення Української Держави 1918 року. — Дітройт, 1979.
4. Шематизм....., 1889.
5. Шематизм....., 1890.
6. Шематизм....., 1930.
7. Шематизм....., 1938.
8. Храпко Е. Історія Завалля. — Коломия, 1997.
9. Державний архів Івано-Франківської області. — Ф.15. — Оп.1. — Спр.19.
10. Державний архів Івано-Франківської області. — Ф.15. — Оп.1. — Спр.36.
11. Державний архів Івано-Франківської області. — Ф.15. — Оп.1. — Спр.113.

Культурний і економічний розвиток села (1387 - 1880 рр.)

1. Бажанський М. Вічно житимуть. — Дітройт, 1984.
2. Бажанський М. Краса Снятинщини. — Дітройт, 1982.
3. Храпко Е. Історія Завалля. — Коломия, 1997.
4. Попов Н. Монархи Європи. — Москва, 1997.
5. Грабовецький В. Грабівка. — Івано-Франківськ, 2001.
6. Франко І. Панщина та її скасування 1848 р. у Галичині.
7. ЦДІА у Львові. — Ф.134. — Оп.2. — Спр.46.
8. ЦДІА у Львові. — Ф.134. — Оп.2. — Спр.47.
9. ЦДІА у Львові. — Ф.134. — Оп.2. — Спр.49.
10. ЦДІА у Львові. — Ф.134. — Оп.1. — Спр.572.
11. ЦДІА у Львові. — Ф.134. — Оп.1. — Спр.953.
12. ЦДІА у Львові. — Ф.134. — Оп.1. — Спр.955.
13. ЦДІА у Львові. — Ф.134. — Оп.1. — Спр.544.

14. ЦДІА у Львові. – Ф.134. – Оп.1. – Спр.1522.
15. ЦДІА у Львові. – Ф.19. – Оп.10. – Спр.44.
16. ЦДІА у Львові. – Ф.149. – Оп.2. – Спр.7017.
17. ЦДІА у Львові. – Ф.149. – Оп.2. – Спр.7018.
18. ЦДІА у Львові. – Ф.146. – Оп.25 «а». – Спр.211.
19. ЦДІА у Львові. – Ф.146. – Оп.58. – Спр.77.
20. ЦДІА у Львові. – Ф.146. – Оп.8. – Спр.2717.
21. ЦДІА у Львові. – Ф.146. – Оп.8. – Спр.2717.
22. Державний архів Івано-Франківської області. – Ф.504. – Оп.1. – Спр.328.
23. Державний архів Івано-Франківської області. – Ф.504. – Оп.1. – Спр.374.
24. Державний архів Івано-Франківської області. – Ф.504. – Оп.1. – Спр.461.
25. Державний архів Івано-Франківської області. – Ф.504. – Оп.1. – Спр.536.
26. Державний архів Івано-Франківської області. – Ф.504. – Оп.1. – Спр.635.
27. Державний архів Івано-Франківської області. – Ф.504. – Оп.1. – Спр.1149.

ЗАЛИШИТИ СЛІД НА ЗЕМЛІ

Для Дмитра Івановича Мохорука Снятинщина і, зокрема, Снятин після отчих Топорівців на Городенківщині, де народився 20 листопада 1946 року, стали другим рідним домом. Адже тут він живе, тут віддав себе в кращі роки молодості роботі на різноманітних ділянках агропрому, починаючи від зоотехніка у колгоспах і закінчуючи посадою директора Івано-Франківського племптахорадгоспу.

А цьому передувала велика життєва дорога від 1952 року, коли переступив поріг першого класу Топорівської семирічної школи і коли отримав через десять років атестат зрілості, закінчивши Торговицьку десятирічку.

Його вабила професія зоотехніка. Тому після Торговицької школи вступив на навчання до Кіцманського зооветеринарного технікуму, який успішно закінчив, та був направлений опісля зоотехніком у колгосп “Маяк” на Сокирянщині (Буковина).

Куди тільки доля не закидала Дмитра Івановича! Але тягнуло у рідні краї, поближче до рідної Городенківщини, до Покуття. І ось з 1 квітня 1967 року він уже працює головним зоотехніком колгоспу ім. Суворова Снятинського району. Відчував, що бракує йому у цій важливій галузі сільськогосподарського виробництва відповідних знань. Тож через два роки вступив на заочне відділення Львівського зооветеринарного інституту. А вже згодом працював головним зоотехніком Верховинського районного управління сільського господарства. Закінчив інститут у 1975 році (за спеціальністю “Зоотехнія”) уже в ранзі парторга колгоспу “Перемога” на Снятинщині. То в селі Підвисокому, від якого до рідних Топорівців рукою подати.

Здібного спеціаліста, де б він не працював і на яких посадах не перебував, завжди помічають і охоче пропонують йому керувати тією чи іншою ділянкою сільгоспвиробництва. Тож у листопаді 1976 року його обрали у Стефаниковому Русові і Потічку головою правління колгоспу, що носив у той час ім'я славетного новеліста. Через шість років Дмитра Івановича призначили директором дирекції будівництва Івано-Франківського племптахорадгоспу. Повноправним господарем-керівником цього потужного на той час птахівничого господарства він став 29 листопада 1985 року.

Після реорганізації, у вересні 1996 року, згідно з наказом регіонального відділення Фонду держмайна по Івано-Франківській області, Д. Мохорука призначили головою правління ВАТ “Племагрофірма “Снятин”. Через три роки вийшов на пенсію у зв'язку із захворюванням.

З дружиною Ганною Василівною, яка нині працює завучем Снятинської загальноосвітньої школи №1 ім. Василя Стефаника, виростили і виховали трое дітей.

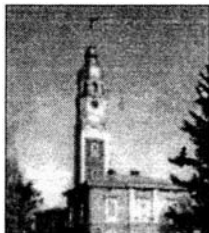
Відчувши у душі та серці іскринку творчого хисту (аякже, дано Богом!), Дмитро Іванович узявся за перо, за написання книги нарисів та есеїв про рідні Топорівці. То насправді лише Господь та й ті обдаровані люди, які займаються красним письменством, журналістикою, відають наскільки це каторжна праця копатися у численних архівних документах, збирати по крупинці розповіді старожилів, самому думати, впорядковувати написане у чільний рукопис, аби ця праця не пропала марне, вийшла друком у гарно скомпонованому виданні, залишила у людських серцях добрий слід і добру пам'ять про автора.

То ж хай і надалі пишуться Дмитрові Івановичу Мохоруку і видаються нові книжки, допоки б'ється творче серце і світліють у голові мудрі думки — на гаради, на добро.

*Іван ГРЕКУЛЯК,
журналіст*

ЗМІСТ

Від автора	5
Топорівці в Україні (в датах, фактах і припущеннях)	
Заселення Городенківщини	8
Історичні передумови заснування села Тополі	11
Друге відродження села Тополі	14
Заснування села Топорівців	18
Відродження і становлення села на тлі історичного розвитку Галичини й України	28
Географія і топоніміка Топорівців	48
Чисельний та етнічний склад населення	58
Сільські родини	61
Їх пам'ятає топорівська земля	78
Відгуки про село Топорівці в літературі та історичних документах	119
Роль церкви в духовному розвитку села (в датах, фактах і гіпотезах)	
Розвиток християнства на Покутті	128
Греко-Католицька церква в Галичині	130
Духовні святині та святі місця	137
Духовні пастирі виноградника Христового	145
Сільські дяки	154
Школа в освітньому та просвітницькому розвої	
Становлення парохіяльної школи	156
Будівництво і відкриття державної школи	158
У часи полонізації	161
Становлення школи в роки воєнного лихоліття (1914-1919 рр.)	163
Роль школи в період польської окупації	169
Культурний та економічний розвиток села (1387—1880 рр.)	
Історія заснування королівського маєтку	174
Йосифінська метрика	179
Скасування панщини	191
Додатки	195
Шановні друзі	207
Література	208

Науково-популярне видання

Серія "Літопис краю"

МОХОРУК ДМИТРО ІВАНОВИЧ

СЕЛО МОЄ ТОПОРІВЦІ

Історико-краєзнавчий
та етнографічний збірник

Книга перша

Літературний редактор *Іван Грекуляк*
Видавничий редактор *Володимир Карий*
Художники *Іван Куравський* та *Василь Волошин*
Верстання *Надії Скурчак*
Коректор *Валентина Куфлюк*

ВИДАВНИЧО-ДРУКАРСЬКА ФІРМА
ПРУТПРИНТ

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
№ 2 Серія ІФ від 28.03.2000 р.
Україна 78300 аб. скр. 35
м. Снятин Івано-Франківської обл.
Тел.-факс 03476/25080, тел. 22255

Підп. до друку 06.04.05. Формат 60х90/16. Ум. друк.
арк. 13,0 + 0,25 вкл. Зам. 207.

Виготовлено у ЗАТ
Видавничо-друкарська фірма "ПрутПринт"
78300 Снятин, Шевченка, 31.

Мохорук Д. І.

Село моє Топорівці. Історико-краєзнавчий та етнографічний збірник. Книга перша. — Снятин: ПрутПринт, 2005. — 208 с.: [4] с.іл.; 22 см. — (Літопис краю).

ISBN 966-8209-05-2

У першій книзі на підставі відомих і маловідомих фактів, архівних документів, свідчень старожилів, інших історичних джерел детально висвітлюється складна і маловивчена історія покутського села Топорівці, яке колись було центром одного із королівських маєтків.

Перші три розділи знайомлять читачів з історією створення першого, другого і третього поселень на тлі розвитку подій у тодішній Галицько-Волинській державі, а пізніше — Галичині до 1939 року. Четвертий розділ присвячений економічному та культурному розвитку села до 1880 року.

Для вчителів історії, учнів шкіл і студентів, краєзнавців, особливо односельчан, і всіх, хто поглиблює свої знання з історії рідного краю.

УДК 908(477.8)
ББК 63.3(4УКР—4ІВА)
М 86